

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та національної
безпеки
Кафедра національної безпеки та політології

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра
на тему:
**«Служба безпеки України як безпековий інститут спеціальної
компетенції»**

Виконав студент II курсу, групи МНБ-2
Спеціальності 256 «Національна безпека (за окремими сферами
забезпечення і видами діяльності)»
Титечко Владислав Олександрович

Керівник – кандидат політичних наук, доцент
Мартинюк Роман Станіславович
Рецензент – доктор історичних наук, професор
Кулаковський Петро Михайлович

Острог, 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	8
1.1. Служба безпеки України в системі забезпечення національної безпеки: функції та завдання	8
1.2. Компетенція Служби безпеки України в контексті поточних викликів та загроз національній безпеці	30
РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ В РОБОТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	47
2.1. Проблеми правового статусу Служби безпеки України.....	47
2.2. Проблеми кадрової політики Служби безпеки України.....	68
2.3. Неефективність управлінської стратегії та внутрішні процеси у Службі безпеки України.....	86
ВИСНОВКИ.....	101
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	105
ДОДАТКИ	111

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасному світі постійно зростає складність та виникає загроза безпеці держави. Країна стикаються з викликами тероризму, кібератак, злочинністю, розповсюдження зброї масового знищення та інших загроз, які потребують належного захисту. У цьому контексті роль безпекових інститутів, таких як Служба безпеки України (далі – СБУ), стає вирішальною для забезпечення національної безпеки та захисту інтересів держави.

Проте, не дивлячись на важливість ролі СБУ як безпекового інституту спеціальної компетенції, існують певні проблеми та виклики, які варто розглянути та дослідити.

Однією з ключових проблем, яку необхідно дослідити в рамках магістерської роботи, є питання чому Служба безпеки України не виконує весь обсяг роботи, який покладений на неї Конституцією України?

Дана проблема вимагає уваги, оскільки від недостатнього виконання СБУ своїх обов'язків, можуть виникати наступні наслідки: недостатня ефективність захисту національної безпеки, зростання загроз для суверенітету та територіальної цілісності країни, порушення прав та свобод громадян.

Після звільнення керівників управлінь СБУ в Сумській, Полтавській, Закарпатській, Дніпропетровській, та Житомирській областях, було також повідомлено про звільнення голів управлінь СБУ в Київській, Львівській та Тернопільській областях, які були призначені під час нинішньої урядової адміністрації.

17 липня 2022 року Президент України відсторонив главу Служби безпеки України І. Баканова від виконання обов'язків та його заступника В. Горбенка та ще ряд керівників обласних управлінь. Основною причиною для цього рішення стала аномально велика кількість зрадників серед співробітників даної силової структури. У тому році звільнили та затримали очільника управління СБУ в Харківській області Р. Дудіна. Йому вручили підозру у

державній зраді та самовільному залишенні місця служби, вчиненому в умовах воєнного стану. Незадовго до цієї історії у Кропивницькому покінчив із собою керівник обласного управління СБУ О. Наконечний. ЗМІ повідомляють, що в нього можливо була якась хвороба, але точних даних, чому він скоїв суїцид немає. Також варто зазначити, що було звільнено підлеглого Баканова, начальника управління СБУ в Сумській області Р. Григоренка. Ці звільнення створюють питання щодо ефективності та чистоти структури Служби безпеки.

Інформація про звільнення голів управлінь СБУ викликає сумніви щодо ефективності цієї структури. Ці зміни можуть свідчити про проблеми у внутрішніх процесах, недоліки в роботі чиновників або можливу неефективність управлінської стратегії.

Метою роботи є виявити причини та фактори низької ефективності Служби безпеки України у контексті масового звільнення керівників управлінь СБУ в різних областях та їх можливий вплив на ефективність та чистоту структури.

Предметом дослідження є визначити функції СБУ, які накладаються одну на одну, що призводить до конгломерату ролей.

Для досягнення мети потрібно виконати ряд завдань :

1. проаналізувати, які функції покладені на СБУ як безпекового інституту спеціальної компетенції та виявити причини низької ефективності використання цих функцій у своїй роботі;
2. дослідити, які недоліки існують у внутрішніх процесах та управлінській стратегії Служби безпеки, що перешкоджають її ефективному функціонуванню;
3. дослідити причини, що стоять за недостатнім виконанням Службою безпеки України обсягу роботи, закріпленого Конституцією, зокрема в контексті злочинності, тероризму, кібератак та розповсюдження зброї масового знищення;
4. розглянути наслідки недостатнього виконання СБУ своїх обов'язків для національної безпеки, суверенітету та прав громадян;

5. дослідити причини та наслідки звільнення керівників управлень СБУ в різних областях України та їх вплив на ефективність та чистоту структури Служби безпеки.

Джерельна база дослідження. Проблематика діяльності СБУ є малодослідженою та малорозкритою в науковій літературі. Хоча роль СБУ в забезпеченні національної безпеки та боротьбі з різноманітними загрозами в Україні надзвичайно важлива, доступна інформація про її діяльність обмежена. Більшість інформації про діяльність СБУ є конфіденційною або обмеженою доступністю через характер її операцій та внутрішню організацію. Це ускладнює проведення наукових досліджень та аналізу ефективності діяльності СБУ в сучасних умовах. Проте є деякі автори, які досліджували проблемні питання, що стосуються СБУ і її діяльності. В основу джерельної бази цього дослідження покладено, зокрема, роботи І. Копотуна, І. Коропатніка («Служба безпеки України. Історія, сучасний стан, основні нормативні акти, коментарі і роз'яснення»), Т. Вронської («На сторожі незалежності держави: 10 років Службі безпеки»), Н. Матюхіна («Служба безпеки України як складова сектору безпеки: окремі умови та шляхи реформування»), І. Дороніна («Демілітаризація» спецслужб України та правові проблеми організації влади»), О. Ткача, В. Сорокіна («До проблеми реформування СБУ в контексті євроінтеграції»), Д. Богдана («Проблемні питання реформування Служби Безпеки України»), О. Гункевича («Вплив неопатримонального характеру політичного режиму в Україні на спроможність СБУ»), А. Савченка, М. Віхляєва («Девоєнізація СБУ: реформаційний крок на шляху до євроінтеграції»), І. Наконечна, М. Лясковський («Законодавчий генезис реформування Служби безпеки України»), О. Нападистий («Проблеми законодавчого регулювання правового статусу Служби безпеки України»), В. Денисенка («Служба безпеки України у владній вертикалі 2010–2014 рр»), О. Резнік («Роль Служби безпеки України як правоохоронного органу в захисті фінансової системи держави»), А. Марченка («Пропаганда як загроза міжнародній безпеці (на прикладі росії)»), P. Fluri, L. Polyakov («Intelligence and

Security Services Reform and Oversight in Ukraine – An Interim Report»), Р. Трофименка («Нариси до питання модернізації СБУ»).

Методи дослідження. Основою для дослідження будуть якісні методи. Один з можливих прикладів є аналіз відкритих джерел інформації. Дослідження відбувається за рахунок якісних даних, таких як новинні статті, звіти, публікації відомств та інші документи, що стосуються діяльності СБУ. Буде проведено квалітативний аналіз цих джерел для виявлення та розуміння факторів, що впливають на недоліки в роботі СБУ. Крім цього буде зроблено аналіз нормативних документів, так як Закон України «Про Службу безпеки України» та «Про оперативно-розшукову діяльність».

Завдяки аналізу даних документів можна ідентифікувати фактори, які сприяють недолікам в роботі Служби безпеки, такі як системні проблеми, недостатні ресурси, корупція, політичні впливи тощо. Також варто проаналізувати приклади конкретних подій або ситуацій, коли робота СБУ не була ефективною, і проаналізувати причини цих недоліків.

Ще одним якісним збором даних, який буде використаний у даному дослідженні є аналіз експертних опитувань та інтерв'ю. Тобто буде проаналізувано інтерв'ю з експертами, спеціалістами, колишніми та поточними працівниками Служби безпеки, представниками академічного середовища та громадських організацій. Це дозволить отримати експертні думки, досвід та інсайти щодо проблем, викликів та можливих шляхів покращення роботи СБУ.

Структура наукової роботи. Структуру цього дослідження визначають його мета і завдання. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел. У розділі 1 «Роль та значення Служби безпеки України в забезпеченні національної безпеки» розкрито, які функції та завдання виконує Служба безпеки України в системі забезпечення національної безпеки (підрозділ 1.1.), компетенція Служби безпеки України в контексті поточних викликів та загроз національній безпеці (підрозділ 1.2). У розділі 2 «Проблеми та виклики в роботі Служби безпеки України» досліджено проблемні питання правового статусу Служби безпеки України (підрозділ 2.1.), проблеми кадрової

політики Служби безпеки України (підрозділ 2.2.), неефективність управлінської стратегії та внутрішні процеси у Службі безпеки України (підрозділ 2.3.).

У висновках відображено підсумкові результати дослідження.

Загальний обсяг роботи – 116 сторінок, з них основного тексту – 97 сторінок. До написання роботи залучено 63 джерел.

РОЗДІЛ 1

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1 Служба безпеки України в системі забезпечення національної безпеки: функції та завдання

Спеціальний правоохоронний орган СБУ є невід'ємною частиною незалежної держави, діючи поза впливом політики і виключно в рамках правового поля. Вже з початку становлення України як суверенної країни, ці основні принципи визначали реалії й завдання спецслужби, відображаючи її важливу роль у забезпеченні безпеки для громадян та держави¹.

Становлення органів безпеки в суверенній Україні почалося з важливого кроку, який був зафіксований 16 липня 1990 року. Це сталося внаслідок прийняття Верховною Радою Української РСР Декларації про державний суверенітет України. В цьому історичному документі зокрема було закріплено право України на власні Збройні Сили, внутрішні війська та органи державної безпеки, які підпорядковувалися найвищому державному органу - Верховній Раді УРСР².

Після оголошення незалежності України 24 серпня 1991 року виникла необхідність у припиненні функціонування радянської системи органів державної безпеки та утворенні нових установ державної влади, що мали за мету захистити суверенітет країни та розв'язувати завдання в сфері національної безпеки. Один із перших етапів цього процесу полягав у створенні комісії для розроблення концепції органів державної безпеки України. Враховуючи її напрацювання, а також роботу Комісії Верховної Ради по реорганізації органів державної безпеки, 20 вересня 1991 року була прийнята

¹ Вронська Т. На сторожі незалежності держави: 10 років Службі безпеки. Київ, 2002. С. 20.

² Вронська Т. На сторожі незалежності держави: 10 років Службі безпеки. Київ, 2002. С. 20.

постанова про створення Служби національної безпеки України (далі – СНБ України), а також ліквідацію Комітету державної безпеки УРСР. На початковому етапі формування цього органу було призначено керівництво Служби та основні структурні підрозділи. Після цього розпочалося набір персоналу, який склав присягу на вірність українському народу. Особовий склад СНБ України зосереджувався на вирішенні ключових завдань у сфері державної безпеки та наданні аналітичної підтримки керівництву країни. Одночасно швидко вирішувалися організаційні та штатні питання, а також створювалася правова база для повноцінної роботи оперативних служб³.

У період з листопада 1991 року до лютий 1992 року у складі Служби було створено ряд ключових управлінь, включаючи Головне управління розвідки, Головне управління контррозвідки, та Управління «К» (боротьба з корупцією і організованою злочинною діяльністю), а також численні інші основні та допоміжні підрозділи. У додаток до цього було створено Інститут підготовки кадрів СНБ України, а також управління СНБ України в областях та Служба національної безпеки Кримської АРСР. Згідно з Указом Президента України від грудня 1991 року розпочалася створення системи органів та підрозділів військової контррозвідки СНБ-СБ України з метою забезпечення державної безпеки у Збройних Силах, Національній гвардії, Прикордонних військах та інших військових формуваннях України⁴.

25 березня 1992 року відбулася зміна назви з СНБУ на СБУ, що відповідає її сучасному вигляду. Ця зміна була відзначена прийняттям Закону «Про Службу безпеки України», який чітко визначив правовий статус СБУ.

Одразу після свого створення, перед СБУ постали надзвичайно серйозні виклики, які ставили під загрозу існування держави та безпеку громадян. Першочерговим діями було захист державної безпеки та суверенітету, оскільки ці цінності визначали незалежність країни та її право на самостійне розвиток

³ Служба безпеки України (історія СБУ, функціями та завданнями). 2009. URL: <https://mil.in.ua/uk/articles/sluzhba-bezpeky-ukrayiny/>.

⁴ Служба безпеки України (історія СБУ, функціями та завданнями). 2009. URL: <https://mil.in.ua/uk/articles/sluzhba-bezpeky-ukrayiny/>.

без зовнішнього втручання. Крім того, було необхідно забезпечити збереження конституційного ладу, що становить основу правової системи держави та гарантує дотримання прав та свобод громадян⁵.

Додатково, на СБУ покладалася відповідальність за територіальну цілісність України, що означало не лише захист кордонів країни від зовнішніх загроз, а й запобігання розриву у внутрішній структурі держави через різноманітні конфлікти та розбрати. Крім того, важливим завданням було забезпечення оборонного потенціалу, щоб забезпечити безпеку країни в умовах загроз зовнішньої агресії або військової загрози. Такі завдання вимагали від СБУ великої уваги, професіоналізму та ефективності у своїй діяльності⁶.

У зв'язку з цим, влада прийняла ряд законопроектів, які регулюють і на нормативно-правовому рівні затверджують права та обов'язки СБУ. Ці нормативні акти мають за мету встановлення чітких правил і процедур для діяльності СБУ та надання їй необхідних повноважень для виконання своїх завдань.

Основним законом, який регулює діяльність цієї спеціальної служби, є Законі України «Про Службу безпеки України» (далі – Закон). Цей Закон був прийнятий 25 березня 1992 року, він є основним правовим документом, що регулює діяльність СБУ. З того часу до нього постійно вносяться зміни та доповнення з метою адаптації до змін у внутрішній та зовнішній ситуації країни, а також для підвищення ефективності роботи та відповідності сучасним вимогам та стандартам. Згідно даного Закону, СБУ є державним органом спеціального призначення, обладнаним правоохоронними функціями, і має на меті забезпечення державної безпеки України. Також, цей Закон встановлює норми про організацію та функціонування системи СБУ, управління

⁵ Копотун І., Коротатнік І. Служба безпеки України. Історія, сучасний стан, основні нормативні акти, коментарі і роз'яснення. *Видавничий дім «Професіонал»*. Київ. 2022. С. 4.

⁶ Копотун І., Коротатнік І. Служба безпеки України. Історія, сучасний стан, основні нормативні акти, коментарі і роз'яснення. *Видавничий дім «Професіонал»*. Київ. 2022. С. 4.

персоналом, повноваження, соціальний і правовий захист її працівників, а також механізми контролю та нагляду за її діяльністю⁷.

Діяльність СБУ регулюється й іншими нормативно-правовими актами, такими як:

- ст. 5 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» визначає, цей орган, як спеціально уповноважений орган державної влади у сфері контррозвідувальної діяльності. СБУ має за завдання здійснювати контррозвідувальні заходи для захисту національної безпеки та запобігання діяльності іноземних розвідувальних служб, терористичних організацій та інших загроз національній безпеці. СБУ має спеціальні повноваження, які надаються йому для забезпечення ефективності й успішності його діяльності в цій сфері;
- ст. 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» надає СБУ статус головного органу у загальнодержавній системі протидії терористичній діяльності. СБУ відповідає за координацію заходів і контроль над діяльністю, спрямованою на запобігання та протидію тероризму в Україні. СБУ взаємодіє з іншими відомствами та організаціями, залученими до боротьби з тероризмом, з метою забезпечення національної безпеки та захисту громадян;
- ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначає, що оперативні підрозділи СБУ, мають відповідальність за здійснення оперативно-розшукової діяльності. Ця діяльність включає в себе збір, аналіз і обробку інформації, що стосується діяльності осіб, які можуть загрожувати національній безпеці, а також виявлення та припинення злочинних діянь, спрямованих проти держави або її інтересів. Оперативно-розшукова діяльність

⁷ Степановський В. Діяльність Служби безпеки України як суб'єкта забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. Суми. 2023. С. 300.

СБУ здійснюється в рамках закону і з урахуванням захисту прав і свобод громадян;

- ч. 3 ст. 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» визначає, що до державних органів, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, СБУ. Це означає, що СБУ має відповідальність та владу у сфері протидії організованій злочинності, спільно з іншими державними структурами, з метою забезпечення правопорядку та національної безпеки;
- ст. 12 Закону України «Про національну безпеку України» відносить СБУ до складу сектору безпеки і оборони України. СБУ має стратегічне значення для забезпечення національної безпеки та оборони країни. Вона відповідає за виявлення, запобігання та протидію загрозам національній безпеці, зокрема, в сфері внутрішньої та зовнішньої безпеки, контррозвідки, боротьби з тероризмом, кібербезпеці та іншим аспектам, що становлять загрозу суверенітету та територіальній цілісності України;
- ст. 5 Закону України «Про державну таємницю» визначає СБУ, як спеціально уповноважений державний орган у сфері забезпечення охорони державної таємниці. Спецслужба відповідає за захист і збереження інформації, яка має значення для національної безпеки та інтересів держави. СБУ встановлює процедури і вимоги щодо класифікації, зберігання, обміну та використання державної таємниці з метою запобігання її неправомірному розголошенню або використанню. Крім того, здійснює контроль за дотриманням вимог щодо державної таємниці та здійснює відповідні заходи зі збереження цілісності та конфіденційності інформації⁸.

⁸ Степановський В. Діяльність Служби безпеки України як суб'єкта забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. Суми. 2023. С. 300.

У Конституції України також визначено основні принципи діяльності СБУ. Наприклад, у статті 85 зазначено повноваження Верховної Ради України щодо регулювання діяльності СБУ, зокрема призначення та звільнення Голови СБУ за поданням Президента України, затвердження загальної структури, чисельності та функцій СБУ. У статті 106 надано Президентові України повноваження вносити до Верховної Ради подання про призначення та звільнення Голови СБУ. Крім того, у статті 107 Конституції передбачено, що Голова СБУ входить до складу Ради національної безпеки і оборони України за посадою. Ці норми Конституції України визначають, що СБУ підпорядковується вищим державним органам України. Кожен правоохоронець СБУ має дотримуватися всіх положень Конституції України, стежити за збереженням державного суверенітету та національної безпеки, а також поважати права людини, які закріплені у положеннях Основного Закону⁹.

Затвердження цих законопроектів визначає чіткі рамки діяльності СБУ, що сприяє забезпеченню прозорості, відповідальності та законності у її роботі. Такий правовий статус надає СБУ можливість ефективно виконувати свої завдання в сфері забезпечення національної безпеки та захисту державних інтересів, зберігаючи при цьому високі стандарти демократії, прав людини та правової держави.

СБУ відіграє ключову роль у забезпеченні національної безпеки та державного суверенітету країни. На неї покладено ряд функцій і завдань, закріплених у відповідних законах, зокрема в законі «Про Службу безпеки України»¹⁰. В законі розписані основні функції і завдання, які доручені СБУ.

Спецслужба виконує широкий спектр функцій, спрямованих на забезпечення національної безпеки та державного суверенітету. Розгляд функціональних характеристик є критичним аспектом як у теорії, так і в практиці державного управління. Це пояснюється тим, що через функції

⁹ Степановський В. Діяльність Служби безпеки України як суб'єкта забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. Суми. 2023. С. 299-300.

¹⁰ Про Службу безпеки України: Проект Закону України від 16.07.2009 № 4839. <https://ips.ligazakon.net/document/JF3QF00A>.

окремого суб'єкта управління розкривається його соціальне призначення, роль і місце у великій системі правоохоронних органів, що забезпечують внутрішню безпеку. Правильне розуміння сутності функцій СБУ у забезпеченні національної безпеки від внутрішніх та зовнішніх загроз має важливе теоретичне й практичне значення, оскільки саме за допомогою цих функцій та повноважень виконуються завдання, покладені на СБУ в даній сфері. Однак, незважаючи на важливість функцій, їх виконання потребує уважності та відповідальності¹¹.

На думку Г. Пономаренко, функції СБУ забезпечення національної безпеки від внутрішніх та зовнішніх загроз слід розглядати як однорідні за змістом та призначенням дії, які впливають з її завдань і формують її повноваження. Схожої думки притримується В. Авер'янова, правильне розуміння функцій органу виконавчої влади допомагає чітко відрізнити їх від меж повноважень та способу дії органу, спрямовує діяльність на досягнення завдань і цілей, а також допомагає законодавцю більш обґрунтовано підходити до визначення функцій та повноважень органів виконавчої влади¹².

Як було зазначено раніше, у Законі України «Про Службу безпеки України» чітко визначено функції цієї служби. Спираючись на цей закон, можна виділи ряд функцій, які визначають напрямок та спрямованість діяльності даної спецслужби.

Одна з основних функцій СБУ є контррозвідувальна діяльність. Вона охоплює широкий спектр заходів та операцій, дана функція передбачає протидію розвідувальній, розвідувально-підривної та іншій протиправній діяльності спеціальних служб іноземних держав, окремих організацій, груп та осіб, що можуть становити загрозу державній безпеці України. Під цією функцією також розуміється проведення спільно зі Службою зовнішньої розвідки України (далі – СЗР України) розвідувальних заходів в інтересах

¹¹ Пономаренко Г. Функції та повноваження СБУ щодо забезпечення національної безпеки від внутрішніх загроз. *Право і безпека*. Харків. 2007. С. 80-81.

¹² Пономаренко Г. Функції та повноваження СБУ щодо забезпечення національної безпеки від внутрішніх загроз. *Право і безпека*. Харків. 2007. С. 81.

контррозвідувальної діяльності. Такі заходи можуть бути спрямовані на виявлення та припинення розвідувальних операцій, що можуть порушити національну безпеку¹³.

Ще однією функцією СБУ є контррозвідувальний захист. Він передбачає захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності і недоторканності України, а також прав і свобод громадян. Ця функція включає протидію проявам сепаратизму та національної чи релігійної ворожнечі, які становлять загрозу державній безпеці України. Крім того, в рамках цієї функції проводяться контррозвідувальні заходи з протидії терористичній діяльності, спрямовані на запобігання та припинення актів тероризму, які можуть загрожувати національній безпеці¹⁴. Функція контррозвідувального захисту є однією з найважливіших для СБУ. В умовах загрози, що виникає з боку російського вторгнення та агресивної підривної діяльності російських спецслужб. Кремлівський режим, використовуючи різноманітні стратегії, такі як інспірування терористичних актів, пропаганда сепаратизму та стимулювання міжрелігійних конфліктів, намагається підривати конституційний лад та територіальну цілісність України¹⁵.

СБУ зосереджує значні зусилля на блокуванні та протидії проросійським рухам всередині країни, які, за задумом кремля, мають стати інструментом для реалізації агресивних цілей проти національної безпеки України. Зокрема, в останні роки СБУ виявила деструктивну діяльність проросійського духовенства, яке виступало з виправданням російської агресії та підтримувало розбрат серед вірян. Крім того, Служба викриває та притягає до відповідальності колаборантів, які співпрацюють з окупантами та проводять псевдореферендуми на тимчасово окупованих територіях України¹⁶.

¹³ Про Службу безпеки України: Проект Закону України від 16.07.2009 № 4839. <https://ips.ligazakon.net/document/JF3QF00A>.

¹⁴ Про Службу безпеки України: Проект Закону України від 16.07.2009 № 4839. <https://ips.ligazakon.net/document/JF3QF00A>.

¹⁵ Офіційний сайт СБУ: Захист національної державності. URL: <https://ssu.gov.ua/zakhyst-natsionalnoi-derzhavnosti>.

¹⁶ Офіційний сайт СБУ: Захист національної державності. URL: <https://ssu.gov.ua/zakhyst-natsionalnoi-derzhavnosti>.

Захист економічного, науково-технічного та оборонного потенціалів країни, а також інших галузей економіки, що мають стратегічне значення, є ще однією пріоритетною функцією СБУ. Дана функція передбачає проведення контррозвідувальних заходів з метою виявлення, припинення та розкриття протиправної діяльності, спрямованої на порушення економічної безпеки держави. СБУ активно працює над захистом оборонного потенціалу, енергетичної та фінансово-банківської сфер, оборонно-промислового та транспортного комплексів, а також інших галузей економіки, які мають важливе значення для національної безпеки¹⁷. Економічна безпека є невід'ємною складовою національної безпеки кожної країни і є важливим аспектом забезпечення стабільного розвитку. Вона передбачає комплекс заходів, спрямованих на збереження і підтримку стійкості економіки країни, яка відіграє ключову роль у забезпеченні її суверенітету та добробуту громадян¹⁸.

На сьогоднішній день, Україна стикається з викликами економічної безпеки, зокрема через агресивні дії росії, спрямовані на виснаження вітчизняної економіки та підрив суспільно-політичної стабільності з метою ослаблення держави та захоплення території. Це спричинило погіршення стану економічної безпеки країни та загрожує її національним інтересам. Одним з ключових завдань у забезпеченні економічної безпеки є виявлення та нейтралізація протиправної діяльності в економіці. Це важлива функція, яка покликана захищати життєво важливі інтереси держави та сприяти її стійкому розвитку. Завдяки ефективній роботі СБУ з усунення загроз у сфері економіки, країна може зберегти свій економічний потенціал та забезпечити стійкість своєї економіки в умовах внутрішніх та зовнішніх викликів¹⁹.

Участь у розробленні та реалізації заходів, що регулюють прикордонний контроль, митні правила, а також процедури в'їзду в Україну та виїзду за

¹⁷ Про Службу безпеки України: Проект Закону України від 16.07.2009 № 4839.

<https://ips.ligazakon.net/document/JF3QF00A>.

¹⁸ Кондрашова Н. Актуальні питання виявлення Службою безпеки України загроз економічній безпеці держави. *«Право»*. Харків. 2019. С. 277.

¹⁹ Кондрашова Н. Актуальні питання виявлення Службою безпеки України загроз економічній безпеці держави. *«Право»*. Харків. 2019. С. 277-278.

кордон, належить до важливих обов'язків, що покладаються на СБУ. Ця функція включає в себе не лише координацію дій у сфері прикордонного режиму, а й розроблення стратегій забезпечення безпеки на кордоні, контроль за рухом осіб та вантажів через кордон, і забезпечення відповідного рівня безпеки та контролю на території України для іноземців та осіб без громадянства²⁰.

Ще однією важливою функцією СБУ є боротьба з корупцією в органах державної влади, включаючи уповноважені на це структури та військові формування. Функція передбачає не лише виявлення та припинення корупційних діянь, а й запровадження системи профілактики та контролю за їх поширенням. Ефективна робота у цій сфері вимагає співпраці між різними структурами та підрозділами, а також систематичного аналізу та вдосконалення законодавства для запобігання корупційним практикам²¹. Постійна робота над підтриманням нульової толерантності до корупції є невід'ємною складовою стратегії СБУ. Це організаційне зусилля включає в себе не лише перевірки на добросесність під час прийому на роботу, а й впровадження ефективних механізмів контролю та запобігання корупції в середині установи. Боротьба з корупцією в органах державної влади є важливою складовою цього процесу. Вона включає в себе вдосконалення законодавства, зміцнення контролю за дотриманням антикорупційних норм, а також покарання осіб, винних у корупційних порушеннях²².

Антикорупційна політика СБУ орієнтована на реалізацію реформ, забезпечення прозорості та створення ефективних механізмів запобігання корупції. Ця політика також включає в себе регулювання конфлікту інтересів, контроль за дотриманням моральних та етичних норм, а також ефективний моніторинг використання державних коштів. Особливу увагу приділяється

²⁰ Про Службу безпеки України: Проект Закону України від 16.07.2009 № 4839. <https://ips.ligazakon.net/document/JF3QF00A>.

²¹ Про Службу безпеки України: Проект Закону України від 16.07.2009 № 4839. <https://ips.ligazakon.net/document/JF3QF00A>.

²² Офіційний сайт СБУ: Запобігання корупції. URL: <https://ssu.gov.ua/zapobihannia-koruptsii>.

виконанню закону «Про запобігання корупції» та реалізації Антикорупційної програми на 2021-2024 роки²³.

Виконання встановлених законодавством заходів проти тероризму є ще однією з головних функцій СБУ. Організація таких заходів передбачає виявлення, попередження та припинення терористичних актів та загроз національній безпеці. Крім того, важливою є охорона дипломатичних та інших представництв іноземних держав в Україні від можливих терористичних посягань. Спільно з СЗР України, згідно з визначеними Президентом України процедурами, проводяться заходи з захисту закордонних дипломатичних установ та персоналу України за кордоном від терористичних загроз. Такі заходи спрямовані на забезпечення безпеки представників українських дипломатичних місій та консульських установ за межами країни, а також на запобігання можливим терористичним атакам на них²⁴.

Варто також загадати за функцію здійснення інформаційно-аналітичної діяльності в СБУ, яка набуває все більшої важливості з плином часу. Інформаційна війна стає одним із ключових інструментів для завдання шкоди противнику та захисту національних інтересів. У сучасних умовах, коли загрози для безпеки країни можуть бути різноманітними та невидимими, збір і аналіз інформації стає вирішальним завданням для виявлення потенційних загроз та ефективного реагування на них. СБУ відіграє ключову роль у цьому процесі, впроваджуючи сучасні технології та методи аналізу, щоб вчасно виявляти та ліквідувати загрози національній безпеці. Крім функції інформаційно-аналітичної діяльності, на СБУ також покладена функція здійснення оперативно-технічних заходів, що включають контроль за каналами телекомунікаційних мереж та поштовим зв'язком, а також радіоконтррозвідувальні заходи. Ці дії спрямовані на отримання інформації про

²³ Офіційний сайт СБУ: Запобігання корупції. URL: <https://ssu.gov.ua/zapobihannia-koruptsii>.

²⁴ Про Службу безпеки України: Проект Закону України від 16.07.2009 № 4839. <https://ips.ligazakon.net/document/JF3QF00A>.

можливі загрози для державної безпеки і їх подальший аналіз для прийняття відповідних заходів захисту²⁵.

Захист державної таємниці є однією з ключових функцій СБУ, особливо актуальна в умовах війни. СБУ виконує важливу роль у забезпеченні безпеки секретної інформації, що стосується сфери оборони, економіки, науки, техніки, зовнішніх відносин та державної безпеки. Особлива увага приділяється захисту інформації про підприємства оборонно-промислового комплексу, нові види зброї та інші дані, які мають стратегічне значення для оборони країни. Співробітники СБУ працюють над вчасним виявленням та усуненням можливих загроз для секретної інформації, що може бути розголошена або втрачена²⁶.

У контексті війни, СБУ активно здійснює обмін інформацією з іноземними партнерами для забезпечення національної безпеки. Зокрема, Україна уклала 50 міжнародних договорів про взаємну охорону інформації з обмеженим доступом з іноземними державами та міжнародними організаціями, що свідчить про важливість співпраці на міжнародному рівні у сфері захисту конфіденційної інформації²⁷.

СБУ виконує важливу функцію, яка полягає в проведенні профілактичних та оперативно-розшукових заходів з метою запобігання злочинам, виявлення, припинення і розкриття злочинів, а також проведення дізнання і попереднього (досудового) слідства у справах про кримінальні правопорушення, розслідування яких законодавством покладено на СБУ. Проведення профілактичних заходів включає в себе розроблення та реалізацію стратегій та програм щодо запобігання вчиненню злочинів. Це може включати аналіз ситуації в області безпеки, виявлення потенційних загроз, розроблення профілактичних заходів та надання рекомендацій для зменшення ризиків. Оперативно-розшукові заходи передбачають виявлення осіб, які вчиняють

²⁵ Про Службу безпеки України: Проект Закону України від 16.07.2009 № 4839.

<https://ips.ligazakon.net/document/JF3QF00A>.

²⁶ Офіційний сайт СБУ: Охорона державної таємниці. URL: <https://ssu.gov.ua/okhorona-derzhavnoi-taiemnytsi>.

²⁷ Офіційний сайт СБУ: Охорона державної таємниці. URL: <https://ssu.gov.ua/okhorona-derzhavnoi-taiemnytsi>.

злочини або мають намір їх вчинити, а також збір оперативної інформації про їх діяльність. Це може включати ведення спеціальних розшукових операцій, оперативне збирання і аналіз інформації, використання технічних засобів спостереження та зв'язку²⁸.

Проведення дізнання і попереднього (досудового) слідства полягає у зборі доказів щодо вчинення злочину, встановленні обставин справи, ідентифікації підозрюваних та свідків, а також виявленні мотивів і умов, що сприяли вчиненню злочину. Ці дії дозволяють підготувати матеріали для передачі справи до суду і забезпечити ефективне розслідування правопорушень²⁹.

Розслідування злочинів, які можуть завдати великої шкоди державній безпеці, має велике значення для СБУ. Ця відповідальність включає в себе розслідування різноманітних злочинів, від шпигунства та державної зради до терористичних актів та розголошення державної таємниці. Підслідність слідчих СБУ охоплює широкий перелік кримінальних правопорушень, які можуть становити загрозу національній безпеці. У зв'язку з проведенням війни на території України, особлива увага приділяється розслідуванню злочинів, пов'язаних з російською воєнною агресією. Слідчі СБУ активно займаються розкриттям кримінальних проваджень, пов'язаних з окупацією територій та порушенням міжнародного права³⁰.

Важливу роль у розслідуванні має співпраця з міжнародними партнерами та участь у міжнародних слідчих групах. Прикладом такої співпраці є розслідування катастрофи рейсу МН-17, у результаті якого суд в Гаазі засудив винних до довічного ув'язнення. Цей успіх був можливий завдяки спільній роботі десятків слідчих та прокурорів з різних країн. Слідчі СБУ продовжують активно працювати над розслідуванням злочинів, що вчинені під час війни, з

²⁸ Про Службу безпеки України: Проект Закону України від 16.07.2009 № 4839. <https://ips.ligazakon.net/document/JF3QF00A>.

²⁹ Швайка М. Місце і значення Служби безпеки України в реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. Запоріжжя. 2023. С. 285.

³⁰ Офіційний сайт СБУ: Досудове розслідування. URL: <https://ssu.gov.ua/dosudove-rozsliduvannya>.

метою приведення винних до відповідальності перед міжнародним співтовариством та забезпечення справедливості для жертв агресії³¹.

На думку Г. Пономаренка, важливо виділити функції, які виконують різні підрозділи СБУ, такі як кадрові, фінансові, аналітичні, господарські та інші підрозділи забезпечення оперативно-службової діяльності даної спецслужби. Серед цих функцій можна відзначити:

- забезпечення дисципліни та законності серед персоналу;
- захист прав та соціальних інтересів співробітників;
- управління об'єктами державної власності;
- забезпечення матеріально-технічних ресурсів для роботи органів та підрозділів СБУ, контроль за їх правильним використанням, а також забезпечення виробничих та соціальних потреб діяльності СБУ³².

Забезпечуючи національну безпеку від внутрішніх та зовнішніх загроз, СБУ виконує покладені на неї функції, які виражаються в конкретних завданнях, що реалізуються у її роботі. Тому важливо детальніше розглянути завдання, які покладені на дану спецслужбу.

Якщо розглядати завдання СБУ відповідно до законодавства, а саме керуючись Законом України «Про Службу безпеки України», то закон охоплює широкий спектр завдань. Серед цих завдань можна виділити наступні:

- участь у формуванні та реалізації державної політики з метою забезпечення державної безпеки України;
- захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалів України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці;

³¹ Офіційний сайт СБУ: Досудове розслідування. URL: <https://ssu.gov.ua/dosudove-rozsliduvannya>.

³² Пономаренко Г. Функції та повноваження СБУ щодо забезпечення національної безпеки від внутрішніх загроз. *Право і безпека*. Харків. 2007. С. 80-83.

- попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти основ національної безпеки, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, тероризму та інших протиправних діянь, які створюють загрозу державній безпеці України;
- протидія корупції в органах державної влади, в тому числі органах і підрозділах уповноважених на боротьбу з корупцією, військових формуваннях;
- інформаційно-аналітичне забезпечення з питань державної безпеки Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України;
- координація у межах компетенції, визначеної законодавством, заходів щодо забезпечення державної безпеки³³.

Ці завдання, визначені для Служби безпеки, є фундаментальними для її діяльності і визначають її роль у забезпеченні національної безпеки. Щоб зрозуміти їхню сутність і вплив, необхідно детально розглянути завдання, які покладені на дану спецслужбу. Такий підхід дозволить краще зрозуміти, як саме Служба безпеки сприяє захисту держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, а також які конкретні заходи вона приймає для виконання своїх завдань.

Тероризм є однією з найважливіших загроз національній та глобальній безпеці, оскільки він створює серйозну загрозу життю та безпеці громадян, порушує стабільність суспільства і може призвести до серйозних матеріальних та моральних збитків. Терористичні акти спрямовані на залякування інших та виклик паніки серед населення, а також на дестабілізацію суспільно-політичної ситуації в країні. Придушення тероризму є необхідним для збереження прав і свобод людей, збереження миру і стабільності в суспільстві, а також для збереження суверенітету та територіальної цілісності країни.

³³ Про Службу безпеки України: Проект Закону України від 16.07.2009 № 4839.
<https://ips.ligazakon.net/document/JF3QF00A>.

Ось тому боротьба з тероризмом - одне з найважливіших завдань СБУ, у своїй роботі, О. Каглинський, аналізуючи чинне законодавство, вказує на ряд завдань, які покладаються на СБУ це:

- виявлення і усунення причин та умов, що можуть сприяти виникненню тероризму;
- захист людини, громадянина, суспільства та держави від терористичних загроз;
- попередження, виявлення та запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам безпеці України;
- мінімізація суспільно небезпечних наслідків терористичних актів;
- налагодження ефективної взаємодії між уповноваженими органами влади та органами місцевого самоврядування з громадськістю для протидії тероризму;
- організація міжнародного співробітництва у сфері боротьби з тероризмом;
- припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних дій національної безпеки України з боку іноземних спецпідрозділів і організацій, груп осіб та окремих осіб³⁴.

Можна поміти, що більшість зазначених завдань стосуються тероризму, що свідчить про його важливість і актуальність. Завдання, покладені на СБУ, щодо боротьби з тероризмом, відображають серйозність цієї загрози та вказують на необхідність ефективної реакції з боку спецслужби.

З моменту свого заснування СБУ приділяла надзвичайно велике значення боротьбі з тероризмом. У багатьох країнах світу ця проблема стала однією з найбільш актуальних. Саме завдяки вжитим запобіжним та профілактичним

³⁴ Каглинський О. Правові засади діяльності Служби безпеки України як суб'єкта сфери безпеки і оборони. *Нове українське право*, Вип. 3, Київ. 2022. С. 73.

заходам в Україні не було великих та серйозних проявів тероризму у традиційному розумінні цього поняття³⁵.

СБУ веде боротьбу з тероризмом шляхом проведення оперативно-розшукових заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та припинення терористичних актів, включаючи міжнародний тероризм. Вона збирає інформацію про діяльність іноземних та міжнародних терористичних організацій, проводить оперативно-технічні заходи у телекомунікаційних системах, що можуть бути використані терористами. СБУ організовує та координує антитерористичні заходи через Антитерористичний центр (далі – АТЦ), здійснює досудове слідство у справах, пов'язаних з терористичною діяльністю, та ініціює накладення арешту на активи, пов'язані з фінансуванням тероризму за рішенням Ради Безпеки ООН. Також СБУ забезпечує безпеку установ України за межами країни від терористичних посягань³⁶.

Щодо АТЦ при СБУ, на офіційному сайті даної спецслужби, сказано, що даний цент працює задля протидії тероризму у всіх його проявах. Штаб Центру постійно моніторить рівень терористичної загрози, консолідує отриману в режимі онлайн партнерську інформацію, проводить навчання на об'єктах критичної інфраструктури³⁷.

Правовою основою діяльності АТЦ є Конституція України, законі «Про боротьбу з тероризмом», положеннях «Про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах СБУ», та інші відповідні нормативні акти³⁸.

Починаючи з 24 лютого 2022 року, головним завданням АТЦ стало протистояння терористичній та диверсійній діяльності російських спецслужб. У своїй роботі центр активно співпрацює зі спецслужбами та правоохоронними органами інших країн. Крім того, він підтримує партнерські відносини з

³⁵ Фурман І. Завдання Служби безпеки України у сфері запобігання тероризму. *Адміністративне право та адміністративна діяльність*. Київ. 2012. С. 124.

³⁶ Фурман І. Завдання Служби безпеки України у сфері запобігання тероризму. *Адміністративне право та адміністративна діяльність*. Київ. 2012. С. 124-125.

³⁷ Офіційний сайт СБУ: Боротьба з тероризмом. URL: <https://ssu.gov.ua/borotba-z-teroryzom>.

³⁸ Офіційний сайт СБУ: Антитерористичний центр при СБУ. URL: <https://ssu.gov.ua/antyterorystychnyi-tsentr-pry-ssu>.

антитерористичними структурами країн-членів ООН, ОБСЄ, НАТО, ЄС та іншими міжнародними організаціями³⁹.

З постанови Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 року № 92 в Україні діє Єдина державна система, спрямована на запобігання, реагування та припинення терористичних актів і зменшення їх наслідків. Завданнями Єдиної державної системи є:

1. попередження терористичної діяльності шляхом вчасного виявлення та усунення причин і передумов для можливих терактів;
2. інформування населення про рівні загроз, пов'язані з можливими терористичними актами;
3. забезпечення безпеки потенційних об'єктів терористичних посягань, а саме:
 - важливі об'єкти держави та ті, що знаходяться під державним захистом;
 - об'єкти з підвищеним рівнем небезпеки;
 - об'єкти, які належать до єдиної транспортної системи України та електроенергетики;
 - закордонні дипломатичні місії, консульські та інші представництва іноземних країн на території України⁴⁰.

Ще одним завданням СБУ, яке з кожним роком набуває все більшої важливості, є захист інформаційного та кіберпростору. Це обумовлено кількома факторами.

По-перше, зростання кіберзагроз відображає нову реальність у сучасному світі. Великий обсяг інформації, що зберігається та обробляється в електронному форматі, створює унікальні можливості для кіберзлочинців. Атаки на інформаційні системи можуть завдати серйозної шкоди не лише приватним компаніям, а й державним установам, інфраструктурі та громадянам.

³⁹ Офіційний сайт СБУ: Антитерористичний центр при СБУ. URL: <https://ssu.gov.ua/antyterorystychnyi-tsentr-pry-ssu>.

⁴⁰ Офіційний сайт СБУ: Антитерористичний центр при СБУ. URL: <https://ssu.gov.ua/antyterorystychnyi-tsentr-pry-ssu>.

По-друге, інформаційний простір став важливим полем змагань для впливу на суспільство. Розповсюдження дезінформації, кібершпигунство та маніпуляція громадською думкою можуть впливати на політичні процеси, національну безпеку та стабільність держави.

СБУ активно забезпечує комплексний контррозвідувальний захист інформаційної та кібернетичної безпеки держави. На першому плані в цій сфері стоять такі завдання:

- боротьба з кібертероризмом і кібершпигунством;
- розслідування кіберінцидентів та кібератак на державні електронні інформаційні ресурси;
- протидія проведенню ворожих спеціальних інформаційних операцій⁴¹.

У воєнний період кібербезпека стає важливішою, оскільки противник активно використовує кіберзасоби у своїх військових операціях. Статистика свідчить про зростання активності російських кібератак: якщо у 2020 році було зафіксовано близько 800 кібератак, у 2021 ця цифра зросла до 1400, а вже у 2022 вона перевищила 4500. Головними об'єктами російських спецслужб в українському кіберпросторі є енергетика, інфраструктура, військові об'єкти, центри прийняття рішень, державні реєстри та медіа. Крім того, для противника привабливою є сфера цифрової трансформації України, тому кіберпідрозділи СБУ забезпечують контррозвідувальний захист електронних комунікацій та ІТ-галузі. СБУ тісно співпрацює з країнами ЄС і НАТО та координує свою діяльність з ІТ-фахівцями з усього світу для посилення колективної кібербезпеки⁴².

Крім кібератак, російські спецслужби активно проводять інформаційно-психологічні операції з метою дискредитації зовнішньої і внутрішньої політики України та розколу суспільства. СБУ веде боротьбу з цими загрозами, блокуючи

⁴¹ Офіційний сайт СБУ: Захист інформаційного та кіберпростору. URL: <https://ssu.gov.ua/zabezpechennia-informatsiinoi-bezpeky>.

⁴² Офіційний сайт СБУ: Захист інформаційного та кіберпростору. URL: <https://ssu.gov.ua/zabezpechennia-informatsiinoi-bezpeky>.

деструктивну діяльність в інформаційному просторі та викриваючи її організаторів⁴³.

З моменту початку війни, Департамент кібербезпеки СБУ розробив один із ключових інструментів у протистоянні ворогу - телеграм-бот @stop_russian_war_bot⁴⁴. Громадяни надсилають йому оперативну інформацію про рух військ противника. Завдяки таким повідомленням було зруйновано сотні ворожих технічних засобів і ліквідовано декілька російських генералів⁴⁵.

Контррозвідка є одним із важливих завдань СБУ. Ця складна сфера діяльності спрямована на виявлення та припинення діяльності іноземних агентур, а також протидію спробам шпигунства та проникнення іноземних розвідок у владні структури. Останніми роками контррозвідка СБУ вдосконалюється і успішно протидіє ворожим спробам дестабілізації. Завдяки оперативним заходам, було зірвано багато російських агентурних мереж та виявлено «сплячих агентів». Контррозвідка забезпечує Силам оборони необхідну інформацію щодо ворожих дій, зокрема на тимчасово окупованій території, і виконує роль у стабілізації звільнених територій та боротьбі з зрадниками. Крім цього, контррозвідка важливо проводить просвітницьку роботу серед населення для запобігання втягуванню українців у протиправні дії з боку іноземних розвідок⁴⁶.

У своїй праці, О. Белов і Д. Анікін підкреслюють, що головне завдання полягає в розширенні контррозвідувальних можливостей СБУ, перш за все, шляхом підготовки кваліфікованих фахівців, орієнтованих на демократичні цінності у галузі спеціальної діяльності. З цією метою Служба безпеки вивчає досвід демократичних реформ у секторі безпеки як у Європі, так і по всьому світу⁴⁷.

⁴³ Офіційний сайт СБУ: Захист інформаційного та кіберпростору. URL: <https://ssu.gov.ua/zabezpechennia-informatsiinoi-bezpeky>.

⁴⁴ Телеграм бот [@stop_russian_war_bot](https://t.me/stop_russian_war_bot).

⁴⁵ Офіційний сайт СБУ: Захист інформаційного та кіберпростору. URL: <https://ssu.gov.ua/zabezpechennia-informatsiinoi-bezpeky>.

⁴⁶ Офіційний сайт СБУ: Контррозвідка. URL: <https://ssu.gov.ua/kontrozvidka>.

⁴⁷ Белов О., Анікін Д., Власюк О. Біла книга 2008. Служба безпеки України. *Інститут оперативної діяльності та державної безпеки*. Київ. 2009. С 9-10.

Ще одним важливим завданням СБУ є захист економічного потенціалу країни, що включає в себе оборону фінансової системи. Фінансова система є невід'ємною складовою економічного розвитку України. Таким чином, можна стверджувати, що СБУ виконує важливу роль у захисті фінансової стабільності країни. У своїй роботі О. Резніков аналізує роль СБУ в захисті фінансової системи держави. Він вказує, що СБУ здійснює різноманітні заходи, такі як профілактичні, інформаційно-аналітичні, оперативно-розшукові та контррозвідувальні, для вчасного виявлення загроз фінансовій системі. Крім того, він підкреслює важливість інформаційно-аналітичного забезпечення для органів влади, яке надається СБУ. Оцінки та прогнози аналітиків СБУ важливі для прийняття державних рішень та виявлення внутрішніх та зовнішніх загроз національній безпеці⁴⁸.

О. Резніков у своїй роботі підкреслює також, що контррозвідувальна діяльність є одним із основних обов'язків СБУ. Згідно з законодавством України, ця діяльність є спеціальним видом забезпечення державної безпеки, яка має на меті запобігти зовнішнім і внутрішнім загрозам безпеці держави. Підставою для проведення контррозвідувальної діяльності є виконання визначених законом завдань, зокрема щодо захисту економічного потенціалу України. Таким чином, СБУ, виконуючи контррозвідувальну діяльність, забезпечує захист фінансової системи держави шляхом:

- виявлення, уникнення та запобігання загрозам фінансовій системі України;
- виявлення та ідентифікація осіб, які готують загрози фінансовій системі України, і припинення їхньої протиправної діяльності;
- збирання інформації про дії та діяльність, що створюють загрозу фінансовій системі України⁴⁹.

⁴⁸ Резнік О. Роль Служби безпеки України як правоохоронного органу в захисті фінансової системи держави. *Національний юридичний журнал: Теорія та практика*. Суми. 2016. С. 78.

⁴⁹ Резнік О. Роль Служби безпеки України як правоохоронного органу в захисті фінансової системи держави. *Національний юридичний журнал: Теорія та практика*. Суми. 2016. С. 78.

У результаті військової агресії росії проти України, Президент України видав Указ № 64/2022 про введення воєнного стану в країні, що сталося вже 24 лютого 2022 року⁵⁰.

За період воєнного стану, до Закону України «Про Службу безпеки України» було внесено лише дві зміни. Перша зміна, внесена до пункту 21 статті 24 цього Закону, якою покладає на СБУ нове завдання - управління об'єктами державної власності, що належать до сфери її управління. Друга зміна стосується оновлення положень про засоби масової інформації за Законом «Про медіа». Крім цього, заплановано введення в дію змін до Закону «Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією» від 29.06.2024 року, які додають до пункту 21 статті 24 цього Закону завдання СБУ з попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів технологічного тероризму та запобігання терористичним актам, які використовують небезпечні хімічні речовини, в суб'єктів господарювання хімічної промисловості та на об'єктах критичної інфраструктури⁵¹.

Отже, СБУ відіграє ключову роль у системі забезпечення національної безпеки країни. Її функції та завдання охоплюють широкий спектр напрямків, що включають захист інформаційного та кіберпростору, контррозвідку, захист фінансової системи, управління об'єктами державної власності, протидію тероризму та інші важливі аспекти державної безпеки. СБУ активно виконує свої функції у сфері запобігання та протидії різноманітним загрозам, що походять як із внутрішніх, так і зовнішніх джерел. Її діяльність спрямована на забезпечення стабільності та безпеки України в умовах складних викликів сучасності, зокрема військової агресії та кіберзагроз. Зміни в законодавстві, що регулює роботу СБУ, свідчать про постійне оновлення та адаптацію спецслужби до нових умов і викликів, що виникають у сучасному світі. Розвиток СБУ

⁵⁰ Степановський В. Діяльність Служби безпеки України як суб'єкта забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. Суми. 2023. С. 300.

⁵¹ Степановський В. Діяльність Служби безпеки України як суб'єкта забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. Суми. 2023. С. 300.

відбувається в напрямку підвищення ефективності та професіоналізму її діяльності з метою забезпечення національної безпеки та захисту інтересів України.

1.2. Компетенція Служби безпеки України в контексті поточних викликів та загроз національній безпеці

Україна на початку XXI століття перетворилася на демократичну країну, що активно розвивається в європейському контексті та має виражені зовнішньополітичні пріоритети. Нова Україна швидко адаптується до сучасних вимог і втілює стратегії модернізації у всіх сферах життя. Крім того, вона виступає як значний учасник у забезпеченні безпеки не лише в Балто-Чорноморсько-Каспійському регіоні, а й у всьому світі⁵².

У період складних політичних та воєнних подій, Україна зіткнулася з різноманітними викликами, такими як тероризм, екстремізм, транснаціональна організована злочинність, а також інші зовнішні та внутрішні загрози. Це призвело до зростання уваги до проблем національної безпеки. Під національною безпекою України розуміється захищеність особистості, суспільства та держави від різних внутрішніх та зовнішніх загроз. Це включає забезпечення реалізації конституційних прав і свобод громадян, підтримку гідного рівня життя, збереження суверенітету, незалежності, державної та територіальної цілісності, а також стійкий соціально-економічний розвиток. Національна безпека охоплює всі аспекти безпеки, зазначені в Конституції та законодавстві України, зокрема державну, громадську, інформаційну, екологічну, економічну, транспортну, енергетичну безпеку, а також безпеку особистості⁵³.

У зазначеному контексті роль СБУ є надзвичайно важлива, оскільки вона відповідає за багато аспектів національної безпеки. СБУ знаходиться на

⁵² Белов О., Анікін Д., Власюк О. Біла книга 2008. Служба безпеки України. *Інститут оперативної діяльності та державної безпеки*. Київ. 2009. С. 7.

⁵³ Каглинський О. Правові засади діяльності Служби безпеки України як суб'єкта сфери безпеки і оборони. *Нове українське право*, Вип. 3, Київ. 2022. С. 69-70.

передовій захисту національної безпеки в умовах сучасного світу, який постійно змінюється та стикається з новими викликами та загрозами. Служба безпеки має завдання протидіяти різноманітним загрозам, які ставлять під загрозу безпеку особистості, суспільства та держави.

Справжні бойові випробування очікували співробітників СБУ на початку 2014 року, коли Україна зазнала збройного нападу з боку росії. Навесні 2014 року, російські дії щодо анексії Криму та конфлікту на Донбасі були докладно сплановані і не зазнали значного опору зі сторони українських силових та владних структур. Російські спецслужби активно сприяли провокаціям та мітингам у східних містах України, які часто переросли у масові заворушення та захоплення державних установ і військових об'єктів. Місцеві чиновники були дезорієнтовані подіями у Києві, піддавалися впливу антиукраїнської пропаганди з москви та, у деяких випадках, навіть були завербовані ворогом. Особливо це стосувалося ситуації в Криму, де лише 213 з 2 300 співробітників виїхали після захоплення півострова на неокуповану територію України. Наприкінці цього періоду главу СБУ очолював О. Якименко, зазначений прибічник президента В. Януковича, який мав багато сумнівних зв'язків. Ця особа викликала значні сумніви у громадськості через свої російські корені та потенційні зв'язки з російськими владними структурами⁵⁴.

Центр спеціальних операцій СБУ (далі – Центр «А»), відігравав ключову роль у зоні антитерористичної операції (далі – АТО), а потім сили спеціальної операції (далі – ССО) та подальших операціях спецслужб. Його бійці, які здійснюють боротьбу з тероризмом та захищають учасників кримінального судочинства та правоохоронних працівників, були на передовій фронта боротьби з агресією проросійських сил. Вони затримували сотні озброєних проросійських терористів і учасників диверсійних груп, що загрожували безпеці країни. Незважаючи на свою відвагу, численні бійці з Центру «А» втратили свої життя в боротьбі з нелегальними збройними формуваннями, їхні

⁵⁴ Копотун І., Коропатнік І. Служба безпеки України. Історія, сучасний стан, основні нормативні акти, коментарі і роз'яснення. Видавничий дім «Професіонал». Київ. 2022. С. 5.

жертви стали важливим символом самопожертви та відданості вітчизняній справі⁵⁵.

У зоні проведення ООС, бійці Центру «А» виконували різноманітні завдання, покладені на них. Крім запобігання терористичним актам та іншим діям, що становили загрозу національній безпеці, вони також припиняли діяльність нелегальних збройних формувань, затримували особливо небезпечних злочинців, визволяли заручників та захищали учасників судових процесів. Особливу увагу приділяли захисту суддів та свідків у важливих кримінальних справах⁵⁶.

СБУ пережила значні зміни та адаптації, оскільки Революція Гідності та окупація частини сходу росією, змінили умови її діяльності. Ці нові виклики змусили СБУ переглянути свої підходи, активно мобілізувати ресурси та шукати способи вирішення складних завдань, що виникають сьогодні. Останні роки СБУ приступила до роботи в умовах воєнного стану. Окрім боротьби з внутрішнім загрозам, працівники служби також воюють і перемагають зовнішніх противників на передовій⁵⁷.

У період воєнного часу СБУ виконує ряд важливих завдань. Одне з них - це збір, аналіз і швидке реагування на інформацію, яка може становити загрозу національній безпеці. Також служба займається контррозвідальною діяльністю, спрямованою на виявлення та запобігання діяльності шпигунів і диверсантів. У складі СБУ працює департамент, відповідальний за внутрішню безпеку. Одним з основних завдань цього підрозділу є запобігання прямому проникненню іноземних розвідувальних організацій до української розвідки.

Розвідувальні платформи, якими користується ворог для дестабілізації ситуації в Україні, постійно виявляються та блокуються. Крім того, СБУ проводить значну частину своєї роботи на звільнених територіях. Окрім

⁵⁵ Копотун І., Коротатнік І. Служба безпеки України. Історія, сучасний стан, основні нормативні акти, коментарі і роз'яснення. *Видавничий дім «Професіонал»*. Київ. 2022. С. 5.

⁵⁶ Копотун І., Коротатнік І. Служба безпеки України. Історія, сучасний стан, основні нормативні акти, коментарі і роз'яснення. *Видавничий дім «Професіонал»*. Київ. 2022. С. 5.

⁵⁷ Служба національної безпеки України: що треба знати про захисників суверенітету. 2023. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/2614/sluzba-nacionalnoi-bezpeki-ukraini-shho-treba-znati-pro-zaxisnikiv-suverenitetu>.

стабілізаційних заходів, це також включає документування військових злочинів та притягнення винних до відповідальності⁵⁸.

У інтерв'ю Фактам ICTV, речник СБУ А. Дехтяренко, поділився інформацією про те, як змінилася діяльність спецслужби після повномасштабного вторгнення, а також яка частка роботи СБУ залишається непоміченою для цивільного населення. За словами Дехтяренка, з моменту початку повномасштабного вторгнення, співробітники СБУ разом з іншими силовими та правоохоронними структурами активно взялися за захист держави. Вони працюють у різних сферах, від протидії іноземним спецслужбам до виконання бойових, гуманітарних та інших завдань, включаючи захист інформаційного та кіберсередовища. Наша присутність є в усіх сферах. Якщо ви питаєте, як змінилося життя після 24-го числа, то СБУ активно протидіяла іноземним спецслужбам навіть до цього часу. Контррозвідувальний режим був налагоджений і до цього моменту, завдяки чому вдалося завершити план Москви з захоплення Києва за три дні. Це стало можливим завдяки заздалегідь відомим потенційно ризикованим об'єктам, які були вивчені та відпрацьовані⁵⁹.

Також Дехтяренко зазначив, що починаючи з 24 лютого, наші співробітники перейшли до виконання найважливіших військових завдань у найгарячіших точках бойових дій. Починаючи із захисту Києва до участі у обороні Бахмута. Наприклад, спецоперація зі звільнення острова Зміїний, про яку недавно вийшов фільм, також проводилася з участю співробітників СБУ, зокрема, з центру спеціальних операцій «Альфа» та військової контррозвідки. Наші колеги демонструють вражаючі результати, навіть жінки беруть участь у бойових діях. Важливо зазначити, що підрозділи військової контррозвідки СБУ знищили понад 100 ворожих танків та сотні іншої броньованої техніки окупантів. Крім того, наші співробітники стали одними з перших, хто почав

⁵⁸ Служба національної безпеки України: що треба знати про захисників суверенітету. 2023. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/2614/sluzba-nacionalnoi-bezpeki-ukraini-shho-treba-znati-pro-zaxisnikiv-suverenitetu>.

⁵⁹ Ромахло Є. Герої України, чий імена не можна називати: як працюють спецслужби після 24 лютого – інтерв'ю з речником СБУ. 2023. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20230325-geroyi-ukrayiny-chyyi-imena-ne-mozhna-nazyvaty-yak-praczyuyut-speczsluzhby-pislya-24-lyutogo-intervyu-z-rechnykom-sbu/>.

використовувати цивільні дрони у військових цілях. Ми регулярно публікуємо відео в мережах, де демонструємо нові види техніки, які раніше не використовувалися. Наприклад, активно використовуються дрони-камікадзе, які дозволяють пілотувати від першої особи, спостерігаючи за траєкторією руху і безпосередньо виконуючи удари. Робота проводиться на всій лінії фронту, включаючи складні інженерні завдання та ведення активних бойових дій⁶⁰.

Під час повномасштабної війни СБУ активно здійснює різноманітні операції, включаючи затримання диверсійних груп, російських агентів та шпигунів, захист критичної інфраструктури, розслідування воєнних злочинів та інші важливі завдання. Багато з цих операцій залишаються конфіденційними, проте відомо, що спецпризначенці здійснили низку важливих місій. Наприклад, арешт В. Медведчука сприяв отриманню важливих інформацій про шпигунську мережу Кремля та дозволив звільнити значну кількість українських в'язнів. Участь у контрнаступальних операціях в Харкові, Лимані та Херсоні⁶¹.

Крім того, СБУ активно боролася з «релігійною п'ятою колоною» - УПЦ МП, що призвело до затримання кількох священнослужителів та вилучення російських паспортів та екстремістської літератури⁶². На офіційному сайті СБУ зазначено, що вперше за роки незалежності України, разом з іншими правоохоронними органами, Служба безпеки провела значну роботу щодо припинення деструктивної діяльності проросійсько налаштованого духовенства УПЦ. Зауважено, що церковне середовище стало ідеальним місцем для діяльності ворожих агентів. У ході цієї операції було викрито ряд священників, які підтримували російську агресію та розв'язували міжконфесійні конфлікти

⁶⁰ Ромахло С. Герої України, чії імена не можна називати: як працюють спецслужби після 24 лютого – інтерв'ю з речником СБУ. 2023. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20230325-geroyi-ukrayiny-chyyi-imena-ne-mozhna-nazyvaty-yak-praczyuyut-speczsluzhby-pislya-24-lyutogo-intervyu-z-rechnykom-sbu/>.

⁶¹ Служба національної безпеки України: що треба знати про захисників суверенітету. 2023. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/2614/sluzba-nacionalnoi-bezpeki-ukraini-shho-treba-znati-pro-zaxisnikiv-suverenitetu>.

⁶² Служба національної безпеки України: що треба знати про захисників суверенітету. 2023. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/2614/sluzba-nacionalnoi-bezpeki-ukraini-shho-treba-znati-pro-zaxisnikiv-suverenitetu>.

серед вірян. Деякі з них безпосередньо співпрацювали з окупантами та навіть надавали їм підтримку у коригуванні вогню⁶³.

СБУ спільно з Головним управлінням розвідки (далі – ГУР), проводять операції спрямовані на завдання шкоди російській армії в її тилу, виявляються дуже ефективними. Використання дронів і висадка диверсійних груп дозволяє здійснювати успішні удари, що створює серйозні проблеми для ворога. Такі спільні дії свідчать про важливість співпраці між спецслужбами та їх високий професіоналізм у боротьбі з загрозами з боку росії⁶⁴.

Одна з таких спільних операцій, відбулася 4 жовтня 2023 року спецпризначенці ГУР провели диверсійно-розвідувальну діяльність. Представник української розвідки А. Юсов розповів, що під час спецоперації підрозділи «Стугна» і «Братство» зіткнулися з окупантами у жорсткому бою, під час якого росіяни зазнали серйозних втрат. Проте, за словами Юсова, і серед українських спецпризначенців також є втрати. Важливо відзначити, що це не перша операція ГУР МО на території Криму, оскільки минулого місяця українські бійці також провели висадку на узбережжі окупованого півострова⁶⁵.

Ще одну значиму операцію, яку варто відзначити, – це відключення електропостачання у Курській області, що було проведене СБУ. Цього разу, невідомі безпілотники атакували різні об'єкти інфраструктури у регіоні, включаючи Суджанський, Коренівський і Глушківський райони. Наслідком атаки стали відключення електроенергії у 14 населених пунктах. Важливо зазначити, що джерела в СБУ підтвердили, що ця атака була здійснена українськими дронами. СБУ залишила без світла військові об'єкти противника, які були під'єднані до електропідстанцій у згаданих населених пунктах Курської області. Це вже не перший випадок блекауту у цьому регіоні, інші атаки

⁶³ Офіційний сайт СБУ: Захист національної державності. URL: <https://ssu.gov.ua/zakhyst-natsionalnoi-derzhavnosti>.

⁶⁴ Рейд у Крим і блекаут у Курській області: СБУ і ГУР провели нові операції в тилу росіян. 2023. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/2693/reid-u-krim-i-blekaut-u-kurskii-oblasti-sbu-i-gur-proveli-novi-operacii-v-tilu-rosiyan>.

⁶⁵ Рейд у Крим і блекаут у Курській області: СБУ і ГУР провели нові операції в тилу росіян. 2023. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/2693/reid-u-krim-i-blekaut-u-kurskii-oblasti-sbu-i-gur-proveli-novi-operacii-v-tilu-rosiyan>.

відбувалися 29 вересня та 26 вересня 2023 року. Загалом, це вже сьома подібна атака на ворожу інфраструктуру, організована Службою безпеки. Це показує, що СБУ не тільки відбиває атаки ворога, але й активно проводить контрзаходи, завдаючи йому значних втрат⁶⁶.

Служба безпеки стикається з різноманітними загрозами та викликами, що включають в себе не лише зовнішні загрози, але й внутрішні виклики. Однією з таких внутрішніх загроз є шпигунство та військові провокації. Небезпека існує у вигляді завербованих агентів, які діють на користь іноземного ворога, здійснюючи зраду своєї країни. Ці агенти, часто працюючи в підпільному режимі, виконують завдання зі збирання розвідувальної інформації або проведення деструктивних акцій проти державних інтересів. Російські розвідувальні служби завжди мають на меті завдати шкоди та вразити національні інтереси України. Мотивація російських завербованих агентів може бути різноманітною: від ідеологічних переконань та вірності кремлівському режиму до матеріальної вигоди та влади. Для деяких зрадників, співпраця з ворогом може бути способом досягнення особистих амбіцій або уникнення покарання за вчинені злочини.

Проте СБУ не залишається осторонь перед цими загрозами. Вона здійснює контррозвідувальну діяльність, спрямовану на виявлення та протидію діяльності іноземних розвідувальних служб та шпигунства, що може становити загрозу для національної безпеки. Шляхом виявлення та викриття зрадників, які продають свою країну, СБУ не лише запобігає можливим атакам та вторгненням, але й забезпечує безпеку громадян України та їхніх інтересів. Протягом повномасштабного вторгнення, СБУ викрила більше ніж 2000 зрадників. Цю інформацію надав у виключному коментарі для видання «Вікон» речник СБУ, А. Дехтяренко. СБУ рішуче протистоїть будь-яким спробам

⁶⁶ Рейд у Крим і блекаут у Курській області: СБУ і ГУР провели нові операції в тилу росіян. 2023. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/2693/reid-u-krim-i-blekaut-u-kurskii-oblasti-sbu-i-gur-proveli-novi-operacii-v-tilu-rosiyan>.

підривної діяльності на території України, і саме згадана аббревіатура «СБУ» викликає великий страх серед зловмисників, – зазначив Дехтяренко⁶⁷.

На офіційних сторінках у соціальних мережах, зокрема у Telegram-каналі, СБУ регулярно публікує інформацію про виявлених агентів, які надавали російським спецслужбам конфіденційну інформацію. Найбільш резонансними стають історії, де така діяльність призводить до трагічних наслідків. Наприклад, діяльність братів Володимира та Дмитра Мамонів, які координували ракетний удар по селу Гроза на Харківщині, що призвело до загибелі 59 осіб. СБУ вдалося викрити цих зрадників, і їм були пред'явлені підозри згідно з ч. 2 ст. 28 та ч. 2 ст. 111 Кримінального кодексу України. Крім того, дії В. Мамона кваліфікувалися додатково за ч. 5 ст. 27, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 438. Іншого агента, якого залучили до співпраці з російськими спецслужбами, заарештували у Харкові. Це Д. Логвінов, з яким спілкувалася журналістка Вікна-новин М. Малевська. Чоловікові 59 років, і він стверджує, що на нього тиснув його двоюрідний брат, колишній військовий льотчик з Белгороду. Під час інтерв'ю з Марією, Дмитро обережно обирає слова та ретельно вибирає відповіді, уникаючи вживання терміну «війна», намагаючись замінити його іншими виразами⁶⁸.

СБУ закликає звертатися у випадку спроб вербування спецслужбами рф. Спецслужба зазначає, що це є важливим кроком у забезпеченні національної безпеки. Це показує, що українські громадяни мають можливість активно долучитися до захисту країни, і СБУ готова реагувати на такі ситуації. Даний підхід сприяє виявленню та запобіганню потенційним загрозам, а також підвищує свідомість громадян про важливість національної безпеки. Інформація, отримана від громадян, дозволяє СБУ ефективно діяти у захисті держави та приймати відповідні заходи з урахуванням правових норм.

⁶⁷ Макалюк Б. Зрадники України: що мотивує російських завербованих агентів допомагати ворогу та як працює СБУ над їх викриттям. 2024. URL: <https://vikna.tv/dlia-tebe/vijna-v-ukrayini/zradnyky-ukrayiny-yak-sbu-praczyuye-nad-vykryttiam-zaverbovanih-agentiv/>.

⁶⁸ Макалюк Б. Зрадники України: що мотивує російських завербованих агентів допомагати ворогу та як працює СБУ над їх викриттям. 2024. URL: <https://vikna.tv/dlia-tebe/vijna-v-ukrayini/zradnyky-ukrayiny-yak-sbu-praczyuye-nad-vykryttiam-zaverbovanih-agentiv/>.

СБУ використовує різноманітні методи збору та аналізу інформації, частина з яких є конфіденційною. Однак Служба враховує різні джерела, такі як моніторинг відкритих даних, інформацію з власних оперативних джерел, а також свідчення, що надходять від вже виявлених навідників, – коментує Дехтяренко⁶⁹.

Ще однією з найбільш актуальних загроз національній безпеці є кіберзагрози. Цифрова епоха, в яку ми живемо, вимагає посилення заходів з кібербезпеки, оскільки інформаційні технології стають ключовими у всіх сферах життя. У цьому контексті СБУ відіграє важливу роль, володіючи значними компетенціями у сфері кібербезпеки. Одним з основних завдань СБУ є захист державних інформаційних систем від кібератак та кібершпигунства. Це включає виявлення потенційних загроз, аналіз їхнього характеру та реагування на них шляхом розробки та впровадження відповідних заходів захисту. СБУ використовує сучасні технології та методики для виявлення інцидентів кібербезпеки та запобігання їхньому подальшому розповсюдженню. Спецслужба має власний цент з протидії кібернетичних атак. Він називається Ситуаційний центр забезпечення кібербезпеки, де працюють кіберфахівці, що цілодобово ведуть моніторинг і забезпечують інформаційну безпеку країни. Вони виконують ряд завдань, включаючи протидію кіберрозвідкам іноземних держав, боротьбу з кібертероризмом і кібершпигунством, здійснюють контррозвідувальні та оперативно-розшукові заходи, а також протидіють спробам розхитати ситуацію в країні через різноманітні інформаційні «вкиди». Особлива увага приділяється виявленню та нейтралізації цільових кібератак, які часто проводяться на замовлення спецслужб іноземних держав. Ці кібератаки, як правило, мають високий рівень складності та спрямовані на важливі комунікаційні системи державних органів та системи керування об'єктів критичної інфраструктури. З початку повномасштабного вторгнення рф в

⁶⁹ Макалюк Б. Зрадники України: що мотивує російських завербованих агентів допомагати ворогу та як працює СБУ над їх викриттям. 2024. URL: <https://vikna.tv/dlia-tebe/vijna-v-ukrayini/zradnyky-ukrayiny-yak-sbu-praczyuye-nad-vykryttiam-zaverbovanyh-agentiv/>.

Україну, СБУ вже виявила та нейтралізувала майже 7 тисяч кібератак та кіберінцидентів⁷⁰.

Ілля Вітюк, керівник кібердепартаменту СБУ, зазначає, що росія намагалася взламати мережі критичної інфраструктури України задовго до початку війни, і ці спроби тривають й досі. Його команда щодня реагує на 12-15 серйозних кібератак⁷¹.

Під час нещодавнього інтерв'ю у Києві, І. Вітюк розповів про серйозну спробу проникнути в одного з операторів зв'язку в Україні, яку вдалося зупинити. Цей вторгнення міг призвести до прослуховування телефонних дзвінків та читання повідомлень. За останні 20 місяців українські електромережі, постачальники води та газу, енергосистеми, інтернет-провайдери та правоохоронні органи стали об'єктами атак з боку підтримуваних Росією хакерів. Незважаючи на це, атаки не спричинили серйозних і катастрофічних наслідків. Вітюк зауважує, що у минулому росія вдалося вимкнути світло в Києві та атакувати енергомережу України, але українські кібероператори змогли мінімізувати такі ризики після вторгнення. Він підкреслює важливість ранньої операції захисту та співпраці з американськими мисливськими командами, а також вважає атаки на цивільну інфраструктуру військовим злочином⁷².

Країна-агресор вкладає значні ресурси у створення так званих «фабрик ботів», які вважаються популярним інструментом для проведення інформаційної війни. За перші два місяці повномасштабної війни СБУ припинила роботу 10 російських ботферм в Україні, в таких містах, як Київ, Харків, Одеса і Запоріжжя. Найбільша з них була у Запоріжжі, де майже 70 тисяч фейкових акаунтів та понад 50 інтернет-спільнот поширювали проросійські повідомлення або дезінформацію. За даними СБУ, ботферма діяла

⁷⁰ Офіційний сайт СБУ: Ситуаційний центр забезпечення кібербезпеки Служби безпеки України. URL: <https://ssu.gov.ua/sytuatsiinyi-tsentz-zabezpechennia-kiberbezpeky>.

⁷¹ Exclusive: How a defend-forward operation gave Ukraine's SBU an edge over Russia. 2023. URL: <https://therecord.media/illia-vitiuk-interview-ukraine-sbu-defend-forward>.

⁷² Exclusive: How a defend-forward operation gave Ukraine's SBU an edge over Russia. 2023. URL: <https://therecord.media/illia-vitiuk-interview-ukraine-sbu-defend-forward>.

у нежитловому приміщенні, до функцій власника приміщення входили підключення устаткування до інтернету, а також придбання та заміна SIM-карток. Адміністрування велося з території росії. Під час обшуку вилучено 429 GSM-модулів, два апаратні комплекси керування модулями та понад 3 000 SIM-карток українських операторів, які використовувалися для реєстрації акаунтів у соцмережах. Ботферми можуть значно нашкодити, розповсюджуючи фейки та посилюючи панічні настрої. Однак уся їхня діяльність спрямована на досягнення цілей росії, тому для українців важливо не піддаватися на ворожі інформаційно-психологічні операції⁷³.

Однією з масштабних операцій СБУ у кіберпросторі є ліквідація ботоферми, яка розповсюджувала проросійську пропаганду та дезінформацію серед громадян України та Євросоюзу, знаходячись у Дніпрі. Кіберспеціалісти Служби безпеки успішно припинили роботу потужного каналу поширення пропаганди. Пресслужба СБУ повідомила, що вони виявили та припинили роботу ботоферми, яка масово поширювала дезінформацію через інтернет щодо суспільно-політичної ситуації в європейських країнах. Співробітниками зафіксовані факти масштабної агітації на підтримку Росії та закликів до захоплення державної влади в Україні⁷⁴.

За матеріалами слідства, окупанти зорганізували майже 10 тисяч фейкових акаунтів через контрольовану ботоферму для здійснення ворожих інформаційних диверсій. Для анонімної реєстрації цих акаунтів використовували sim-картки від українських, російських та європейських мобільних операторів. У виконанні цієї незаконної діяльності брала участь мешканка обласного центру, яка працювала в галузі ІТ. Після повномасштабного вторгнення на неї вийшла російська спецслужба, звернувшись з пропозицією негласного співробітництва на користь окупантів. За вказівкою свого московського куратора вона організувала ворожу ботоферму.

⁷³ Марченко А. Пропаганда як загроза міжнародній безпеці (на прикладі росії). Київ. 2022. С. 50.

⁷⁴ Волошина А. СБУ ліквідувала ботоферму з «розгону» кремлівської пропаганди в ЄС. 2022. URL: <https://myrotvorets.news/sbu-likvidovala-botofermu-z-rozghonu/>.

Необхідне телекомунікаційне обладнання було встановлено в орендованій квартирі⁷⁵.

Використовуючи спеціальне програмне забезпечення, щодня вона створювала до 100 фейкових акаунтів в інтернеті. Через ці фейкові акаунти вона поширювала маніпулятивний контент у соцмережах, включаючи фейкові коментарі від «відомих експертів» і «політологів». Для створення прокремлівських повідомлень вона використовувала матеріали з пропагандистських ресурсів, які контролюються кремлем. Вона отримувала гроші від росії за свою підривну діяльність. Також були виявлені випадки дистанційного адміністрування телекомунікаційного обладнання на пряму з території росії. Під час обшуків на місці розташування ботоферми співробітники СБУ виявили комплекти GSM-шлюзів для реєстрації облікових записів, комп'ютерну техніку з необхідним програмним забезпеченням та SIM-картки мобільних операторів. Наразі слідчі Служби безпеки повідомили зловмисницю про підозру за статтею 109 (дії, спрямовані на насильницьку зміну або повалення конституційного ладу або захоплення державної влади) Кримінального кодексу України⁷⁶.

На офіційному сайті спецслужби публікуються звіти СБУ за рік. Кожен звіт складається з 50 сторінок і більше, де детально описується робота та досягнення СБУ протягом року. Ці документи містять інформацію про різноманітні операції, проведені спецслужбою, її участь у протидії зовнішнім загрозам, внутрішнім викликам безпеки та інші важливі аспекти діяльності. Звіт СБУ за 2022 рік є найсвіжішим доступним наразі, оскільки інформації за подальші роки наразі немає. У 2022 році СБУ продемонструвала вражаючі досягнення в захисті державних інтересів, які підтверджуються числами.

У 2022 році СБУ відкрила 70 480 кримінальних проваджень з яких: 1 100 державна зрада; 58 000 пов'язані з російською воєнною агресією; понад 2 600

⁷⁵ Волошина А. СБУ ліквідувала ботоферму з «розгону» кремлівської пропаганди в ЄС. 2022. URL: <https://myrotvorets.news/sbu-likvidovala-botofermu-z-rozghonu/>.

⁷⁶ Волошина А. СБУ ліквідувала ботоферму з «розгону» кремлівської пропаганди в ЄС. 2022. URL: <https://myrotvorets.news/sbu-likvidovala-botofermu-z-rozghonu/>.

співпраця з рф та колабораціонізм; 161 передача окупантам інформації про Сили оборони; 125 корупція у військовій сфері; 57 диверсій та шпигунства⁷⁷.

Якщо більш детально описати, до суду направила 1 715 обвинувальних актів проти 1 788 осіб. Повідомлено про підозру 885 громадянам рф. Крім того, розкрито 265 агентів іноземних спецслужб і затримано 35 членів ДРГ. СБУ вдалося запобігти 6 спробам терактів і знищити понад 700 одиниць ворожої техніки. Зафіксовано і нейтралізовано 4,5 тисячі кібератак і кіберінцидентів, а також ліквідовано 45 ботоферм. Дії СБУ дозволили запобігти збиткам держави на майже 28 мільярдів гривень і арештувати російські активи на понад 207,67 мільярдів гривень. Застосовано санкції до 2 672 осіб, ідентифіковано 6,3 тисячі зрадників і колаборантів, викрито 83 організовані злочинні угруповання. Деяким політичним партіям заборонено діяльність, а 200 релігійним діячам РПЦ заборонено в'їзд в Україну⁷⁸.

У звіті зазначено, що співробітники спецслужби працюють у всіх гарячих точках. В бойових діях активно беруть участь спецпризначенці ЦСО «А» і військові контррозвідники, тоді як інші підрозділи виконують свої обов'язки за межами зони конфлікту. Кожен з них має свій власний фронт роботи, включаючи контррозвідку, кібербезпеку, розслідування воєнних злочинів, розкриття агентурних мереж, проведення стабілізаційних заходів на звільнених територіях, розробку санкцій та блокування російських активів⁷⁹.

СБУ виконує великий обсяг роботи. Щодня спецслужба здійснює широкий спектр заходів з метою забезпечення національної безпеки та захисту інтересів держави. Терористичні загрози, кібератаки, спроби дестабілізації політичної ситуації та інші загрози вимагають постійного пильного нагляду та відповідного реагування. У такому контексті важливо підтримувати та розвивати співпрацю СБУ з міжнародними спецслужбами. Обмін інформацією,

⁷⁷ Публічний звіт Служби Безпеки України за 2022 рік. URL: <https://ssu.gov.ua/uploads/documents/2023/04/24/ssu-report-2022-web.pdf>.

⁷⁸ Публічний звіт Служби Безпеки України за 2022 рік. URL: <https://ssu.gov.ua/uploads/documents/2023/04/24/ssu-report-2022-web.pdf>.

⁷⁹ Публічний звіт Служби Безпеки України за 2022 рік. URL: <https://ssu.gov.ua/uploads/documents/2023/04/24/ssu-report-2022-web.pdf>.

координація дій та спільні заходи є важливими елементами в забезпеченні безпеки не лише України, а й міжнародної спільноти в цілому.

Згідно з матеріалами американського видання *Washington Post*, відзначається, що українські спецслужби розпочали активний процес розвитку ще у 2014 році, коли росія анексувала Крим та вторглася до східних регіонів України. Цей період став вирішальним не лише для української безпеки, але й для розширення співпраці з Центральною Розвідувальною Агентурою (далі – ЦРУ). За вказівкою *Washington Post*, саме у 2014 році Україна тісно почала співпрацювати з американською ЦРУ, що відкрило шлях до масштабної тіньової війни проти росії⁸⁰.

Згідно із даними, наданими понад 20 чинними та колишніми співробітниками служб безпеки України та США, починаючи з 2015 року ЦРУ вкладало значні суми грошей у розвиток українських спецслужб. Ці кошти використовувалися для формування, оснащення та навчання українських спецпризначенців та оперативників, які здійснювали операції на тимчасово окупованих територіях та в межах самої росії. Журналісти вказують, що ЦРУ не брали участі у проведенні операцій проти росії, але зберігають свою присутність на території України. Представники ЦРУ відмовилися коментувати опубліковане розслідування. У той же час, у СБУ зазначили, що ці питання можуть бути обговорені після досягнення перемоги України⁸¹.

«Ми готові обговорити всі деталі щодо резонансних спецоперацій СБУ лише після нашої перемоги. Ми не бажаємо коментувати інформацію, отриману ЗМІ від невизначених джерел», – відповіли в СБУ на запит ВВС Україна⁸².

За даними, наданими журналістами *Washington Post*, американські спецслужби забезпечили Україну передовими системами спостереження, побудували нові штаб-квартири для української розвідки та обмінювалися

⁸⁰ Як Україна разом з ЦРУ веде війну проти росії? 2023. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/2791/yak-ukraina-razom-z-cru-vede-viinu-proti-rosij>.

⁸¹ Як Україна разом з ЦРУ веде війну проти росії? 2023. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/2791/yak-ukraina-razom-z-cru-vede-viinu-proti-rosij>.

⁸² Як Україна разом з ЦРУ веде війну проти росії? 2023. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/2791/yak-ukraina-razom-z-cru-vede-viinu-proti-rosij>.

розвіданими в надзвичайних масштабах. У межах цієї співпраці був створений окремий підрозділ – «П'яте управління», який працював ізольовано від інших спецслужб України. Пізніше було сформовано ще й «Шосте управління» для тісної співпраці з британським розвідувальним агентством МІ6. Ці спецрозділи були створені з метою успішної дії за лінією фронту та функціонування «як таємні групи»⁸³. Залучення міжнародних партнерів дозволяє вирішувати загальні проблеми та ефективно протистояти загрозам, що перетинають кордони країн. Такий підхід сприяє покращенню безпеки, стабільності та міжнародної співпраці, і відіграє важливу роль у забезпеченні миру та безпеки у світі.

У статті також зазначається про операцію, проведену спільно СБУ та ЦРУ на території росії та окупованих районах України, мають стратегічну важливість у контролі над ситуацією та захисті національних інтересів. За отриманою інформацією, перші місії спецпризначенців були спрямовані на вербування інформаторів серед проросійських сил та на проведення кібер- та електронного прослуховування. У той же час Україна активно протистояла російським диверсійним групам, сепаратистам та колаборантам. За інформацією видання, Україна виконала десятки таємних операцій з чіткими військовими цілями, сприяючи обороні країни. Серед цих операцій були атаки на стратегічні об'єкти на тимчасово окупованих територіях та в росії, включаючи атаку на кремль та москву, а також вбивства російських військових командирів та пропагандистів. Таким чином, усі відомі атаки, здійснені Україною, були чітко спланованими операціями з конкретними цілями. Українські спецслужби працювали як з території України, запускаючи дрони дальнього радіуса дії, так і з території росії, через сформовані групи оперативників та партизанів⁸⁴.

⁸³ Як Україна разом з ЦРУ веде війну проти росії? 2023. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/2791/yak-ukraina-razom-z-cru-vede-viinu-proti-rosij>.

⁸⁴ Як Україна разом з ЦРУ веде війну проти росії? 2023. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/2791/yak-ukraina-razom-z-cru-vede-viinu-proti-rosij>.

Згідно з даними видання, Україна, хоча й підозрюється у проведенні спецоперацій на території РФ, поки не підтвердила ці звинувачення. Служби безпеки та ГУР приписують собі вбивства С. Ржицького і Д. Дугіної, проте офіційної підтвердження цьому немає. Українська влада у 2022 році заперечувала ці обвинувачення та утрималась від коментарів після опублікування розслідування WP⁸⁵.

Узагальнюючи, СБУ володіє значними компетенціями у боротьбі з поточними викликами та загрозами національній безпеці, такими як кіберзагрози, тероризм, гібридна війна та розвідувальна діяльність. Вона виявляє високий рівень професіоналізму та ефективності у виконанні своїх завдань, забезпечуючи безпеку та захист інтересів України в умовах складних викликів сучасності. У складі СБУ діє департамент, який відповідає за внутрішню безпеку та має за завдання запобігати прямому проникненню іноземних розвідувальних організацій до української розвідки. Розвідувальні платформи, якими користується ворог для дестабілізації ситуації в Україні, постійно виявляються та блокуються. Крім того, СБУ активно працює на звільнених територіях, забезпечуючи стабілізацію та документування військових злочинів. У розмові з медіа представник СБУ підкреслив, що після початку повномасштабного вторгнення, співробітники СБУ активно зайнялися захистом держави в усіх сферах, від протидії іноземним спецслужбам до захисту інформаційного та кіберсередовища.

СБУ успішно впроваджує співпрацю як з українськими спецслужбами, так і з міжнародними партнерами для подолання загрози. СБУ та ГУР виконують важливі завдання, включаючи затримання диверсійних груп, російських агентів та шпигунів, захист критичної інфраструктури та розслідування воєнних злочинів. Арешт особи В. Медведчука, сприяв отриманню важливих інформацій про шпигунську мережу Кремля та дозволив звільнити значну кількість українських в'язнів. Також зазначено, що СБУ

⁸⁵ Як Україна разом з ЦРУ веде війну проти росії? 2023. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/2791/yak-ukraina-razom-z-cru-vede-viinu-proti-rosij>.

активно бореться з «релігійною п'ятою колоною» - УПЦ МП, що призвело до затримання священнослужителів та вилучення російських паспортів та екстремістської літератури. Українські спецслужби, починаючи з 2014 року, активно співпрацюють з американською ЦРУ з метою протистояння російській загрози. Згідно із даними, починаючи з 2015 року ЦРУ вкладало значні суми грошей у розвиток українських спецслужб. Ці кошти використовувалися для формування, оснащення та навчання українських спецпризначенців та оперативників, які здійснювали операції на тимчасово окупованих територіях та в межах самої росії.

Публікація звітів на офіційному сайті СБУ свідчить про відкритість та прозорість спецслужби щодо її діяльності. Ці звіти, які складаються з докладних описів операцій та досягнень, є важливим інструментом для розуміння роботи СБУ та оцінки її ефективності. Зокрема, звіт за 2022 рік підтверджує вражаючі результати у захисті державних інтересів. Надзвичайно високі показники в різних сферах, таких як кримінальні провадження, запобігання терактам, боротьба з корупцією та кіберзлочинністю, свідчать про активність та ефективність роботи спецслужби.

РОЗДІЛ 2

ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ В РОБОТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Проблеми правового статусу Служби безпеки України

У зв'язку з важливістю СБУ у забезпеченні національної безпеки, постійна реформування та вдосконалення організації є невід'ємною частиною її діяльності. Це не лише сприятиме покращенню роботи СБУ, але й підвищить її імідж на міжнародній арені, демонструючи високий стандарт професіоналізму та відданість цілям національної безпеки.

Протягом років незалежності України була створена значна нормативно-правова база, яка регулює діяльність СБУ. Проте в сучасних умовах ця база потребує суттєвих змін та вдосконалення. Одними з найбільш актуальних питань є уточнення правового статусу СБУ та реорганізація її організаційної структури. Це важливі кроки для забезпечення ефективності та прозорості діяльності СБУ, що сприятиме підвищенню довіри громадськості та партнерів на міжнародній арені. Крім того, необхідно закріпити ефективну систему контролю, включаючи громадський контроль. Проте вирішення цих проблем потребує комплексного підходу і обов'язково повинно враховувати реформу всього сектору безпеки. Реформа СБУ, уточнення її правового статусу та місця у системі забезпечення національної безпеки можливі лише в контексті загальної програми реформування цього сектору, яка базується на збалансованих стратегіях і концепціях⁸⁶.

Для забезпечення кращого функціонування спецслужби, як вже зазначалося вище, необхідно постійно проводити реформи. Проте через ряд проблематичних питань, цей процес гальмується.

⁸⁶ Матюхіна Н. Служба безпеки України як складова сектору безпеки: окремі умови та шляхи реформування. Харків. 2012. С. 63.

Однією з основних проблем є відсутність узагальненого визначення правоохоронних органів та системи, до якої вони належать. У законодавстві неясно визначено, які конкретно органи вважаються правоохоронними та які у них основні повноваження, обов'язки, завдання, права тощо. Це створює значні прогалини та неоднозначності у роботі правоохоронних органів, що ускладнює їхню ефективність та сприяє виникненню конфліктних ситуацій⁸⁷.

У деяких наукових дослідженнях зазначаються складнощі у регламентації правового статусу деяких державних органів у сфері безпеки, зокрема, СБУ. Ці неузгодження в законодавстві спонукають деяких вчених до несподіваних висновків, включаючи можливість розгляду СБУ як окремої гілки влади української держави, що здійснює функції державної влади. Це вказує на необхідність уточнення та узгодження нормативно-правової бази для забезпечення якісного та зрозумілого функціонування органів безпеки в країні⁸⁸.

Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» перераховує органи, які вважаються правоохоронними, включаючи прокуратуру, внутрішні справи, Службу безпеки, Військову службу правопорядку у Збройних Силах, митну службу, органи охорони державного кордону, державну податкову службу, установи виконання покарань, контрольно-ревізійну службу, рибоохорону, лісову охорону та інші, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. У Законі «Про основи національної безпеки України» надається загальне визначення правоохоронних органів як «органів державної влади, на які Конституцією і законами України покладено здійснення правоохоронних функцій». Традиційно до цих функцій відносять оперативно-розшукову діяльність та проведення досудового слідства.

⁸⁷ Матюхіна Н. Служба безпеки України як складова сектору безпеки: окремі умови та шляхи реформування. Харків. 2012. С. 66.

⁸⁸ Доронін І. «Демілітаризація» спецслужб України та правові проблеми організації влади. *Право і суспільство*. Київ. 2019. С. 122-123.

У зв'язку з цим, СБУ на даний момент дійсно вважається правоохоронним органом⁸⁹.

Проте завдання, які покладені на СБУ, суттєво відрізняють її від інших органів, які займаються питаннями правоохоронної діяльності та забезпеченням безпеки та правопорядку. Законодавчо визначений статус СБУ як «правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України». У світовій практиці існує концептуальне розділення між власне правоохоронними органами, такими як поліція, і спецслужбами, яке впливає, зокрема, з наявності принципових відмінностей у заходах забезпечення безпеки. Якщо врахувати, що СБУ є спецслужбою, а не органом, який копіює функції поліції, то відповідний статус повинен бути закріплений в законодавстві. Діяльність спецслужб зазвичай включає контррозвідальну протидію розвідальній діяльності, боротьбу з організованими антидержавними діями з-за кордону та рухами з антиконституційною спрямованістю. Це унікальні функції, які відрізняються від обов'язків поліції. З цього впливає, що повноваження спецслужб також мають бути специфічними. Наприклад, їм не повинні надаватися поліцейські функції, такі як проведення оперативних розшукових заходів, здійснення затримань, допитів тощо, що мають каральний характер. В іншому випадку це може призвести до надмірної концентрації влади в одному органі, схожому на колишній радянський Комітет державної безпеки (далі – КДБ)⁹⁰.

Отже, питання статусу СБУ наразі має велику кількість суперечностей і вимагає окремого законодавчого врегулювання. Необхідно знайти оптимальний підхід до формулювання статусу цієї важливої інституції, який враховуватиме її функції, завдання та місце у системі національної безпеки, забезпечуючи

⁸⁹ Ткач О., Сорокін В. До проблеми реформування СБУ в контексті євроінтеграції. Київ. 2016. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/85>.

⁹⁰ Ткач О., Сорокін В. До проблеми реформування СБУ в контексті євроінтеграції. Київ. 2016. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/85>.

водночас дотримання принципів демократії, правової держави та захисту прав та свобод громадян⁹¹.

Питання реформування правоохоронних органів на сьогодні є надзвичайно актуальним для України і отримало визнання на найвищому рівні, зазначено в Законі України «Про основи національної безпеки». Незважаючи на це, українська система правоохоронних органів і далі суттєво нагадує радянську модель як за назвами, так і за змістом діяльності. Хоча було здійснено численні спроби її реформування, більшість з них, на жаль, виявилися невдалими, включаючи невтішну історію створення Національного бюро розслідувань, яке так і не було реалізоване. Серед головних проблем, пов'язаних з реформуванням СБУ, можна також відзначити недоліки у структурно-функціональному аспекті її організації та невідповідність стандартам, що вимагаються європейськими та євроатлантичними структурами. Також існує значний ризик проведення реформ, які в кінцевому підсумку можуть не покращити, а навіть погіршити ефективність її діяльності⁹².

Згідно з частиною 1 статті 1 Закону про «Службу безпеки України», СБУ є державним правоохоронним органом спеціального призначення, який забезпечує національну безпеку країни. Важливим недоліком в організації діяльності СБУ є те, що значна частина її підрозділів займається виконанням правоохоронних функцій. Головною проблемою є виконання СБУ завдань і обіймання повноважень, які вважаються невластивими для спецслужб, таких як боротьба з корупцією, організованою злочинністю, контрабандою, торгівлею наркотиками та економічними злочинами. Ці повноваження фактично дублюють функції інших правоохоронних органів, таких як прокуратура, податкова інспекція, митниця, Генеральний директорат з контролю за організованою злочинністю МВС України, Департамент Державної служби з контролю за економічними злочинами МВС України та інших. Необхідно

⁹¹ Ткач О., Сорокін В. До проблеми реформування СБУ в контексті євроінтеграції. Київ. 2016. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/85>.

⁹² Ткач О., Сорокін В. До проблеми реформування СБУ в контексті євроінтеграції. Київ. 2016. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/85>.

зробити кінець цьому дублюванню функцій. На першому етапі СБУ може продовжувати виконувати правоохоронні функції, пов'язані з національною безпекою та контролем тероризму. Для цього повноваження, що стосуються боротьби з корупцією, організованою злочинністю, контрабандою та економічними злочинами, слід перевести на інші правоохоронні органи⁹³.

СБУ виконує завдання, які зазвичай відносяться до повноважень інших правоохоронних органів, наприклад, деякі поліцейські функції, такі як проведення оперативно-розшукової діяльності, яка також включає участь СБУ в органах досудового розслідування. Це надає їй право на затримання підозрюваних, їх тимчасове утримання, проведення обшуків, допитів і т.д. З іншого боку, було б доцільно сконцентрувати діяльність Служби безпеки на контррозвідальній діяльності, зокрема в боротьбі з тероризмом, захисті конституційного ладу, територіальної цілісності України та державної таємниці⁹⁴.

Схожу думку мають доктор Ф. Флурі та Л. Поляков, колишній заступник міністра оборони України, у своєму дослідженні вони зазначають, що у СБУ існують функції, які перекриваються з повноваженнями інших інституцій, зокрема, у сфері боротьби з корупцією. З чисельністю понад 30 000 працівників, СБУ перевищує розмір спецслужби Великобританії (MI5), більш ніж у сім разів. Працівники Служби здійснюють не лише традиційні функції збору розвідальних даних та контррозвідки, але й виконують завдання, пов'язані з боротьбою з економічними злочинами, використовуючи слідчі повноваження, які у більшості західних демократій вважаються функціями правоохоронних органів. Такий змішаний набір функцій, деякі з яких перетинаються з обов'язками інших служб, створює гібридне утворення, контроль над яким важко, якщо не неможливо здійснити. Діяльність СБУ протягом багатьох років була затьмарена звинуваченнями у шантажі, зловживанні владою, корупції, утриманні в таємних в'язницях, а також укладенні зв'язків з російською

⁹³ Security Service of Ukraine and Human Rights. 2014. URL: <https://khp.org/en/1398076556>.

⁹⁴ Демчук В. Правовий статус Служби безпеки України в контексті процесу її реформування. «Право». Харків. 2016. С. 122.

службою безпеки. Це призвело до відмови західних колег у співпраці. Повторні заклики до проведення реформ, у тому числі висловлені самою Службою, поки що не дали очікуваних результатів⁹⁵.

Ще одна проблема, яка ускладнює повноцінне реформування правового статусу СБУ, полягає в тому, що спецслужба має повноваження проводити досудові розслідування. У вітчизняній літературі активно обговорюється необхідність зменшення обсягу участі СБУ у цих розслідуваннях або навіть повне виключення її з цієї сфери діяльності.

Діяльність СБУ в сфері правоохоронної діяльності має складну структуру, яка включає велику кількість напрямів діяльності спецслужби. Одним із таких напрямів є проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, зокрема, злочинів, пов'язаних з корупцією та організованою злочинною діяльністю, а також діяльність у сфері управління та економіки. Крім того, до правоохоронних функцій СБУ традиційно входить оперативно-розшукова діяльність. Зараз в цих аспектах СБУ виступає як правоохоронний орган. Однак є суттєві обмеження, пов'язані з відмовою від деяких повноважень СБУ, зокрема, щодо оперативно-розшукової діяльності або боротьби з корупцією, без належного перегляду функцій інших правоохоронних органів. Це може призвести до зниження ефективності всієї правоохоронної системи України. Основним критерієм ефективності реформи національної спецслужби повинно бути уникнення дублювання функцій та забезпечення взаємодоповнюваності дій суб'єктів правоохоронної діяльності⁹⁶.

Під час реформування СБУ було часто обговорювано можливість позбавлення її функцій у проведенні досудового розслідування. Це питання активно обговорювали як експерти, так і учасники політичного процесу. З одного боку, висловлювалася ідея повного позбавлення СБУ та інших силових структур повноважень щодо досудового слідства, залишаючи цю функцію лише у компетенції прокуратури. З іншого боку, висловлювалися думки про те, що

⁹⁵ Fluri Ph., Polyakov L. Intelligence and Security Services Reform and Oversight in Ukraine – An Interim Report. *Connections: The Quarterly Journal*. 2021. С. 52.

⁹⁶ Богдан Д. Проблемні питання реформування Служби Безпеки України. *Право і суспільство*. Київ. 2018. С. 10.

розподіл слідчих підрозділів між кількома правоохоронними органами відповідає національним процесуальним традиціям і є ефективним, а встановлення їхньої спеціалізації, відповідно до профілю кожного органу, збільшує їхню ефективність та результативність⁹⁷.

У своїй роботі О. Гункевич опитував колишніх співробітників СБУ, щодо їхньої думки про досудове розслідування, яким займається спецслужба.

Одним з основних питань, що породжує дискусії, за словами опитаних (Респонденти, 3-9), є обсяг повноважень Служби щодо досудового розслідування. Згідно з висновками експерта ГО «Осяжний обрій» В. Цокура, «Сьогодні СБУ має право на розслідування 44 складів злочину. Проте, понад 300 інших складів злочинів вони, насправді, не мають повноважень розслідувати. Проте, чіткого заборони на їхнє розслідування не існує» (Єгошина, 2020). Голова СБУ також вказав на проблему, пов'язану з отриманням доручень від інших правоохоронних органів: «Протягом 2019 року СБУ отримала 4,2 тисячі доручень від інших правоохоронних органів. 64% з них виявилися поза компетенцією спецслужби» (Interfax-Ukraine, 2020)⁹⁸.

У контексті реформування СБУ, яке вважається триваючим протягом останніх років, головним аспектом є усунення відомства від функції досудового розслідування. За висловами опитаних (Респонденти, 4, 5, 8, 9, 2021), існує кілька переконливих аргументів на користь відіймання у СБУ цієї функції⁹⁹.

В першу чергу, присутність функції слідства призводить до значного витрати ресурсів на розслідування злочинів, що відбувається за рахунок обмеження інших важливих функцій Служби, зокрема контррозвідки. Заохочення «публічного» слідства зазвичай призводить до акцентування уваги на виявленні та розкритті «гучних» правопорушень, що може призвести до знецінення контррозвідувальної діяльності. Це може призвести до втрати

⁹⁷ Богдан Д. Проблемні питання реформування Служби Безпеки України. *Право і суспільство*. Київ. 2018. С. 10-11.

⁹⁸ Гункевич О. «Вплив неопатримоніального характеру політичного режиму в Україні на спроможність СБУ. Київ. 2021. С. 15.

⁹⁹ Гункевич О. «Вплив неопатримоніального характеру політичного режиму в Україні на спроможність СБУ. Київ. 2021. С. 16.

унікального статусу Служби, яка раніше відзначалася елітністю в своїй діяльності, але тепер стає схожою на інші правоохоронні органи¹⁰⁰.

По-друге, нині спостерігається дефіцит оперативних працівників у Службі, незважаючи на загальну величезну чисельність персоналу, що визначається високими надбавками та конкуренцією за адміністративні посади. У зв'язку з цим, керівництво, спрямовуючи зусилля на формування позитивного іміджу агентства, надає перевагу оперативникам для розслідування «видовищних» злочинів. Часто спеціальні підрозділи Служби, такі як «Альфа», можуть використовуватися нецільово для показових затримань або проведення обшуків¹⁰¹.

Третім важливим аспектом є те, що присутність слідчих повноважень може спотворити виконання контррозвідувальних обов'язків. Підпорядкування збору контррозвідувальної інформації цілям успішного завершення розслідування може призвести до упередженості та спрощення процесу збору даних¹⁰².

На думку Д. Богдана одним із шляхів реформування СБУ є поступове оптимізування її повноважень, зокрема передача функцій щодо проведення досудового розслідування деяких категорій злочинів (наприклад, посадових або злочинів, скоєних організованими злочинними угрупованнями) до відання інших органів досудового розслідування, таких як Національна поліція чи Національне антикорупційне бюро України¹⁰³.

Окремі експерти та громадські діячі висловлюють думку, що СБУ не повинна мати поліцейські повноваження, такі як затримання, допити та інші каральні дії, оскільки це може призвести до надмірної концентрації влади в одному державному органі. Хоча СБУ належить до системи органів досудового

¹⁰⁰ Гункевич О. «Вплив неопатримоніального характеру політичного режиму в Україні на спроможність СБУ. Київ. 2021. С. 16.

¹⁰¹ Гункевич О. «Вплив неопатримоніального характеру політичного режиму в Україні на спроможність СБУ. Київ. 2021. С. 16.

¹⁰² Гункевич О. «Вплив неопатримоніального характеру політичного режиму в Україні на спроможність СБУ. Київ. 2021. С.16.

¹⁰³ Богдан Д. Проблемні питання реформування Служби Безпеки України. *Право і суспільство*. Київ. 2018. С. 10-11.

розслідування і має право на затримання підозрюваних, проведення обшуків, допитів тощо, пропонується збереження ізоляторів тимчасового утримання, де особи можуть перебувати під вартою до десяти діб. Повна ліквідація таких ізоляторів є недоцільною, оскільки боротьба зі злочинами проти національної безпеки і терористичними злочинами залишиться у підслідності СБУ. Отже, вона буде продовжувати здійснювати затримання осіб, яких підозрюють у злочинах такого характеру. Рішення щодо цього питання повинно бути обдуманим та ґрунтовним, враховуючи всі аргументи. Законодавець може відкласти виконання рекомендацій про порушення деяких функцій СБУ, які стосуються затримання та утримання осіб в ізоляторах, з огляду на сучасну ситуацію в країні та загрози національній безпеці, що виникли в останні роки¹⁰⁴.

Ще однією проблемою є удосконалення демократичного цивільного контролю за діяльністю СБУ стоїть на порядку денному. Важливо забезпечити більшу прозорість та відповідальність у роботі спецслужби. Учасники Міжнародної конференції «Сектор цивільної безпеки: перебіг і виклики реформ», що відбулася 29-30 березня 2017 року у Києві, виявили ряд проблем, які ускладнюють налагодження громадського нагляду за правоохоронними органами. На жаль, існує взаємна недовіра між громадськістю та правоохоронними органами, яка пов'язана не лише з непрофесійними діями окремих представників відомств, але й зі сумнівною діяльністю деяких громадських організацій. Деякі з цих організацій використовують гібридну війну як інструмент проти українського суспільства, розвитку країни та її євроатлантичної інтеграції¹⁰⁵. Ці факти підтверджуються у звіті новинного веб-сайту «УНІАН», у 2015 році лише 34% населення виявили довіру до СБУ, тоді як 62% громадян ставилися до неї з недовірою¹⁰⁶.

¹⁰⁴ Богдан Д. Проблемні питання реформування Служби Безпеки України. *Право і суспільство*. Київ. 2018. С. 11.

¹⁰⁵ Богдан Д. Проблемні питання реформування Служби Безпеки України. *Право і суспільство*. Київ. 2018. С. 11.

¹⁰⁶ Степановський В. Діяльність Служби безпеки України як суб'єкта забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. Суми. 2023. С. 299.

Громадські експерти з безпеки та оборони висловлюють занепокоєння щодо неправомірних дій деяких працівників СБУ, які можуть підривати довіру суспільства до національної спецслужби. Однак вважаємо, що ці випадки не впливають на загальну ефективність роботи СБУ. Стандарти контррозвідувальної та антитерористичної діяльності СБУ ґрунтуються на важливих етичних принципах, таких як неупередженість, чесність та справедливість, і вони формують довіру громадян до СБУ в цілому. З огляду на це, потрібно створити новий підхід до реформи СБУ, який передбачає поступову оптимізацію громадського нагляду. Паралельно з президентським контролем, необхідно впровадити належний парламентський та демократичний цивільний контроль за діяльністю СБУ. Ефективність цього контролю збільшиться, якщо громадськість визначить певний конкретний орган, що буде відповідальний за нагляд за СБУ¹⁰⁷.

Ще одним спірним питанням стосовно СБУ є її військовий статус. В контексті європейської та євроатлантичної інтеграції виникає потреба у девоєнізації СБУ. Існує думка, що воєнізована структура, якою є СБУ зараз, не відповідає сучасним вимогам, ускладнює процес контролю над нею і фактично не є обов'язковою для виконання її завдань¹⁰⁸.

Вивчення досвіду з іноземних країн показує, що у більшості розвинених держав співробітники розвідувальних та контррозвідувальних служб не мають військового статусу. Хоча є винятки, зокрема спеціалізовані служби, такі як військова розвідка або військова контррозвідка, які часто є складовими частинами військових структур¹⁰⁹.

Під час нещодавнього круглого столу з питань реформування СБУ, заступниця голови представництва НАТО в Україні Ш. Ірон відзначила, що процес реформи повинен зробити з СБУ демілітаризовану, деполітизовану та

¹⁰⁷ Богдан Д. Проблемні питання реформування Служби Безпеки України. *Право і суспільство*. Київ. 2018. С. 11-12.

¹⁰⁸ Ткач О., Сорокін В. До проблеми реформування СБУ в контексті євроінтеграції. Київ. 2016. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/85>.

¹⁰⁹ Резнікова О., Місюра А. Щодо імплементації положень Закону України «Про національну безпеку України» у частині реформування Служби безпеки України. Київ. 2018. С. 9.

ефективну структуру, спроможну гарантувати внутрішню безпеку та виконувати розвідувальні функції для запобігання злочинності. Демілітаризація цієї спеціальної служби потребує обережного підходу, враховуючи сучасні безпекові умови та засвоєний світовий досвід. Якщо виконання деяких завдань СБУ пов'язане з можливим використанням зброї (наприклад, у протидії тероризму або розвідувально-підривній діяльності), то збереження статусу військовослужбовців для спеціальних підрозділів СБУ може бути обґрунтованим. Однак необхідно активно розвивати та посилювати спроможності оперативних підрозділів, забезпечуючи їх належним кадровим, матеріально-технічним та фінансовим забезпеченням. Необхідно розпочати процес демілітаризації підрозділів СБУ, які не займаються безпосередньо контррозвідувальною, оперативно-розшуковою або оперативно-бойовою діяльністю, таких як підрозділи з господарського, кадрового, фінансового, аналітичного забезпечення, кіберзахисту та інші. Ці зміни мають бути внесені до законопроекту про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України», де також потрібно вирішити питання підвищення статусу цивільних працівників Служби, умов їх роботи та соціального захисту, щоб створити належну мотивацію для їх працевлаштування та продовження служби¹¹⁰.

На думку професора М. Віхляєва процес девоєнізації полягає в скасуванні військового статусу і перетворення працівників СБУ на цивільних осіб. Однак статус військовослужбовців залишається лише для співробітників спеціальної групи антитерору «Альфа», з урахуванням особливо небезпечної та конфіденційної природи їхньої діяльності. Після девоєнізації працівники СБУ підпадають під загальне правове регулювання для державних службовців, спрощуючи процедуру контролю за їхньою діяльністю та можливість притягнення до відповідальності за можливі злочини у сфері службової

¹¹⁰ Резнікова О., Місюра А. Щодо імплементації положень Закону України «Про національну безпеку України» у частині реформування Служби безпеки України. Київ. 2018. С. 10.

діяльності. Таким чином, діяльність СБУ повинна стати більш прозорою і підконтрольною для вищих органів державної влади¹¹¹.

У березні 2017 року колишній президент П. Порошенко оголосив про широкомасштабну реформу СБУ, яка передбачала передачу частини її функцій іншим правоохоронним органам, зокрема, Національному антикорупційному бюро України, що вже існувало, Державному бюро розслідувань, яке до цього часу ще не було створено, а також Національній поліції. Порошенко також заявив про введення цивільного парламентського контролю над СБУ. Рада національної безпеки і оборони України (далі – РНБО) повинна була негайно розглянути Концепцію. Проте саме тут процес затримався, і перегляд діючого Закону про «Службу безпеки України фактично затягнувся»¹¹².

Після перемоги новоствореної політичної партії на виборах 2019 року, було відзначено прихід до влади нових керівників як уряду, так і міжнародних консультантів, що викликало розчарування у «старих» елітах, включно з тими, які мали західні симпатії. Заступник голови Консультативної місії ЄС, Ф. Весслау вважає, що потреба у реформі СБУ знову стала пріоритетом і вимагає великої політичної волі. Реформа СБУ та парламентський контроль є важливими для забезпечення прозорості та ефективності сектору безпеки, підвищення рівня довіри до силових структур та підтримки демократії в країні. Президент Зеленський та його команда також розуміють цю необхідність та встановлюють її як один із пріоритетів. Важливо, щоб законопроекти про реформу відповідали євроатлантичним стандартам, зокрема стосовно парламентського контролю¹¹³.

Міжнародна дорадча група, яка включає представників Європейського Союзу, НАТО та США, взяла участь у зустрічі з керівництвом СБУ та РНБО щодо реформування СБУ. За словами голови РНБО, підготовлюється закон,

¹¹¹ Савченко А., Віхляев М. Девоєнізація СБУ: реформаційний крок на шляху до євроінтеграції. 2016. *Науковий юридичний журнал «Правові новели»*. Запоріжжя. 2016. С. 116-117.

¹¹² Fluri Ph., Polyakov L. Intelligence and Security Services Reform and Oversight in Ukraine – An Interim Report. *Connections: The Quarterly Journal*. 2021. С. 53.

¹¹³ Fluri Ph., Polyakov L. Intelligence and Security Services Reform and Oversight in Ukraine – An Interim Report. *Connections: The Quarterly Journal*. 2021. С. 54-55.

який зміцнить основні функції СБУ з контррозвідки та боротьби з тероризмом¹¹⁴.

У вересні 2019 року Колегія СБУ підтримала концепцію нової редакції Закону України «Про Службу безпеки України», і основні положення законопроекту були представлені на засіданні комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки. Розроблений фахівцями Служби безпеки України документ у жовтні 2019 року був переданий до Офісу Президента, де він проходив доопрацювання у форматі робочих засідань групи, включаючи врахування пропозицій міжнародних партнерів¹¹⁵.

У березні 2020 року Президентом України було внесено до Верховної Ради України законопроект № 3196 «Про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України», який мав на меті удосконалення організаційно-правових засад діяльності СБУ. Нововведення включали розмежування компетенції СБУ з іншими структурами сектору безпеки, відмову від невластивих функцій, таких як боротьба з економічною злочинністю, та акцентування уваги на захисті об'єктів критичної інфраструктури; перехід від реактивного підходу до проактивного та ризик-орієнтованого; демілітаризацію і поступове зменшення штату працівників СБУ з 27 000 до 15 000 осіб; посилення громадського та парламентського контролю над діяльністю СБУ. Однак цей законопроект був жорстко розкритикований міжнародними та громадськими організаціями, які вважали, що він фактично не змінив функції та повноваження СБУ¹¹⁶.

У травні 2020 року Верховна Рада України (далі – ВР) розглянула законопроект №3196 і відправила його на повторне перше читання та доопрацювання в парламентський комітет з питань національної безпеки, оборони та розвідки. У процесі доопрацювання розглядалися пропозиції

¹¹⁴ Fluri Ph., Polyakov L. Intelligence and Security Services Reform and Oversight in Ukraine – An Interim Report. *Connections: The Quarterly Journal*. 2021. С. 55.

¹¹⁵ Наконечна І., Лясковський М. Законодавчий генезис реформування Служби безпеки України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Київ. 2021. С. 137.

¹¹⁶ Наконечна І., Лясковський М. Законодавчий генезис реформування Служби безпеки України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Київ. 2021. С. 137.

народних депутатів, інших відповідних парламентських комітетів, а також експертів з міжнародної дорадчої групи, включаючи Консультативну місію ЄС з реформування сектору цивільної безпеки України, Представництво ЄС і НАТО, та Посольство США в Україні¹¹⁷.

Норвезійський досвід може бути важливим для України. М. Тетчнер, перший заступник Постійного комітету з питань закордонних справ і оборони парламенту Норвегії, розповів про досвід своєї країни під час Тижня парламентського нагляду за сектором безпеки та оборони. Навіть у країні з високим рівнем демократії виникла необхідність посилити парламентський контроль над спецслужбами через неефективність системи. Норвегія раніше стикнулася зі скандалом через незаконне стеження за громадянами, що призвело до значних змін у законодавстві для посилення ролі парламенту у нагляді за службами безпеки. Тепер служба регулярно звітує перед парламентом і надає більше деталей у своїх звітах. В Україні голова СБУ звітує перед парламентом один раз на рік, а звіти, як правило, є технічними. Змінити цю ситуацію міг би законопроект №3196-д, який має на меті розпочати реформу спецслужби¹¹⁸.

26 жовтня 2020 року до ВР було внесено доопрацьований народними депутатами законопроект щодо реформи СБУ з номером 3196-Д. Цей законопроект містить основні новації, спрямовані на перегляд діяльності СБУ. Документ складається з понад 100 сторінок і вносить зміни до 35 чинних законів, серед яких визначено питання парламентського контролю над діяльністю СБУ та інші аспекти національної безпеки. В результаті реформи діяльність Служби безпеки буде зосереджена на таких ключових напрямках: контррозвідувальна діяльність для протидії загрозам державній безпеці, боротьба з тероризмом, забезпечення кібербезпеки, захист державного

¹¹⁷ Копотун І., Короватник І. Служба безпеки України. Історія, сучасний стан, основні нормативні акти, коментарі і роз'яснення. *Видавничий дім «Професіонал»*. Київ. 2022. С. 6.

¹¹⁸ Kostenko R. Parliamentary oversight of intelligence services: why and how it should be strengthened. 2021. URL: <https://nako.org.ua/en/media/naglyad-parlamentu-zi-specsluzbami-comu-i-yak-iogo-treba-posilyuvati>.

суверенітету та територіальної цілісності, а також охорона державної таємниці¹¹⁹.

СБУ планує відмовитися від функцій, які не є їй властивими, зосереджуючи увагу на контррозвідувальному захисті об'єктів критичної інфраструктури. Чітке розмежування компетенцій з іншими органами безпеки передбачає, що прокурори та слідчі не матимуть права залучати співробітників СБУ до проведення слідчих та оперативно-розшукових заходів у кримінальних провадженнях, які не віднесені до підслідності спецслужби. Такі зміни передбачаються новим законом і внесеннями до кримінального процесуального законодавства¹²⁰.

Нова стратегія реформи передбачає, що СБУ припинить розслідування економічних та корупційних злочинів. Ця вимога була визначена як ключова на початку реформи фахівцями з безпеки та міжнародними партнерами. Тепер, у новій структурі СБУ, підрозділів, призначених для боротьби з корупцією та економічними злочинами, не буде. У випадку виявлення таких порушень у майбутньому, СБУ передасть кримінальні провадження іншим правоохоронним органам, таким як Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ), Державне бюро розслідувань (далі – ДБР) та Національна поліція, відповідно до їхньої компетенції. Однак, якщо справа стосується загроз державній безпеці, СБУ все ж може взяти її на себе, за винятком ситуацій, які санкціонує Генеральний прокурор. Це обмежить практику, коли кримінальні провадження передаються до СБУ без контролю від інших правоохоронних органів¹²¹.

Головна мета реформи - позбавлення Служби функцій слідства та інших надмірних повноважень, які можуть сприяти втручанням у діяльність бізнесу, торгівлі оперативною інформацією та політичним переслідуванням. Проте плани реформи стали жертвою втручання війни. Активна воєнна агресія та

¹¹⁹ Копотун І., Коропатнік І. Служба безпеки України. Історія, сучасний стан, основні нормативні акти, коментарі і роз'яснення. *Видавничий дім «Професіонал»*. Київ. 2022. С. 6.

¹²⁰ Копотун І., Коропатнік І. Служба безпеки України. Історія, сучасний стан, основні нормативні акти, коментарі і роз'яснення. *Видавничий дім «Професіонал»*. Київ. 2022. С. 6-7.

¹²¹ Копотун І., Коропатнік І. Служба безпеки України. Історія, сучасний стан, основні нормативні акти, коментарі і роз'яснення. *Видавничий дім «Професіонал»*. Київ. 2022. С. 7.

введення російських військ на територію нашої країни сповільнили подальшу працю над законопроектом. Станом на липень 2022 року справи з реформою СБУ розвивалися наступним чином: законопроект щодо реформи СБУ №3196-д, що готувався понад рік, знову зазнав значних змін. Депутати внесли до нього понад дві тисячі поправок. 8 липня комітет парламенту з питань національної безпеки та оборони швидко погодив проєкт до другого читання без належного обговорення. Проте детальний аналіз тексту та дискусій на комітеті показує, що ВР так і не змогла прийняти повноцінну реформу. Хоча була зроблена спроба запропонувати деякі рішення, на які раніше не наважувався жодний склад ВР. Наприклад, вперше була чітко визначена необхідність позбавлення СБУ слідства та встановлення строків для цього¹²².

Депутати мають намір поетапно обмежувати можливість СБУ проводити слідство, принаймні до 1 січня 2025 року. Суть пропозицій щодо цього практично зводиться до такого плану. На першому етапі, до 1 січня 2025 року, кількість статей, за якими СБУ може проводити слідство, буде обмежена до 16, замість сьогоднішніх 38. Починаючи з 1 січня 2025 року, СБУ зможе проводити слідство лише за 16 певних статей, таких як державна зрада, шпигунство, тероризм, фінансування тероризму і т.д. З 1 січня 2025 року СБУ повинна припинити проведення слідства зовсім. Проте цей поступовий план може стати проблемним, оскільки Рада ще не затвердила необхідні зміни до Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК). Це означає, що СБУ все ще зможе проводити слідство відповідно до положень КПК, незалежно від змін у законодавстві щодо реформи¹²³.

«Щоб відділити розслідування від СБУ, потрібно внести зміни до КПК, а це вимагає окремого законопроекту, що має розглянути відповідний комітет парламенту. Пропозиція законопроекту 3196-д передбачає, що президент має внести зміни до кримінально-процесуального законодавства. За цим варіантом,

¹²² Копотун І., Коропатнік І. Служба безпеки України. Історія, сучасний стан, основні нормативні акти, коментарі і роз'яснення. *Видавничий дім «Професіонал»*. Київ. 2022. С. 8-9.

¹²³ Копотун І., Коропатнік І. Служба безпеки України. Історія, сучасний стан, основні нормативні акти, коментарі і роз'яснення. *Видавничий дім «Професіонал»*. Київ. 2022. С. 9-10.

після відокремлення розслідувань від СБУ, їй залишаться завдання контррозвідки, боротьби з тероризмом та охорони державної таємниці. Однак долю розслідувальних функцій має вирішити парламент», – зазначила експерт АНТАК О. Щербань¹²⁴.

На думку народного депутата О. Устінової, крім проблеми з досудовим розслідуванням, цей законопроект має низку інших проблем, які вимагають уваги та вирішення. Основна проблема, яку вбачає Устінова в запропонованій реформі, полягає у тому, що замість очищення СБУ від недобросовісних співробітників, пропонується лише формальна переатестація. Згідно з законопроектом, чисельність співробітників СБУ має зменшитися з 27 000 до 20 000 осіб. Однак це скорочення виявляється менш амбітним, ніж планувалося, і, що ще гірше, відбуватиметься за сумнівних обставин. Найбільш тривожним є відсутність чіткого процесу переатестації, що передбачав би об'єктивну перевірку добросовісності працівників. Замість цього ми отримуємо недостатньо прозору та нерегульовану процедуру, яка суттєво піддається впливу самої СБУ. Також варто зазначити, що під час такої «переатестації» буде легко позбавити допуску до державної таємниці будь-якого працівника, навіть якщо атестаційна комісія затвердить його. Це створює ризик того, що процес переатестації стане лише формальністю, керованою діями дискредитованих керівників СБУ¹²⁵.

На думку Устінової кращим варіантом було б створення спеціального управління внутрішнього контролю, яке складалося б із спеціалістів, набраних на конкурсній основі. Це управління забезпечило б проведення об'єктивної та незалежної атестації, в результаті якої недобросовісних працівників СБУ було б звільнено, а тих, хто пройшов перевірку, залишили б у складі спецслужби з відповідною оплатою праці. Проте цей варіант був відхилений СБУ, що є недоречним рішенням¹²⁶.

¹²⁴ The Security Committee finalized text of the “SBU reform”: key amendments are postponed until the new draft law. 2021. URL: <https://antac.org.ua/en/news/finalized-text-of-sbu-reform/>.

¹²⁵ Устінова О. П'ять проблем закону про СБУ: що треба змінити, щоб не знищити реформу. 2021. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/11/17/7130383/>.

¹²⁶ Устінова О. П'ять проблем закону про СБУ: що треба змінити, щоб не знищити реформу. 2021. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/11/17/7130383/>.

Також Устінова зазначає, що закон про СБУ містить деякі позитивні положення, загалом запропонована реформа, виглядає так, ніби її спішно створили, може призвести до збереження не лише старих кадрів, а й корупційних практик. Наприклад, економічна контррозвідка, яка відома своєю корупційністю, залишиться у складі СБУ, хоча обіцяли її ліквідувати. Також може залишитися й департамент по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю (відділ «К»), який відомий не стільки виявленням злочинів, скільки своєю корупційністю. Ці підрозділи можуть залишитися після реформи, що може стати проблемою. Більше того, їх повноваження можуть залишитися, але будуть заховані в перехідних положеннях, що може ускладнити їхню подальшу ліквідацію¹²⁷.

Громадські організації повторно зверталися до ВР з проханням відхилити цей законопроект. Вони висловили обурення тим, що він може порушити свободу слова та інші права людини, а також не містить ефективних засобів контролю за діяльністю СБУ. Серед організацій, які виступили з цими заявами, були Національна асоціація медіа, Правозахисний порядок денний та Коаліція за вільний інтернет¹²⁸.

На думку громадських організацій, законопроект надає співробітникам СБУ можливість ефективно здійснювати правоохоронні функції, такі як оперативно-розшукова діяльність, проведення досудового розслідування злочинів, що становлять загрозу державній безпеці, і застосування заходів примусу, включаючи затримання. Однак він не містить належних гарантій проти зловживань, які передбачені міжнародним і національним правом. Це може створити ризик систематичних порушень прав людини під час кримінального переслідування¹²⁹.

¹²⁷ Устінова О. П'ять проблем закону про СБУ: що треба змінити, щоби не знищити реформу. 2021. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/11/17/7130383/>.

¹²⁸ Усунути недоліки законопроекті щодо Служби безпеки України – заява громадських організацій. 2021. URL: <https://dslua.org/publications/usunuty-nedoliky-zakonoproiektu-shchodo-sluzhby-bezpeky-ukrainy-zaiava-hromadskykh-orhanizatsiy/>.

¹²⁹ Усунути недоліки законопроекті щодо Служби безпеки України – заява громадських організацій. 2021. URL: <https://dslua.org/publications/usunuty-nedoliky-zakonoproiektu-shchodo-sluzhby-bezpeky-ukrainy-zaiava-hromadskykh-orhanizatsiy/>.

Також законопроект надає СБУ широкі права на доступ до різноманітних баз даних і пристроїв для збору інформації, але не встановлює чітких меж їх використання для національної безпеки і правил обробки. Це може порушити права на приватне і сімейне життя, особливо через неправомірний доступ до особистих даних. Закон також дозволяє зняття інформації з телекомунікаційних мереж без чіткої процедури і обмежень, що також може порушити права на конфіденційність спілкування¹³⁰.

Законопроект дозволяє СБУ анулювати ліцензії на мовлення будь-якому теле- або радіомовнику, якщо їхня діяльність вважається загрозою національній безпеці, без необхідності судового доказування. Це може призвести до тиску на засоби масової інформації за політичними або фінансовими мотивами. Таке позасудове втручання може порушити свободу слова та незалежність Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення. Також законопроект надає СБУ можливість втручатися у виборчий процес, вносячи до Центральної виборчої комісії подання щодо кандидатів чи політичних партій, які, на думку служби, здійснюють дії, що становлять загрозу національній безпеці. Ця процедура також є позасудовою, що може порушити процес виборів та демократичні стандарти. Законопроект надає СБУ право блокувати веб-сайти за широким колом підстав, без необхідності судового вирішення. Це може призвести до позасудового тиску та порушення свободи слова¹³¹.

Як зазначають громадські організації законопроект не встановлює ефективний механізм нагляду за діяльністю СБУ, що створює ризик порушень прав людини, зокрема у сфері свободи слова та приватного життя. Недостатня система нагляду може призвести до зловживань та порушень прав. Навіть при обіцянках політиків щодо виправлення цих недоліків, законопроект залишає ризики порушень прав людини. Громадські організації закликають депутатів

¹³⁰ Усунути недоліки законопроекту щодо Служби безпеки України – заява громадських організацій. 2021. URL: <https://dslua.org/publications/usunuty-nedoliky-zakonoproiektu-shchodo-sluzhby-bezpeky-ukrainy-zaiava-hromadskykh-orhanizatsiy/>.

¹³¹ Усунути недоліки законопроекту щодо Служби безпеки України – заява громадських організацій. 2021. URL: <https://dslua.org/publications/usunuty-nedoliky-zakonoproiektu-shchodo-sluzhby-bezpeky-ukrainy-zaiava-hromadskykh-orhanizatsiy/>.

України усунути недоліки у проекті закону або відхилити його, якщо це неможливо¹³².

На думку О. Нападистого, для покращення законодавчого регулювання статусу СБУ необхідно здійснити реформи у таких напрямках. По-перше, потрібно переглянути Закон України «Про Службу безпеки України» або вдосконалити окремі його положення, щоб уточнити завдання, функції, права та обов'язки, які регулюються іншими нормативно-правовими актами, а також закріпити повноваження, необхідні для виконання завдань забезпечення державної безпеки. По-друге, потрібно розглянути проблему неврегульованості правом значної частини питань національної безпеки і вирішити їх шляхом прийняття Закону України «Про державну безпеку України» або розробки Концепції державної безпеки. Належне регулювання правового статусу СБУ на законодавчому рівні вважається пріоритетним завданням у сфері правового регулювання забезпечення державної безпеки. Для цього потрібно детально проаналізувати всі чинні норми і вивчити міжнародний досвід. Також, вважається доцільним закріпити в законі нові завдання Служби безпеки, такі як охорона конфіденційної інформації, боротьба з міжнародним тероризмом і екстремізмом, виявлення міжнародних каналів торгівлі зброєю та іншими небезпечними матеріалами, які мають стратегічне значення для безпеки держави. Також, важливо урегулювати статус Центрального управління Служби безпеки як центрального органу виконавчої влади, а також статус окремих департаментів та регіональних органів, щоб побудувати цілісну та ефективну систему органів СБУ¹³³.

Важливо закріпити в Законі України «Про Службу безпеки України» систему державного і цивільного контролю за діяльністю Служби. Також потрібно якісно оновити і розширити систему соціальних гарантій для працівників СБУ, виходячи з європейських стандартів соціального захисту

¹³² Усунути недоліки законопроекту щодо Служби безпеки України – заява громадських організацій. 2021. URL: <https://dslua.org/publications/usunuty-nedoliky-zakonoproiektu-shchodo-sluzhby-bezpeky-ukrainy-zaiava-hromadskykh-orhanizatsiy/>.

¹³³ Нападистий О. Проблеми законодавчого регулювання правового статусу Служби безпеки України. *Держава і право*. Київ. 2011. С. 573.

службовців спецслужб, як це відбувається у польському законодавстві. Крім того, важливо визначити порядок взаємодії СБУ з Кабінетом Міністрів України та РНБО, яка є координуючим та контролюючим органом діяльності органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони. Також потрібно закріпити у законі повноваження посадових осіб органів СБУ щодо складання протоколу про адміністративні правопорушення та вжиття заходів забезпечення адміністративних проваджень у справах про такі правопорушення¹³⁴.

Отже, СБУ переживає складний процес реформування, що потребує уважного розгляду та комплексного підходу. Незважаючи на значний прогрес у створенні нормативно-правової бази, необхідно активніше вдаватися в реорганізацію та уточнення правового статусу СБУ. Прозорість та ефективність діяльності Служби безпеки є ключовими для забезпечення національної безпеки та відновлення довіри громадськості. Проте існують серйозні проблеми, такі як звинувачення у корупції та шантажі, які ускладнюють процеси реформування. Необхідно активно залучати політичні групи та громадськість до обговорення цих питань. Крім того, в законодавстві існують недоліки, що ускладнюють роботу СБУ, такі як дублювання функцій з іншими органами та недоліки у розподілі слідчих підрозділів. Вирішення цих проблем також є важливим для подальшого реформування та підвищення ефективності діяльності СБУ.

Додатково, варто існують проблеми у законодавстві, зокрема відносно воєнізованого статусу СБУ. Важливим кроком у цьому напрямку було б уточнення правового статусу та визначення місця СБУ в системі парламентського контролю. Наприклад, законопроект №3196-д, який передбачав значні зміни у статусі та функціонуванні СБУ, став предметом гострого політичного протистояння та не знайшов достатньої підтримки у громадських організаціях. Це стало наслідком серйозних звинувачень у порушенні прав і свобод людини, а також у неправомірних діях з боку

¹³⁴ Нападистий О. Проблеми законодавчого регулювання правового статусу Служби безпеки України. *Держава і право*. Київ. 2011. С. 574.

співробітників СБУ. Велика кількість громадських організацій та правозахисних груп висловили серйозні застереження щодо можливих негативних наслідків прийняття цього законопроекту.

Зокрема, зазначалося, що запропоновані зміни в законопроекті можуть поглибити проблеми з правами людини та правовими гарантіями. Наприклад, встановлення розширених повноважень для СБУ може призвести до порушень приватності, цензури та безпідставного переслідування громадян. Такі дії зі сторони спецслужб можуть порушувати основні принципи демократії та правової держави. Крім того, зазначені зміни в статусі та функціонуванні СБУ також можуть спровокувати зростання корупції та зловживань владою. Відкриття додаткових можливостей для контррозвідки та внутрішньої безпеки може стати приводом для неправомірних дій співробітників СБУ та використання їх у власних інтересах. У такому контексті, важливим стає забезпечення ретельного аналізу та обговорення пропозицій щодо змін у статусі та функціонуванні СБУ з урахуванням демократичних принципів, прав людини та правових гарантій. Потрібно забезпечити широку громадську дискусію та залучення громадських організацій, правозахисних груп та експертів з метою розробки збалансованого та ефективного законодавчого рішення щодо реформування СБУ.

2.2. Проблеми кадрової політики Служби безпеки України

Під час реформування СБУ виникає необхідність у ретельному аналізі та розгляді низки пріоритетних завдань. Однак, серед усіх аспектів реформи, що намічаються, ключовим фактором залишається питання кадрового забезпечення. Попри швидкий та нестримний розвиток технологій, які вже тісно переплітаються з роботою спецслужб, важливість людського фактору залишається незмінною. У цьому контексті, важливо визначити і розвинути не лише технічні засоби та цифрові ресурси, але й звернути увагу на якість кадрового складу та їхню підготовку. Комплексне вдосконалення агентурної

діяльності, а також управління інформаційно-комп'ютерними технологіями вимагає відповідального підходу до формування команди фахівців. Високий рівень професійної компетентності, ефективне управління персоналом та постійне підвищення кваліфікації стають ключовими складовими успішної реформи СБУ. Лише забезпечивши відповідну кадрову базу, можна забезпечити ефективний захист національних інтересів та безпеку країни в умовах постійних змін світового порядку.

Ефективність роботи напряду залежить від компетентності та професійних вмінь її працівників. У цьому контексті, важливо наголосити на необхідності ретельного відбору та ефективної підготовки кадрів, які відрізняються від загальних освітніх процесів. Однак, не зважаючи на важливість цих аспектів, у СБУ існують значні недоліки, які потребують невідкладного врегулювання¹³⁵.

Спецслужба, налічує 27 тисяч працівників, якщо взяти в середньому щорічно потрібно понад 500 нових кадрів для оновлення персоналу. Серед них є різні категорії працівників, що забезпечують різноманітні функції державного органу. Проте не всі ці працівники потребують спеціальної підготовки, необхідної для виконання завдань відомства. У сучасний час більшість фахівців для функціональних підрозділів даного органу навчають у спеціалізованому закладі вищої освіти – Національній академії. Цей заклад знаходиться на режимному об'єкті, що охороняється, що забезпечує необхідну конспірацію, зокрема, обмежує доступ до інформації про курсантів та персонал¹³⁶.

У військовому підрозділі Академії здійснюється підготовка майбутніх контррозвідників, що передбачає їх проживання у казармі або гуртожитку, дотримання розпорядку дня та носіння військової форми. Початково курсанти засвоюють загальні предмети вищої освіти, а з часом отримують доступ до державної таємниці і вивчають спеціальні предмети, серед яких є література з

¹³⁵ Що не так з підготовкою кадрів у СБУ? 2021. URL: <https://antidot.info/analytics/shcho-ne-tak-z-pidhotovkoiu-kadriv-u-sbu/>.

¹³⁶ Що не так з підготовкою кадрів у СБУ? 2021. URL: <https://antidot.info/analytics/shcho-ne-tak-z-pidhotovkoiu-kadriv-u-sbu/>.

обмеженим доступом. Академія вважає своїх випускників «стрижнем» відомства, яким прививають патріотизм і дисципліну. Однак, на практиці вони часто виявляються обмеженими в широті світогляду та гнучкості мислення для прийняття оптимальних рішень¹³⁷.

У поточному році Академія випустила 156 курсантів, але кількість замовлень на навчання змінюється щороку. Наразі на бакалавраті навчається 424 особи, а на магістратурі – 142. Це менше половини від загальної кількості курсантів. Крім того, більше 1000 осіб щороку проходять перепідготовку (тривалістю від 2 тижнів до 6 місяців) та підвищення кваліфікації. Більшість з них – офіцери та особи з вищою освітою з інших закладів. Також набір працівників до СБУ здійснюється і з інших закладів освіти, таких як Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого¹³⁸.

Відомчі заклади вищої освіти потребують підвищеної уваги через їхню схильність до стагнації, обумовлену закритістю та обмеженою конкуренцією. У випадку реформи та недостатньої ефективності працівників ці проблеми стають ще більш актуальними. Держава цього року витратила 57 мільйонів гривень на підготовку та перепідготовку кадрів для СБУ. Проте, ця сума не охоплює лише оплату праці викладачів, а й повне забезпечення курсантів, включаючи бойову та технічну підготовку в Академії. Такий стан речей не відповідає інтересам держави, оскільки підготовка фахівців потребує значних ресурсів, включаючи матеріально-технічну базу, кваліфікованих викладачів, необхідну літературу та інфраструктуру. Це породжує питання доцільності такого підходу. Наприклад, хоча контррозвідників можна підготувати тільки в СБУ, інші спеціальності, такі як юристи, менеджери чи ІТ-спеціалісти, можуть отримати кращу освіту в університетах, де існують більш конкурентні та сприятливі умови як для

¹³⁷ Що не так з підготовкою кадрів у СБУ? 2021. URL: <https://antydot.info/analytics/shcho-ne-tak-z-pidhotovkoiu-kadriv-u-sbu/>.

¹³⁸ Що не так з підготовкою кадрів у СБУ? 2021. URL: <https://antydot.info/analytics/shcho-ne-tak-z-pidhotovkoiu-kadriv-u-sbu/>.

студентів, так і для викладачів. Схожі проблеми виникають із підготовкою керівного складу відомства¹³⁹.

Академія спрямована на підготовку майбутнього оперативного персоналу, який не обов'язково має отримувати вищу освіту за міжнародними стандартами. Оволодіння спеціальними знаннями та навичками, скоріше, передбачає програму професійно-технічної освіти. Це не помилка, а результат цілеспрямованої діяльності керівництва СБУ та Академії, спрямованої на створення освітнього хабу з власним контролем і без конкуренції. Відтак, кількість викладачів у Академії майже рівна кількості студентів та курсантів, що підтверджує його спеціалізований профіль. Освітня програма Академії визначається особливістю роботи зі спеціальною літературою та рецензуванням, що проводиться в самій Академії. Проте використання радянської літератури для навчання оперативного персоналу викликає обговорення, особливо у контексті інтеграції з західним світом. Хоча досвід радянських спецслужб варто враховувати, курсанти мають отримувати збалансоване бачення світу та використовувати актуальну навчальну літературу. Таким чином, необхідно переглянути роль та підходи Академії до освітнього процесу, забезпечивши його глибоке осучаснення та відповідність сучасним вимогам¹⁴⁰.

Кадрове забезпечення є одним із ключових аспектів ефективності будь-якої державної системи, включаючи сферу державної безпеки. Тому варто проаналізувати та порівняти, яку систему набору кадрів випрацювали інші країни, зокрема США.

Розпочнемо аналіз з рекрутингу, в основному, у СБУ кандидатів відбирають за рекомендаціями, а не через конкурс. Процес відбору не є прозорим і залежить від безпосереднього керівника. Часто цей відбір відбувається на підставі особистого знайомства. А ось наприклад у

¹³⁹ Що не так з підготовкою кадрів у СБУ? 2021. URL: <https://antydot.info/analytics/shcho-ne-tak-z-pidhotovkoiu-kadriv-u-sbu/>.

¹⁴⁰ Що не так з підготовкою кадрів у СБУ? 2021. URL: <https://antydot.info/analytics/shcho-ne-tak-z-pidhotovkoiu-kadriv-u-sbu/>.

Федеральному бюро розслідування (далі – ФБР) та Шин Бет відбір кандидатів відрізняється від того, як це відбувається у СБУ. Тут процес призначення не залежить від однієї особи, і проводиться конкурсне відбіркове співбесідування. Особливу увагу приділяють приверненню досвідчених фахівців з інших галузей. У ФБР та Шин Бет відмінною особливістю є акцент на залученні спеціалістів із різних сфер, тоді як українська СБУ в основному складається з випускників відомчої академії¹⁴¹.

Просування по службі, питання просування вирішується в СБУ безпосередньо керівництвом, яке приймає рішення про підвищення на посаді. Одним із визначальних чинників просування є лояльність до керівництва. Крім того, також враховуються заслуги особи та наявність вакантних посад. У ФБР просування по службі ґрунтується на структурованій системі рангів і включає участь колегіального органу у прийнятті рішень¹⁴².

Якщо говорити про заробітну плату, в СБУ значною мірою залежить від надбавок, які встановлюються безпосереднім керівництвом. Порівняно з аналогічними відомствами за кордоном, особливо враховуючи середню зарплату в країні, рівень оплати праці значно нижчий. Це призводить до зниження незалежності службовців. У ФБР розмір заробітної плати встановлюється через загальнодоступні таблиці і складає значну частину доходу. Щодо Шин Бет, офіційних даних про заробітну плату немає, але з неофіційних джерел можна зробити висновок, що рівень оплати праці є прогнозованим і не набагато нижчим за середній рівень у країні¹⁴³.

Система відповідальності службовців. Внутрішні документи щодо дисципліни у СБУ часто мають недоліки та протиріччя, що створює можливість для тиску на службовців. Рішення про стягнення приймається безпосереднім керівником, який може використовувати різноманітні методи, такі як невігідні

¹⁴¹ Гункевич О. «Вплив неопатримоніального характеру політичного режиму в Україні на спроможність СБУ. Київ. 2021. С. 26.

¹⁴² Гункевич О. «Вплив неопатримоніального характеру політичного режиму в Україні на спроможність СБУ. Київ. 2021. С. 26.

¹⁴³ Гункевич О. «Вплив неопатримоніального характеру політичного режиму в Україні на спроможність СБУ. Київ. 2021. С. 26.

відрядження або додаткові чергування. Це може призвести до зловживань з боку керівництва. У Шин Бет та ФБР працівники також підлягають дисциплінарній відповідальності, але процедура їх притягнення до відповідальності відрізняється: вона здійснюється не безпосереднім керівництвом, а колегіальними органами¹⁴⁴.

Варто зазначити також і про політичну незалежність. Президент часто впливає на призначення керівних посад у СБУ, використовуючи механізм погодження кандидатур, запропонованих головою СБУ. Це призводить до численних випадків звільнення або призначення керівників, які мають відповідну або несприятливу ставлення до президента, що свідчить про відсутність політичної незалежності у відомстві. У ФБР та Шин Бет важливим аспектом політичної незалежності є автономія керівництва, зокрема, у вирішенні кадрових питань, що не підпорядковані політичним лідерам¹⁴⁵.

В статті з питань кадрового забезпечення СБУ голова громадської організації «Осяжний Обрій» В. Цокур наголошує, що на сьогоднішній день привабливість служби в СБУ для обдарованих та порядних фахівців, які можуть розв'язувати проблеми та впливати на реальність, є невеликою. Успішні та компетентні аналітики, ІТ-фахівці або перекладачі унеможливо здійснюють перехід до роботи в СБУ. Це впливає з різних причин, починаючи від сумнівів у можливості працювати чесно і професійно і закінчуючи можливістю отримання відповідного визнання та винагороди від співвітчизників. Це призводить до ситуації, яку можна буде переглянути лише у виняткових обставинах. Такий стан речей не відповідає інтересам держави та нашим власним інтересам. Тому необхідно вжити комплексних заходів, починаючи від нормативного регулювання і закінчуючи забезпеченням адекватного сприйняття різних ментальних моделей потенційних кандидатів¹⁴⁶.

¹⁴⁴ Гункевич О. «Вплив неопатримоніального характеру політичного режиму в Україні на спроможність СБУ. Київ. 2021. С. 26-27.

¹⁴⁵ Гункевич О. «Вплив неопатримоніального характеру політичного режиму в Україні на спроможність СБУ. Київ. 2021. С. 27.

¹⁴⁶ Цокур В. Служба в СБУ: потрібен апгрейд. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/01/28/7238699/>.

У той же час можна виділити аспекти, на які слід звернути особливу увагу:

- доступність, СБУ повинна бути забезпечена наступним чином:
 1. Шанси на вступ до СБУ повинні бути рівними як для жінок, так і для чоловіків;
 2. Люди з інвалідністю, які володіють потрібними навичками та мають мотивацію, також повинні мати можливість стати частиною Служби;
 3. Різноманітність складу СБУ, що включає людей різних національностей та національних меншин, сприятиме підвищенню здатності та компетентності органу¹⁴⁷.

Наприклад, у британському Міністерстві внутрішніх справ, де працює приблизно 4000 осіб, 42% складу становлять жінки, 8% - темношкірі або представники національних меншин, та 3% - особи з інвалідністю¹⁴⁸.

- вік, незважаючи на те, що увага зосереджена на молодих спеціалістах, важливо надати можливість підготовки й повернення більш досвідчених фахівців. Наприклад, можна скасувати обмеження на державне замовлення кадрів для СБУ віком від 17 до 23 років та переглянути максимальний віковий ліміт для служби, як, наприклад, встановлення максимального віку 45 років для молодшого офіцерського складу. Разом із цими заходами буде сприяно розширенню можливостей у пошуку, відборі та залученні найкращих фахівців;
- об'єктивний відбір, важливим аспектом відбору спеціалістів є їхні інтелектуальні здібності, які оцінюються за допомогою сучасних методик, які включають теоретичні та, за потреби, практичні завдання. Відбір кандидатів повинен бути централізованим і

¹⁴⁷ Цокур В. Служба в СБУ: потрібен апгрейд. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/01/28/7238699/>.

¹⁴⁸ Цокур В. Служба в СБУ: потрібен апгрейд. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/01/28/7238699/>.

включати декілька якісно-змістовних етапів, як при вступі, так і під час підготовки. Це дозволить відібрати найкращих фахівців і визначити, чи володіє кандидат необхідними когнітивними, методологічними та соціальними навичками, а також достатнім рівнем продуктивності;

- прийнятна тривалість навчання, формування майбутніх кадрів спецслужби повинно бути спрямоване на справжньо важливі аспекти та раціональне використання часу та фінансових ресурсів держави. Більшість навчальних програм передбачають надання широкого спектру знань, які відрізняються від професійних, спрямованих на виконання конкретних завдань з використанням специфічних методів. Особливо враховуючи, що тривалість навчання в Академії СБУ (бакалаврат) у 3,5 роки може бути порівняна з умовним перепідготуванням протягом 6 місяців для контрактників, які вже мають вищу освіту. Наприклад, навчання кадрів для середньої ланки Федеральної служби захисту Конституції чи Федеральної служби розвідки Німеччини триває 2 роки, а для вищої ланки – 3 роки;
- повноцінна спецпідготовка, особи, які мають намір служити в СБУ, повинні пройти відповідну спеціальну підготовку, яка включає індивідуально складений план навчання та виконання нормативів, а також оволодіння невеликим обсягом теоретичного матеріалу. Наприклад, підготовка аналітиків у ФБР, які мають бакалаврський диплом, передбачає комплексну академічну і тактичну підготовку, що триває 21 тиждень у відповідних навчальних закладах. Це дозволяє забезпечити якісну перепідготовку фахівців, виховати у них відчуття відповідальності та підвищити їх професійну впевненість;
- професійність служби, в СБУ переважно має військовий характер через специфіку роботи та ризики для життя та здоров'я, але це не є

універсальним або неоптимальним явищем. Ідея про демілітаризацію служби в СБУ (в значній мірі) має певний сенс, оскільки це може виправити обмеження та незручності для багатьох військовослужбовців, відкрити можливості для жінок у оперативних підрозділах та покращити кар'єрний розвиток. Але це лише одна з можливих альтернатив. Іншим варіантом оптимізації військової служби в СБУ є реформа, яка передбачає трансформацію військової служби у професійну з елементами гнучкості (адаптація під конкретні завдання та функції). Хоча перший варіант може здатися простішим, вирішення цього питання вимагає додаткового дослідження;

- достатня винагорода, забезпечення національної безпеки вимагає великої відповідальності, уважності та готовності. Зрозуміло, що за таку важливу роботу працівники СБУ мають отримувати належну винагороду. Однак, зарплата працівників середньої ланки СБУ в середньому складає 15-17 тисяч гривень на місяць, що не завжди є достатнім. Цю проблему можна вирішити шляхом зменшення кількості працівників у штаті СБУ;
- достатня матеріально-технічна база, протягом 2010-2019 років СБУ в середньому отримувала щорічно близько 320 мільйонів доларів на розвиток, що становило приблизно 5,6% від її бюджету. Ця сума виявляється значно меншою порівняно з видатками західних спецслужб, які за деякими даними використовують до 70% свого бюджету на розвиток. Очевидно, такий обсяг коштів недостатній для оновлення технічної бази СБУ. Можливо, наразі уряд не має достатніх ресурсів для вирішення цієї проблеми, але можливості покращення є. Наприклад, можна розглянути скорочення штату та перерозподіл бюджетних коштів. В іншому випадку застаріла

технічна база СБУ продовжуватиме потребувати людського втручання, що загрожує її ефективності¹⁴⁹.

Наразі вирішення питань кадрового забезпечення СБУ лежить у сфері компетенції її керівництва, проте регулювання цього процесу потребує законодавчого закріплення. Зміни в цій сфері також вимагатимуть відповідних змін у сферах вищої освіти, військової та державної служби. Хоча це складне питання, воно потребує негайного вирішення. Якщо залишити його без уваги, часом ситуація може стати ще складнішою¹⁵⁰.

Роки президентства В. Януковича відзначилися суттєвим впливом на кадрову політику СБУ. Під час цього періоду були здійснені значні зміни, які вплинули на організаційну структуру та функціонування спецслужби. Одним із ключових аспектів цих змін було переглядання та перебудова кадрової бази агентства. Деякі з цих змін стали причиною обговорень та дискусій у громадськості та політичних колах. Початок змін у СБУ пов'язаний із призначенням нового голови, що було ініційоване Януковичем, який прагнув оточити себе довіреними особами.

Янукович вирішив схилити думку на користь В. Хорошковського. У цьому рішенні було багато мотивів: політичні (зв'язки з групою Фірташа-Львовчкіна-Бойка), фінансові (статус мільярдера) та медійні (володіння телеканалом «Інтер»). Проте враховувалися також і аспекти, що стосувалися можливостей Хорошковського в СБУ. З одного боку, він був абсолютно новим для цієї структури, а з іншого - вже мав досвід в ній, обіймаючи посаду першого заступника голови СБУ з 28 січня 2009 року. Тому його вважали підходящим кандидатом для модернізації СБУ під нові завдання. Проте, ймовірно, ключовою була політична складова - він представляв зрозумілу для Януковича політичну групу, був зрозумілий для росіян, але формально не був їхнім

¹⁴⁹ Цокур В. Служба в СБУ: потрібен апгрейд. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/01/28/7238699/>.

¹⁵⁰ Цокур В. Служба в СБУ: потрібен апгрейд. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/01/28/7238699/>.

представником. На той момент Янукович ще вважав себе самостійним гравцем¹⁵¹.

Шуфрич, член парламентської фракції ПР, виступив в ефірі програми «Чорне та біле» на каналі ТВі з заявою про неприпустимість залишення у системі осіб, яких призначав Ющенко, під управлінням Януковича. Він висловив сумніви у професійних якостях мільярдера Валерія, який, за його словами, не є професіоналом у цій сфері і не може адекватно керувати СБУ¹⁵².

С. Висоцький у своїй статті зазначав, що у перші місяці свого правління В. Янукович, після призначення нового керівника спецслужби, мільярдера В. Хорошковського, розпочав рішуче очищення керівного складу СБУ. Усі заступники голови СБУ та керівники кількох відділень були звільнені¹⁵³.

Під кадрову чистку потрапив близький до В. Ульянченко, перший заступник глави СБУ та начальника департаменту «К» В. Грицак. Також під кадровий ніж потрапили такі особи як В. Циганок, відповідальний за боротьбу з тероризмом. Головний контррозвідник А. Павленко та С. Нежнова, близька до Яценюка і керівниця хоздепартаменту, також були звільнені. Щодо А. Присяжнюка, колишнього глави «Чорноморнафтогазу» та асоційованого з Фірташем, він отримав компенсацію у вигляді крісла губернатора Київської області. Також були звільнені В. Вовк, очільник Головного слідчого управління, О. Рогач, який керував Департаментом контррозвідувального захисту економіки держави, та глава архіву СБУ В. Вятрович. Загальний аналіз нових назначень вказує на те, що СБУ тепер практично повністю знаходиться під особистим контролем В. Хорошковського, його зв'язків та союзників. Більшість нових керівників були мало відомі для громадськості¹⁵⁴.

¹⁵¹ Денисенко В. Служба безпеки України у владній вертикалі 2010–2014 рр. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. Запоріжжя. 2021. С. 79.

¹⁵² Денисенко В. Служба безпеки України у владній вертикалі 2010–2014 рр. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. Запоріжжя. 2021. С. 79.

¹⁵³ Висоцький С. Велике чищення. Хто контролює СБУ при новій владі. 2010. URL: <https://news.pn/uk/criminal/23513>.

¹⁵⁴ Висоцький С. Велике чищення. Хто контролює СБУ при новій владі. 2010. URL: <https://news.pn/uk/criminal/23513>.

СБУ піддана повному контролю нової влади, яка провела радикальне очищення командного складу, звільнивши усіх заступників глави Служби та керівників декількох відділів. Ці зміни вказують на те, що СБУ тепер під повним контролем В. Хорошковського та його партнерів. Більшість нових призначень є маловідомими особами, які пов'язані з кар'єрою нового керівника СБУ. Один з головних кроків у цьому процесі – призначення колишнього начальника Закарпатського СБУ В. Рокитського на посаду першого заступника-начальника Головного управління по боротьбі з організованою злочинністю і корупцією. Посада керівника Головного управління «К» завжди вважалася найбільш впливовою в усій структурі Служби, оскільки цей відділ веде розслідування корупційних випадків та контрабанди. Рокитський має досвід роботи у складних умовах, оскільки керував СБУ в одній з областей з високим рівнем контрабанди, що може бути корисним у відстеженні фінансових потоків. Призначення Рокитського сприймається співробітниками СБУ по-різному: деякі вбачають у ньому професіонала і кадрового співробітника, а інші сприймають його як креатуру Хорошковського, що може призвести до зміни динаміки в роботі Служби¹⁵⁵.

Ще одним першим заступником, якого призначив Хорошковський, став колишній керівник Департаменту оперативно-технічних заходів (далі – ДОТМ) В. Химей, відомий в СБУ як «вуха» за його роль у прослуховуванні. Химей має змішану репутацію: його хвалять за добрі відносини з підлеглими, але його керівництво ДОТМ супроводжувалось скандалами через витік інформації про прослуховування. Деякі джерела вказують, що за його керівництва «прослуховування» стало комерційним, що сприяло як політичному, так і діловому шпигунству. Призначення Химея може бути вдячністю за його роботу під час виборів, а також спробою Хорошковського зміцнити контроль над ДОТМ¹⁵⁶.

¹⁵⁵ Висоцький С. Велике чищення. Хто контролює СБУ при новій владі. 2010. URL: <https://news.pn/uk/criminal/23513>.

¹⁵⁶ Висоцький С. Велике чищення. Хто контролює СБУ при новій владі. 2010. URL: <https://news.pn/uk/criminal/23513>.

У період з 11 по 23 березня Янукович провів значну кадрову реорганізацію у СБУ, видавши 58 указів про звільнення та призначення. Це вплинуло на склад керівництва центрального апарату та регіональних управлінь СБУ. Відбулися зміни серед перших заступників і заступників голови СБУ, а також нові начальники отримали ряд відомих відділень, включаючи ті, що відповідають за боротьбу з корупцією, контррозвідку та інші. Додаткові реорганізаційні заходи відбулися у квітні-травні, коли Янукович здійснив додаткові звільнення та призначення в обласних управліннях СБУ¹⁵⁷.

Хорошковський фактично виступав ініціатором майже всіх цих рішень. Очевидно, його мета полягала в підборі кадрів, які були би вірними не лише йому особисто, але й Януковичу. Однак це також була сортування персоналу за ідеологічними принципами: Янукович і Хорошковський одночасно прибирали зайвих людей, які ставилися до Москви не так, як вони хотіли¹⁵⁸.

Згідно з повідомленням газети «Коммерсант-Україна» від 4 червня, СБУ змінила свої пріоритети у контррозвідувальній діяльності. Тепер головним завданням департаменту контррозвідки стало не протистояння російським, а американським спецслужбам. Згідно з інформацією видання, вже у березні, після того, як Хорошковський став головою СБУ, були проведені структурні зміни, включаючи переформатування департаменту контррозвідки. Наприклад, перший відділ, який раніше займався захистом від російських спецслужб, тепер фокусується на протидії американській розвідці на території України. Цей напрямок став ключовим для контррозвідки. Кількість співробітників, які відповідають за російський напрямок, скорочено майже на чверть. Зараз за захист інтересів країни від російських спецслужб відповідає «Четвертий відділ» управління з захисту інтересів України від іноземних спецслужб¹⁵⁹.

¹⁵⁷ Денисенко В. Служба безпеки України у владній вертикалі 2010–2014 рр. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. Запоріжжя. 2021. С. 80.

¹⁵⁸ Денисенко В. Служба безпеки України у владній вертикалі 2010–2014 рр. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. Запоріжжя. 2021. С. 80.

¹⁵⁹ Денисенко В. Служба безпеки України у владній вертикалі 2010–2014 рр. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. Запоріжжя. 2021. С. 80-81.

Період правління Януковича та Хорошковського відображає значний вплив на кадрову політику в Україні. Під їхнім керівництвом було проведено реорганізації та заміни в основних структурах, таких як СБУ. Ці зміни включали в себе відсторонення або заміну осіб, які вважалися нелояльними до Москви, на людей, які відомі своєю лояльністю до Росії. Такий підхід створював проблеми у кадровій політиці, оскільки він порушив професійну ефективність та об'єктивність у роботі спеціалізованих органів безпеки. Ці зміни посприяли зростанню напруги та нестабільності у сфері безпеки та розвідки, поглиблюючи проблеми, і наслідки з якими Україна стикається зараз.

У 2019 році з приходом нової влади в Україні стартували законопроекти, що акцентували увагу на кадрових питаннях. Однак, навіть з великим розгортанням реформ, виявилось, що вирішення кадрових питань виявляється набагато складнішим завданням, ніж можна було очікувати. Це призвело до виникнення ряду проблем, які потребують уважного та системного підходу для їх вирішення. У запропонованій реформі головна проблема полягає в тому, що замість проведення справжньої переатестації для очищення спецслужби від недобросовісних елементів, запропоновано лише формальне зменшення кількості співробітників з 27 000 до 20 000. Цей підхід є менш амбітним, ніж планувалося. Більш того, не передбачено належного механізму перевірки добросовісності працівників, а виконання атестації піддається величезному впливу самої СБУ. В результаті, існує ризик того, що неприбуткові працівники можуть бути легко «вичищені» навіть без підтверджених атестаційних рішень, достатньо лише позбавити їх доступу до державної таємниці. В цілому, запропонований підхід може перетворитися на засіб контролю, яким будуть керувати вже дискредитовані чинні працівники СБУ, що є неприйнятним. Як альтернатива можна створити спеціальне управління внутрішнього контролю, яке буде складатися з нових співробітників, набраних на конкурсній основі. Їх завданням буде проведення незалежної атестації, в результаті якої осіб, що не відповідають критеріям професійної компетентності та добросовісності, буде

звільнено зі служби. Тим, хто успішно пройде перевірку, буде забезпечено належну оплату праці у оновленій спецслужбі¹⁶⁰.

У 2022 році В. Зеленський оголосив про широкомасштабне очищення в Службі безпеки України, і процес вже розпочався, повідомляє ТСН. Початково чистку в СБУ розпочали з її керівництва. Голову СБУ, І. Баканова, який є членом політичної партії «Слуга народу» і близьким співробітником Зеленського, звільнили швидко, навіть без звичайного звіту з трибуни. Президент висловив найбільше претензій саме до Баканова, який очолював СБУ¹⁶¹.

Баканов визнав, що розуміє недоліки, але наголосив на тому, що не вдалося так швидко визначити всіх російських агентів, якими була інфільтрована спецслужба. Процес очищення СБУ триватиме й без його участі. Деякі деталі розпочатої чистки розкрив очільник президентської фракції у Верховній Раді. Голова фракції «Слуга народу» Д. Арахамія заявив, що це лише початок процесу. У Службі безпеки буде проведено багато чисток, оскільки протягом років вона була інфільтрована резидентами російських спецслужб. Департамент внутрішньої безпеки і департамент контррозвідки наразі ефективно працюють і мають доступ до матеріалів, до яких раніше не мали доступу¹⁶².

Було затримано О. Кулініча, колишнього керівника кримського управління спецслужби в Херсоні. Також було звільнено І. Венедіктову, Зеленський пояснив великою кількістю зрадників у відомстві, хоча сама вона цього не визнає. Після цього Венедіктова з'явилася перед нардепами, не роблячи гучних заяв і не сперечаючись щодо своєї відставки. Претензій президенту до неї

¹⁶⁰ Устінова О. П'ять проблем закону про СБУ: що треба змінити, щоби не знищити реформу. 2021. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/11/17/7130383/>.

¹⁶¹ Бережанський І. Чистки в СБУ і прокуратурі лише почалися: внутрішня безпека і контррозвідка отримали доступи до нових матеріалів. 2022. URL: <https://tsn.ua/exclusive/chistki-v-sbu-i-prokuratori-lishe-pochalisya-vnutrishnya-bezpeka-i-kontrozvidka-otrimali-dostupi-do-novih-materialiv-2114488.html>.

¹⁶² Бережанський І. Чистки в СБУ і прокуратурі лише почалися: внутрішня безпека і контррозвідка отримали доступи до нових матеріалів. 2022. URL: <https://tsn.ua/exclusive/chistki-v-sbu-i-prokuratori-lishe-pochalisya-vnutrishnya-bezpeka-i-kontrozvidka-otrimali-dostupi-do-novih-materialiv-2114488.html>.

менше, ніж до Баканова. За словами Арахамії, Венедіктова найближчим часом отримає нове призначення, можливо, на дипломатичній посаді¹⁶³.

Одним із пріоритетів поточної діяльності є самоочищення служби. У СБУ функціонує підрозділ внутрішньої безпеки, яке забезпечує запобігання проникненню іноземних агентів чи співробітників іноземних спецслужб. Цей напрямок надзвичайно важливий у часи війни. Голова СБУ, В. Малюк, особисто керує цим процесом. Нещодавно він брав участь у затриманні високопоставленого посадовця СБУ, колишнього керівника Кримського відділу, який працював у Києві. Ця особа підозрюється у державній зраді за результатами попереднього розслідування¹⁶⁴.

Постійне підвищення кваліфікації персоналу, навіть у таких умовах, є ключовою умовою успішності. Однак це вимагає часу та людських ресурсів, які у критично обмежені в умовах війни, оскільки навантаження на правоохоронний сектор далеко перевищує наявні ресурси. Для підтримки СБУ у зміцненні системи підвищення кваліфікації персоналу, Рада Європи допомогла створити онлайн-платформу для такого навчання. Сьогодні необхідне обладнання (сервер та допоміжні елементи) було передано СБУ Головою Офісу Ради Європи в Україні під час зустрічі з керівником апарату СБУ та ректором Академії СБУ¹⁶⁵.

Керівник апарату СБУ, А. Головаш, підкреслив, що головним пріоритетом є безпека держави, а також необхідність зміцнення операційного, технічного та професійного потенціалу. Він зауважив, що важливою є підготовка слідчих та тренерів, розробка стандартів прав людини у секторі безпеки, а також створення інфраструктури для інноваційного навчання співробітників СБУ та інших

¹⁶³ Бережанський І. Чистки в СБУ і прокураторі лише почалися: внутрішня безпека і контррозвідка отримали доступи до нових матеріалів. 2022. URL: <https://tsn.ua/exclusive/chistki-v-sbu-i-prokuratori-lishe-pochalisya-vnutrishnya-bezpeka-i-kontrozvidka-otrimali-dostupi-do-novih-materialiv-2114488.html>.

¹⁶⁴ Ромахло Є. Герої України, чий імена не можна називати: як працюють спецслужби після 24 лютого – інтерв'ю з речником СБУ. 2023. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20230325-geroyi-ukrayiny-chyyi-imena-ne-mozhna-nazyvaty-yak-praczyuyut-speczsluzhby-pislya-24-lyutogo-intervyu-z-rechnykom-sbu/>.

¹⁶⁵ Continuous in-service training of the Security Service of Ukraine's staff as constituent element of victory. 2023. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/continuous-in-service-training-of-the-security-service-of-ukraine-s-staff-as-constituent-element-of-victory>.

правоохоронних органів. Все це він підкреслив як важливий аспект розвитку СБУ в контексті інтеграції України до європейських стандартів¹⁶⁶.

А. Черняк, ректор Академії СБУ, зазначив що академія СБУ швидко розвивається. Навчання персоналу потрібно адаптувати до сучасних потреб і умов. До початку повномасштабної агресії рф проти України ми перепідготовлювали до 2000 співробітників щорічно у нашій академії. Однак з 2022 року це стало неможливим, оскільки ми не можемо відвести таку велику кількість співробітників від їхніх важливих обов'язків по всій Україні. Тому тренери Академії здійснювали виїзди, щоб проводити навчання для своїх колег. Проте цього було недостатньо. Тому для нас настільки важливий онлайн-портал. У нас є кілька ідей про його використання. Ми вдячні Раді за підтримку в створенні порталу та сподіваємося на подальшу співпрацю у наповненні його контентом¹⁶⁷.

«Наше партнерство з СБУ має велике значення для нас, і ми вдячні за довіру», сказав М. Янчак, Голова Офісу Ради Європи в Україні. «Рада Європи залишається відданою підтримці України та Служби у всіх сферах, що входять до нашого мандату та компетенції. Ми раді бачити, що звернення до прав людини в контексті навчання в Академії займає важливе місце у вашій діяльності»¹⁶⁸.

Отже, кадрова політика СБУ має декілька серйозних проблем, які потребують невідкладного врегулювання. Деякі з цих проблем включають:

Рекрутинг та поповнення кадрів, СБУ має складності у привабленні та утриманні висококваліфікованих кадрів через низьку привабливість у професійному середовищі, відсутність перспектив кар'єрного зростання та недостатню заробітну плату. Також зміна демографічного складу персоналу,

¹⁶⁶ Continuous in-service training of the Security Service of Ukraine's staff as constituent element of victory. 2023. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/continuous-in-service-training-of-the-security-service-of-ukraine-s-staff-as-constituent-element-of-victory>.

¹⁶⁷ Continuous in-service training of the Security Service of Ukraine's staff as constituent element of victory. 2023. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/continuous-in-service-training-of-the-security-service-of-ukraine-s-staff-as-constituent-element-of-victory>.

¹⁶⁸ Continuous in-service training of the Security Service of Ukraine's staff as constituent element of victory. 2023. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/continuous-in-service-training-of-the-security-service-of-ukraine-s-staff-as-constituent-element-of-victory>.

зокрема, старіння персоналу та відсутність молодих фахівців з сучасними навичками та ідеями, ускладнюють адаптацію СБУ до сучасних викликів та загроз. Кадрові рішення та розвиток персоналу часто піддавалися політичним впливам, що може підірвати професійний розвиток та ефективність СБУ.

Важливу роль у кадрових проблемах СБУ відіграв режим Януковича. Під час його правління спостерігалися невдалі спроби реформування та модернізації цієї служби безпеки. Кадрові питання стали особливо гострими через політичне втручання та корупцію в процесі кадрового призначення. Крім того, під час цього періоду режим Януковича часто звільняв працівників, які виступали проти російської агресії та втручання в українські справи. Це призвело до загострення кадрових проблем та поглиблення кризи в СБУ.

Невдалі спроби реформування в умовах політичної нестабільності і корупції також поглибили кадрові проблеми. Однак з підтримкою Ради Європи розроблено та запроваджено онлайн-портали для навчання, що може сприяти поліпшенню ситуації в майбутньому, допомагаючи збільшити доступ до професійного розвитку та підвищити кваліфікацію персоналу СБУ.

Також для успішної реформи та забезпечення національної безпеки важливо вирішити ці проблеми шляхом комплексних заходів, які включають у себе ретельний відбір та підготовку кадрів, забезпечення адекватного фінансування для оновлення технічної бази, а також уникнення політизації кадрової політики. Лише забезпечивши високий рівень професійної компетентності та ефективного управління персоналом, СБУ зможе ефективно виконувати свої завдання забезпечення національної безпеки та захисту інтересів країни.

Потрібно переглянути і вдосконалити процес відбору, щоб він був максимально прозорим, адекватним та об'єктивним. Для цього можна використовувати стандартизовані процедури оцінки компетенцій, впроваджувати тестування та інтерв'ю на основі об'єктивних критеріїв, а також залучати зовнішніх експертів для оцінки кандидатів. Такий підхід допоможе

забезпечити, що вибрані співробітники відповідають вимогам посади та мають необхідні навички і здібності для виконання своїх обов'язків на високому рівні.

2.3. Неєфективність управлінської стратегії та внутрішні процеси у Службі безпеки України

У першій половині 2000-х років СБУ стикалася з численними викликами і потребувала реформ. Протягом наступних двадцяти років її функції та структура зазнали значних змін. У 2004 році було створено окремий розвідувальний підрозділ СЗР. Також у той період СБУ почала забезпечувати захист урядовців. У 2005 році почалися обговорення щодо реформування СБУ. Агентство було величезним як за обсягами роботи, так і за кількістю персоналу, яких налічувало близько 30 000 осіб. Його функції розподілялися між збиранням розвідданих, проведенням рейдів, боротьбою з організованою злочинністю, а також захистом урядовців. Великі розміри агентства ускладнювали його ефективний контроль та внутрішню координацію. Були звинувачення відносно отруєння опозиційного кандидата на посаду президента, корупції та погроз політичним активістам. Однак надалі ситуація лише загострювалася¹⁶⁹.

У 2010 році В. Янукович став президентом України. Незважаючи на те, що його обрання було визнане міжнародними спостерігачами, він широко вважався корумпованим і піддавався впливу з боку росії. Під час його уряду багато ключових посад української влади було заповнено людьми, які були лояльними до москви. Сумнівне обрання президента викликало серію масових протестів, які врешті-решт призвели до його відсторонення від влади. Під час цього періоду СБУ використовувала свій вплив, щоб залякати критиків

¹⁶⁹ Smith J. Ukrainian SBU: Protectors of the Homeland. 2024. URL: https://greydynamics.com/ukrainian-sbu-protectors-of-the-homeland/#25_Russian_Invasion_and_Reformation.

Януковича, навіть заарештовуючи активістів і блогерів за критичні висловлювання щодо президента¹⁷⁰.

Після президентських виборів 2010 року СБУ виявила значну активність, що суттєво збільшилося порівняно з попередніми п'ятьма роками. Агентство втручалося в різноманітні суспільні процеси, набагато більше, ніж раніше, навіть виходячи за межі своєї законодавчо визначеної компетенції. Цільове спрямування цього втручання, зазвичай, виходило за межі визначених Службою завдань, які охоплюють захист державних інтересів і прав громадян. Були факти відвідувань співробітниками СБУ ректорів університетів з вимогою підписати листи, де ректори зобов'язувалися попереджати студентів про участь у будь-яких протестах, які не мали підтримки влади. Також були скарги на студентів з різних регіонів країни, які приймали участь у протестах проти нового міністра освіти та платних послуг у державних вищих навчальних закладах. СБУ застосовувала «профілактичні бесіди» та навіть загрози відрахування студентів, які не відмовлялися від участі у протестах. Такий підхід також вживалося до активістів громадських організацій. Таких як «Демократичний Альянс», Фундація Регіональних Ініціатив, Студентське самоврядування у Києві, а також представники організацій у Черкасах, Миколаєві та Харківській області, заявили про випадки втручання СБУ у їхню діяльність¹⁷¹.

Також СБУ розширила свої повноваження, втручаючись у судові справи. Валерій Хорошковський зазначав, що агентство перевіряло законність судових рішень у кримінальних справах та пояснювало це корупцією у судовій системі. Незважаючи на абсурдність деяких кримінальних проваджень, наприклад, за фактом підготовки до передачі інформації, що містить державну таємницю, або вилучення архівних матеріалів у музеї, СБУ активізувала свої дії¹⁷².

Ці дії свідчать про значне збільшення впливу СБУ на громадсько-політичне життя порівняно з минулим періодом. Також варто зазначити активну

¹⁷⁰ Smith J. Ukrainian SBU: Protectors of the Homeland. 2024. URL: https://greydynamics.com/ukrainian-sbu-protectors-of-the-homeland/#25_Russian_Invasion_and_Reformation.

¹⁷¹ Security Service of Ukraine and Human Rights. 2014. URL: <https://khp.org/en/1398076556>.

¹⁷² Security Service of Ukraine and Human Rights. 2014. URL: <https://khp.org/en/1398076556>.

участь СБУ у кримінальних справах проти колишніх державних діячів, які мали політичний характер і використовувалися для переслідування опозиції. Керівництво СБУ було змінено кілька разів, проте агентство продовжувало використовуватися як інструмент політичного переслідування опонентів режиму Януковича¹⁷³.

Перед своєю втечею до росії Янукович наказав лояльним працівникам СБУ викрасти державні таємниці. Вони викрали дані про тисячі співробітників та інформаторів СБУ, а те, що не змогли винести, знищили. Це спричинило серйозний розкол в агентстві, з численними арештами і замінами керівного складу. Було арештовано близько 235 агентів, які, за припущеннями, працювали на користь москви. Також змінено керівництво всіх регіональних відділень СБУ та більшість їхніх заступників¹⁷⁴.

Правління В. Януковича в Україні належить до періоду, коли СБУ стикнулася з великими викликами та негативними наслідками, які відчуває й донині. Після повномасштабного вторгнення росії почали проявлятися суттєві наслідки. Головний редактор Цензор. НЕТ Ю. Бутусов в інтерв'ю Радіо НВ зазначив, що виявилось, що найвище керівництво СБУ складається з російських агентів. Він підкреслив необхідність визнання владою власних помилок у цьому питанні. Бутусов зазначив, що кілька керівників регіональних управлінь СБУ перебувають під слідством і двоє з них утримуються під вартою за обвинуваченням у державній зраді. Також було наголошено, що один із помічників голови СБУ виявився російським агентом і втік за кордон з фінансами. Мова йдеться про затриманого в Сербії колишнього начальника Головного управління внутрішньої безпеки СБУ А. Наумова¹⁷⁵.

Бутусов вказав, що в Україні чотири вищі посадові особи СБУ і п'ятий, голова СБУ І. Баканов, були звільнені з посад через свої дії, які призвели до серйозних втрат у сфері обороноздатності. «Двом із них вже були пред'явлені

¹⁷³ Security Service of Ukraine and Human Rights. 2014. URL: <https://khp.org/en/1398076556>.

¹⁷⁴ Smith J. Ukrainian SBU: Protectors of the Homeland. 2024. URL: https://greydynamics.com/ukrainian-sbu-protectors-of-the-homeland/#25_Russian_Invasion_and_Reformation.

¹⁷⁵ Найвище керівництво СБУ було агентами рф, - Юрій Бутусов. 2022. URL: https://bastion.tv/najvishe-kerivnictvo-sbu-bulo-agentami-rf-yurij-butusov_n50464.

підозри у державній зраді. І теоретично ці підозри можуть бути розширені на всіх, оскільки всі вони діяли разом, що вказує на існування організованої злочинної групи. Це не просто мій припущення, не лише те, що я заявляв президентові рік тому під час прес-конференції, це вже підтверджено матеріалами Державного бюро розслідувань», – зазначив журналіст¹⁷⁶.

У недавньому інтерв'ю The Times, секретарь РНБО Данілов розповів, що в останні два місяці росія активізувала свою мережу «сплячих шпигунів» в Україні, що спрямована на дестабілізацію українського суспільства. Він вказав, що ці «сплячі» російські агенти проникають в українські державні установи, включаючи СБУ. Зазначивши помилку з необхідністю закриття КДБ в 1991 році, Данілов підкреслив інфільтрацію російських оперативників у СБУ під час президентства Януковича. Його слова підкріплені судовим процесом над колишнім головою СБУ в Криму О. Кулінічем за звинуваченням у державній зраді¹⁷⁷.

5 квітня 2023 року ДБР та СБУ розкрили вміст перехоплених розмов екс-керівника Головного управління СБУ в АР Крим О. Кулініча, який був затриманий СБУ, разом з його контролером - колишнім заступником секретаря РНБО В. Сівковичем. За вказівкою Федеральної служби безпеки Російської Федерації (далі – ФСБ) колишній заступник Секретаря Ради національної безпеки і оборони України В. Сівкович (раніше працював офіцером Комітету державної безпеки СРСР) та колишній голова Адміністрації Президента України А. Клюєв, що перебувають у Москві від 2014 року, організували так званий «політичний офіс» з метою контролю за діяльністю впливових українських політиків і впливу на суспільні процеси в Україні¹⁷⁸.

У політичному офісі, маскувавшись під інші структури, постійно працювала М. Терентьева з РФ. Одним з головних завдань організації було

¹⁷⁶ Найвище керівництво СБУ було агентами РФ, - Юрій Бутусов. 2022. URL: https://bastion.tv/najvishe-kerivnictvo-sbu-bulo-agentami-rf-yurij-butusov_n50464.

¹⁷⁷ Шварц Д. Данілов уточнив заяву про російських шпигунів в СБУ. 2023. URL: <https://www.dw.com/uk/danilov-utocniv-zaavu-pro-aktivizaciju-rosijskih-spiguniv-v-sbu/a-67565548>.

¹⁷⁸ Кравченко В. Шокуюча зрада: як ФСБ РФ призначила своїх агентів у керівництво СБУ – розбір Бутусова. 2023. URL: <https://myrotvorets.news/shokuiucha-zrada-yak-fsb-rf-pryznachyla-svo/>.

насяння розладу в роботі СБУ та інших центральних установ, розгойдування суспільно-політичної ситуації в країні та створення враження про нездатність України самостійно управляти собою. О. Кулініч, вірний співробітник В. Сівковича, мав великий досвід роботи у службах безпеки, зокрема у ФСБ росії та СБУ України. Він був ключовою фігурою в управлінні СБУ в Криму та мав доступ до конфіденційної інформації та останніх розробок. Завдяки вказівкам Сівковича, Кулініч призначав на посади важливих посадовців СБУ та систематично передавав інформацію зашифрованим шляхом. Його особливий інтерес був спрямований на регіональні підрозділи, зокрема в Чернігівській, Сумській, Харківській та інших областях, прикордонних з росією¹⁷⁹.

СБУ, спадкоємиця радянського КДБ, залишалася практично незмінною з 1992 року, не зазнавши суттєвих реформ. Її розширені повноваження спричиняли випадки корупційних та кримінальних скандалів всередині організації, а також призводили до збільшення чисельності персоналу за рахунок надмірного апарату. Наприклад, під час російської агресії кількість працівників, що займалися боротьбою з корупцією, перевищувала кількість тих, хто протистояв тероризму, що свідчить про перекося у пріоритетах. Висловлювання секретаря парламентського комітету з національної безпеки, оборони та розвідки, Романа Костенка, підкреслює наявність двох різних напрямів в діяльності СБУ: один спрямований на боротьбу з російською агресією та тероризмом, а інший на тиск на бізнес та зловживання службовим становищем¹⁸⁰.

Представники численних компаній, стали жертвами дій державного агентства. За їхніми словами, СБУ, встановлюючи своєрідні взаємини з бізнесом, застосовує широкий спектр своїх професійних інструментів, включаючи обшуки, кримінальні розслідування та санкції. Це призводить до мільйонних збитків для підприємців, а сама СБУ стає об'єктом розрахованої

¹⁷⁹ Кравченко В. Шокуюча зрада: як ФСБ РФ призначила своїх агентів у керівництво СБУ – розбір Бутусова. 2023. URL: <https://myrotvorets.news/shokuiucha-zrada-yak-fsb-rf-pryznachyla-svo/>.

¹⁸⁰ Величко Л. За фасадом Володимирської. Як влаштована Служба безпеки України і чому не допоможе реформа. 2021. URL: https://project.liga.net/projects/ssu_ukraine/.

діяльності для збагачення окремих високопосадовців, стверджують керівники у постраждалих компаніях¹⁸¹.

«Ця проблема дуже серйозна», – підкреслює голова Офісу бізнесомбудсмена А. Шемета. «СБУ повинна займатися безпекою держави, а не тискати на бізнес». Шемета зазначає, що за останній рік до його офісу надійшли десятки скарг на дії СБУ, і їхнє число зростає¹⁸².

Проте у деяких випадках діяльність СБУ має більший масштаб, що призводить до паралізації не лише окремих компаній, але й цілих галузей. Наприклад, ринок LPG, більш доступного альтернативного моторного палива, ніж бензин. У листопаді 2016 року енергетична митниця призупинила черги цистерн із зрідженим газом з росії та Білорусі за вимогою СБУ для перевірки наявності «отруйних і сильнодіючих речовин» та стану колісних пар цистерн. У березні цього року Мінекономіки заборонило імпорт LPG 16 великим українським компаніям та 8 фірмам-нерезидентам за вимогою СБУ. СБУ звинуватила компанії у ухиленні від сплати податків, виведенні грошей в офшори та фінансуванні тероризму¹⁸³.

Журналісти програми «Схеми» зафіксували на відео автомобілі, які використовуються співробітниками Управління захисту економіки СБУ. На парковці біля Департаменту можна помітити офіцерів, які пересуваються на авто, таких як Volkswagen Touareg за \$60 тис., Toyota Land Cruiser за \$70 тис. і BMW 5 серії за \$50 тис. Водночас, декларації співробітників СБУ є засекреченими, роблячи їхні доходи непрозорими¹⁸⁴.

У ході очищення своїх рядів, оперативники Управління внутрішньої безпеки СБУ спільно з військовою прокуратурою та ДБР виявили та

¹⁸¹ (in)Security Service of Ukraine puts pressure on business for its own benefit – Investigation. 2017. URL: <https://antac.org.ua/en/news/in-security-service-of-ukraine-puts-pressure-on-business-for-its-own-benefit-novoe-vremya/>.

¹⁸² (in)Security Service of Ukraine puts pressure on business for its own benefit – Investigation. 2017. URL: <https://antac.org.ua/en/news/in-security-service-of-ukraine-puts-pressure-on-business-for-its-own-benefit-novoe-vremya/>.

¹⁸³ Величко Л. За фасадом Володимирської. Як влаштована Служба безпеки України і чому не допоможе реформа. 2021. URL: https://project.liga.net/projects/ssu_ukraine/.

¹⁸⁴ Величко Л. За фасадом Володимирської. Як влаштована Служба безпеки України і чому не допоможе реформа. 2021. URL: https://project.liga.net/projects/ssu_ukraine/.

задокументували вимагання грошей двома співробітниками Служби. Зазначено, що зловмисники вимагали значну суму у іноземній валюті від громадянина України, що походить із однієї з країн Середньої Азії, з обіцянкою допомогти у запобіганні депортації його родички, яка перебуває у міжнародному розшуку. Під час передачі наступної частини хабара у розмірі десяти тисяч доларів був затриманий один з посередників. За координації з центральним апаратом ДБР та під наглядом Головної військової прокуратури, а також з операційним супроводженням Управління внутрішньої безпеки СБУ, було розкрито дії начальника відділу СБ України, його підлеглого та двох громадян, що вимагали від українського громадянина суму в 110 000 доларів США (еквівалентно 3 044 000 гривень за курсом НБУ), – повідомляється у заяві¹⁸⁵.

Ще однією проблемою, яка впливає на неефективність СБУ, здійснення слідства та контррозвідки одним органом. Хоча Служба має можливість проводити розслідування майже будь-яких злочинів, це вже є зловживанням. Проте корінь проблеми більш глибокий. Вона полягає в тому, що саме існування повноважень для проведення розслідувань є суттєвою проблемою. Для більшого усвідомлення ситуації, В. Цокур, який є юристом і головою громадської організації «Осяжний Обрій», визначив основні негативні наслідки об'єднання слідства та контррозвідки в одному органі:

- обмежена можливість акцентувати увагу на контррозвідувальних та аналітичних функціях внаслідок зосередження на розслідуванні кримінальних справ і обмеженої можливості реагувати на пізніші етапи;
- зменшення значення контррозвідувальних операцій через можливість застосовувати різноманітні заходи примусу, такі як арешт майна та утримання під вартою, що відбувається публічно та відрізняється від прихованих дій контррозвідки, таких як стеження та прослуховування. Це також призводить до припинення

¹⁸⁵ Волошина А. 3 млн грн хабара: СБУ очищає власні ряди. 2019. URL: <https://myrotvorets.news/3-mln-hrn-khabara-sbu-ochyshchaie-vlasni-riady/>.

контррозвідувальних дій, навіть якщо вони були б доцільнішими у певних обставинах;

- можливість зловживання та корупції, оскільки розслідування є публічним і офіційним процесом, що може призвести до завдання шкоди особам навіть у випадках, коли підозра не має підґрунтя. Це може підірвати довіру до СБУ та знизити мотивацію й професіоналізм контррозвідувальників;
- зниження мотивації та професіоналізму контррозвідувальників внаслідок знецінення їхньої роботи та відношення до неї; послаблення можливостей для розслідування інших злочинів, які не перебувають у компетенції СБУ, і можливість поставити під сумнів законність доказів та перспективи справ;
- перешкодження роботі інших правоохоронних органів через можливість забирати справи, позбавляючи їх відповідальності за результати роботи у власних сферах діяльності¹⁸⁶.

Таке поєднання функцій має системний характер щодо контррозвідувальної діяльності, і воно не виправдовується з точки зору їхньої ефективності. Тому потрібно якнайшвидше роз'єднати ці функції. Тільки після цього можна буде очікувати припинення втручання СБУ у сферу економіки і забезпечення більш ефективної роботи антикорупційних органів. Тоді увага організації може бути зосереджена на питаннях державної безпеки¹⁸⁷.

Недоцільність збереження у СБУ функції розслідування злочинів підтверджується аналізом діяльності відомства. За останні 8 років в середньому щорічно реєструється 3500 справ, проте лише 22,9% з них передаються до суду, а 10,8% закриваються. Більшість справ залишаються незакінченими, що свідчить про неефективність цієї функції¹⁸⁸.

¹⁸⁶ Цокур В. СБУ не повинна розслідувати злочини. Статистика за 8 років. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/11/10/7272981/>.

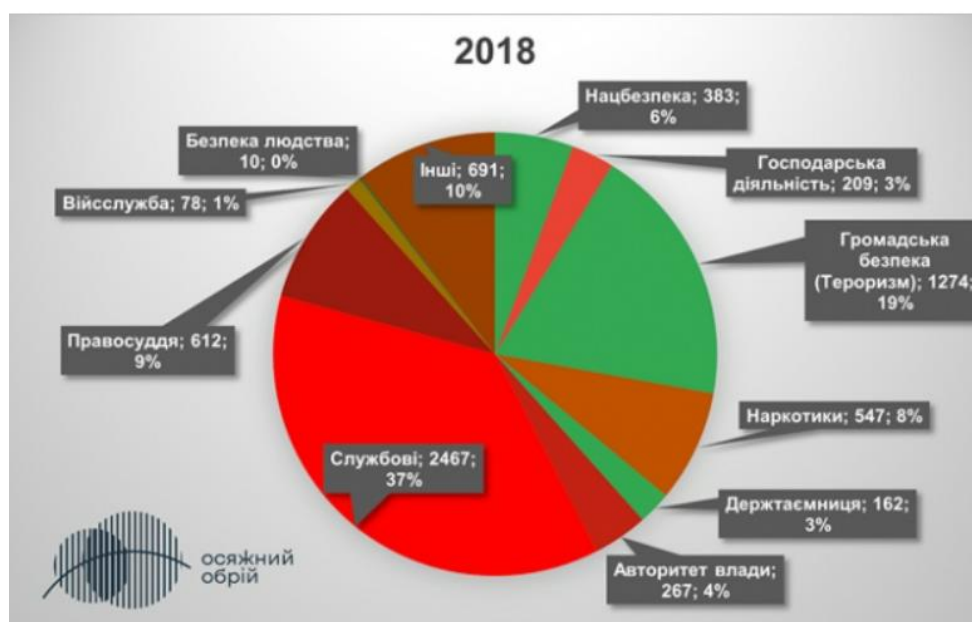
¹⁸⁷ Цокур В. СБУ не повинна розслідувати злочини. Статистика за 8 років. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/11/10/7272981/>.

¹⁸⁸ Цокур В. СБУ не повинна розслідувати злочини. Статистика за 8 років. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/11/10/7272981/>.

Рис. 2.3.1

Варто зазначити значні відмінності у роботі СБУ у 2013 та 2018 роках. У 2013 році був зафіксований найвищий за останні 8 років показник закритих справ, який становив 40%. У 2018 році кількість кримінальних справ майже подвоїлася порівняно з попереднім роком. Значно зросла частка закритих справ, особливо їхня кількість, перевищуючи показники за попередні 4 роки. На рис. 2.3.1, дані свідчать про тісний зв'язок між діяльністю СБУ та політичною обстановкою в країні, а отже, про впливовість і залежність роботи відомства від політичних чинників¹⁸⁹.

¹⁸⁹ Цокур В. СБУ не повинна розслідувати злочини. Статистика за 8 років. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/11/10/7272981/>.

Рис. 2.3.2

2018 рік служить яскравим прикладом, коли перед президентськими виборами для досягнення кращого результату використовували адміністративні ресурси. Очевидно, що це відобразилося на діяльності відомства. Аналіз справ СБУ у 2018 році показує, що робота відомства частково відхилилася від його основного завдання. Збільшена кількість розслідуваних справ, які не були підслідними, свідчить про це (рис. 2.3.2). Вона вдвічі перевищувала кількість справ, що перебували на розслідуванні. Як видно, перед виборами, важелі впливу використовувалися через відкриття справ стосовно чиновників та представників судової системи. Варто відзначити, що кількість справ, відкритих СБУ за «службовими» злочинами у 2018 році, перевищує загальну кількість за попередні 7 років майже у 3,14 рази¹⁹⁰.

Незважаючи на те, що використання СБУ у політичних цілях є важливою причиною для віднімання у них повноважень щодо розслідування злочинів, є і інші чинники, які потребують уваги. Особливо важливим є показник розслідування підслідних та не підслідних справ¹⁹¹.

Рис. 2.3.3

Очевидно, що розслідування злочинів, які не підпадають під категорію підслідних, становить постійну практику для СБУ. Це зумовлено, зокрема,

¹⁹⁰ Цокур В. СБУ не повинна розслідувати злочини. Статистика за 8 років. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/11/10/7272981/>.

¹⁹¹ Цокур В. СБУ не повинна розслідувати злочини. Статистика за 8 років. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/11/10/7272981/>.

необмеженими повноваженнями та потребою у «реагуванні». Також важливою є увага до умовно пов'язаних справ, зокрема, тих, що відносяться до «службових» злочинів. Служба може займатися розслідуванням таких справ лише у випадках прямої зв'язаності з порушенням державної таємниці. Проте співвідношення цих справ значно відрізняється, з великою перевагою «службових» злочинів. Хоча вони мають бути винятковими в порівнянні з загальною кількістю. Тому можна зробити висновок, що основним аспектом у питанні розслідування злочинів СБУ є не область їх діяльності, а саме наявність цієї функції. Отже, релевантним рішенням щодо цієї проблеми буде прибрати у СБУ повноваження з розслідування злочинів¹⁹².

Більш релевантним показником того, що СБУ надто активно використовує функцію розслідування, виходячи за рамки своїх повноважень, є поділ справ, які вона розслідує, залежно від того, чи формально вони відносяться до сфери державної безпеки¹⁹³.

Рис. 2.3.4

За даними з форми №1 «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення», відсоток справ, які СБУ розслідує та які не відносяться до сфери державної безпеки, за останні 8 років коливається від 35% до 84%. Важливо зазначити, що ці дані не включають в себе справи, відкриті у попередні роки. Це свідчить про

¹⁹² Цокур В. СБУ не повинна розслідувати злочини. Статистика за 8 років. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/11/10/7272981/>.

¹⁹³ Цокур В. СБУ не повинна розслідувати злочини. Статистика за 8 років. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/11/10/7272981/>.

те, що СБУ використовує свої повноваження не завжди згідно з їхнім призначенням, і це не обумовлено обставинами чи законом. Така практика гальмує розвиток секторів правоохоронної системи та безпеки, а також економічний прогрес і боротьбу з корупцією. Вирішення цієї проблеми полягає у позбавленні СБУ функції розслідування злочинів. Це було закладено в концептуальному законі про національну безпеку України два роки тому як крок до відповідності стандартам НАТО. Це вирішальний аспект реформи СБУ, оскільки функція розслідування злочинів відволікає увагу від інших важливих завдань відомства, таких як контррозвідка. Це важливо з особливим підходом до ситуації в умовах гібридної війни, коли ефективна діяльність СБУ є вирішальною для забезпечення національної безпеки¹⁹⁴.

Сучасна геополітична обстановка в Україні вимагає від СБУ високого рівня професіоналізму, ефективності та відповідальності. Щоб забезпечити ефективну роботу СБУ по всім напрямкам, необхідно розглянути ряд заходів та завдань. По-перше, ключовою метою є підвищення професійної компетентності співробітників. Це можливо завдяки систематичному навчанню та підвищенню кваліфікації, оновленню знань та вмінь у сфері боротьби з тероризмом, кіберзлочинністю, контррозвідкою та іншими загрозами. Другим важливим кроком є оптимізація структури та процесів СБУ. Це включає в себе перегляд організаційної структури, раціоналізацію робочих процесів та впровадження новітніх технологій для підвищення оперативності та ефективності діяльності.

Третім завданням є боротьба з корупцією. Здійснення ефективної боротьби з корупцією вимагає розгляду проблеми недостатнього фінансування співробітників СБУ. Одним з можливих шляхів вирішення цього питання є внесення змін до законодавства, що стосується встановлення посадових окладів співробітників СБУ. Пропозиція полягає в тому, щоб посадові оклади відповідали розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб або мінімальному розміру заробітної плати, який встановлено законом про

¹⁹⁴ Цокур В. СБУ не повинна розслідувати злочини. Статистика за 8 років. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/11/10/7272981/>.

Державний бюджет. Ці оклади повинні бути не меншими, ніж у спецслужбах, таких як ДБР та НАБУ. Крім того, важливим аспектом є закріплення у законі фіксованого розміру щомісячних доплат, які будуть становити певний відсоток від посадового окладу співробітників¹⁹⁵.

Четвертим аспектом є керівництво Служби безпеки, успішна діяльність СБУ в значній мірі залежить від керівництва, таких як голова, заступники та керівники відділів. Тому важливо встановити чіткі кваліфікаційні вимоги на законодавчому рівні. Ці вимоги повинні включати добросовісність, високі морально-етичні стандарти, інтелектуальні здібності, володіння державною мовою та проживання на території України протягом останніх 10 років. Також важливим є достатній професійний досвід у відповідних галузях та керівницьких посадах. Наприклад, голові та керівникам управлінь потрібен досвід роботи у сфері державної безпеки протягом 5 років, а менеджерський досвід – протягом 5 років та 3 роки відповідно. Обрання керівника віком від 35 років є доцільним. Важливо проводити відбір за конкурсом для відбору найкваліфікованіших та незалежних кандидатів. Крім того, призначення голови повинно передбачати можливість вибору президентом серед двох-трьох кандидатів з подальшим погодженням ВР¹⁹⁶.

Наступний аспект, потрібен постійний нагляд за роботою СБУ. Контроль за діяльністю СБУ повинен бути здійснюватися ВР через відповідний профільний комітет, без необхідності створення додаткових консультативних органів. Парламентський контроль має бути ефективним, з можливістю ініціювання процедури звільнення керівництва Служби у разі неефективної роботи. Такий контроль має передбачати можливість дослідження класифікованої інформації, вимагати звітування керівництва СБУ, залучення експертів для отримання пояснень та оцінки діяльності відомства. Потребує перегляду роль президента у діяльності СБУ. Хоча Служба входить до складу вертикалі влади, переведення її підпорядкування під Кабінет Міністрів наразі є

¹⁹⁵ Трофименко Р. Нариси до питання модернізації СБУ. *«Право»*. Харків. 2019. С. 55-56.

¹⁹⁶ Цокур В. Як слід реформувати СБУ. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/09/29/7268104/>.

радикальним кроком. Тому доцільно обмежити повноваження президента щодо контролю за діяльністю СБУ¹⁹⁷.

Із попереднього аспекту впливає ще один, а саме забезпечення прозорості та відкритості в діяльності СБУ. Це включає в себе впровадження механізмів внутрішнього та зовнішнього контролю, а також активну співпрацю з громадськістю та журналістами для забезпечення відкритості та довіри громадськості. Залучення громадськості до виявлення та повідомлення про можливі загрози сприяє підвищенню обізнаності та ефективності реагування. Як варіант можна створити онлайн-платформи для прийому анонімних повідомлень від громадян про потенційні загрози та порушення.

Отже, неефективність управлінської стратегії та внутрішніх процесів у СБУ була спричинена кількома факторами. По-перше, під час президентства В. Януковича вплив СБУ був використаний для політичних цілей, зокрема для придушення опозиції та залякування критиків режиму. Можна додати, що його правління було періодом великого корупційного тиску та політичної репресії. Під час його уряду було заповнено багато ключових посад української влади людьми, які були лояльними до Москви. Це сприяло виникненню ситуації, коли важливі державні інституції, включаючи СБУ, перетворилися на інструменти політичного впливу та репресій. Під час президентства Януковича СБУ використовувалася для забезпечення стабільності його режиму та агентство залякувало критиків президента, навіть заарештовуючи активістів і блогерів за критичні висловлювання щодо політики режиму. Такий підхід дедалі більше сприяв політичній нестабільності та загостренню суспільно-політичних суперечностей у країні.

По-друге, вплив зовнішніх факторів, зокрема російського впливу та корупції, призвів до порушення прозорості та ефективності роботи СБУ. Факти зради державних інтересів, зловживання владою та спроби викрадення державних таємниць створили серйозні внутрішні конфлікти та порушення. Як зазначав в одному із інтерв'ю секретар РНБО Данілов, що відбувається

¹⁹⁷ Цокур В. Як слід реформувати СБУ. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/09/29/7268104/>.

активізація мережі «сплячих шпигунів» росії в Україні, включаючи проникнення до українських державних установ, включаючи СБУ. Це свідчить про недостатню ефективність контррозвідувальних заходів та слабкість внутрішнього контролю в СБУ. Крім того, розкриття перехоплених розмов екс-керівника Головного управління СБУ в Автономній Республіці Крим О. Кулініча та виявлення дій колишнього заступника секретаря РНБО В. Сівковича, спрямованих на організацію політичних втручань та дестабілізацію суспільства, свідчать про серйозні системні проблеми в управлінні спецслужби.

Також варто врахувати, що СБУ залишилася практично незмінною спадкоємицею радянського КДБ, не зазнавши суттєвих реформ з моменту свого створення в 1992 році. Це створило сприятливі умови для корупційних та кримінальних скандалів всередині організації, а також збільшило чисельність персоналу за рахунок надмірного апарату. СБУ, як і раніше, продовжує використовувати свої повноваження для політичних маніпуляцій та тиску на бізнесове середовище, що підриває довіру громадян до державних інституцій.

Для покращення ефективності управлінської стратегії та внутрішніх процесів у СБУ необхідно вжити широкого спектру заходів, включаючи підвищення професійної компетентності співробітників. Це може бути досягнуто шляхом систематичного навчання, підвищення кваліфікації та оновлення знань у сферах боротьби з тероризмом, кіберзлочинністю та іншими загрозами. Також варто забезпечити боротьбу з корупцією та забезпечення адекватного фінансування. Це може бути досягнуто шляхом встановлення достатніх посадових окладів та фіксованих щомісячних доплат, а також переглядом законодавства щодо фінансування СБУ. Варто також встановити чіткі кваліфікаційні вимоги для керівництва СБУ. Також важливо забезпечувати прозорість та відкритість у діяльності СБУ. Для цього необхідно впроваджувати механізми внутрішнього та зовнішнього контролю, а також активно співпрацювати з громадськістю та журналістами.

ВИСНОВКИ

СБУ є не лише ключовим органом у системі забезпечення національної безпеки, але й невід'ємною складовою системи національної оборони та захисту державних інтересів. Її багатофункціональність та універсальність у здійсненні різноманітних завдань і функцій, включаючи захист інформаційного та кіберпростору, контррозвідувальну, аналітично-прогнозну та оперативно-розшукову діяльність, боротьбу з корупцією, організованою злочинністю, контрабандою, торгівлею наркотиками та економічними злочинами, а також забезпечення національної безпеки та контроль тероризму, дозволяють їй ефективно протидіяти різноманітним загрозам, що виникають як із внутрішніх, так і зовнішніх джерел.

Проте згідно дослідженню, висока багатофункціональність спецслужби не завжди відображається на її ефективності. Велика кількість функцій, покладених на СБУ, може спричиняти розподілення уваги та ресурсів, що негативно впливає на її загальну ефективність і здатність вчасно та ефективно реагувати на різноманітні загрози. Низька ефективність використання цих функцій у своїй роботі може бути пов'язана з декількома причинами. Відбувається дублювання функцій, СБУ обіймає повноважень, які вважаються невласивими для спецслужб, таких як боротьба з корупцією, організованою злочинністю, контрабандою, торгівлею наркотиками та економічними злочинами. Ці повноваження фактично дублюють функції інших правоохоронних органів, таких як прокуратура, податкова інспекція, митниця, Генеральний директорат з контролю за організованою злочинністю МВС України, Департамент Державної служби з контролю за економічними злочинами МВС України та інших. СБУ має деякі поліцейські функції, такі як проведення оперативно-розшукової діяльності, яка також включає участь СБУ в органах досудового розслідування. Це надає їй право на затримання підозрюваних, їх тимчасове утримання, проведення обшуків, допитів і т.д. З іншого боку, було б доцільно сконцентрувати діяльність Служби безпеки на

контррозвідувальній діяльності, зокрема в боротьбі з тероризмом, захисті конституційного ладу, територіальної цілісності України та державної таємниці. Це призводить до розподілу ресурсів та недосягнення оптимальних результатів.

Також існують проблеми у законодавстві, зокрема відносно воєнізованого статусу СБУ. Важливим кроком у цьому напрямку було б уточнення правового статусу та визначення місця СБУ в системі парламентського контролю. Наприклад, законопроект №3196-д, який передбачав значні зміни у статусі та функціонуванні СБУ, став предметом гострого політичного протистояння та не знайшов достатньої підтримки у громадських організаціях. Це стало наслідком серйозних звинувачень у порушенні прав і свобод людини, а також у неправомірних діях з боку співробітників СБУ. Велика кількість громадських організацій та правозахисних груп висловили серйозні застереження щодо можливих негативних наслідків прийняття цього законопроекту.

Запропоновані зміни в законопроекті можуть поглибити проблеми з правами людини та правовими гарантіями. Наприклад, встановлення розширених повноважень для СБУ може призвести до порушень приватності, цензури та безпідставного переслідування громадян. Такі дії зі сторони спецслужб можуть порушувати основні принципи демократії та правової держави. Крім того, зазначені зміни в статусі та функціонуванні СБУ також можуть спровокувати зростання корупції та зловживань владою. Відкриття додаткових можливостей для контррозвідки та внутрішньої безпеки може стати приводом для неправомірних дій співробітників СБУ та використання їх у власних інтересах. У такому контексті, важливим стає забезпечення ретельного аналізу та обговорення пропозицій щодо змін у статусі та функціонуванні СБУ з урахуванням демократичних принципів, прав людини та правових гарантій. Потрібно забезпечити широку громадську дискусію та залучення громадських організацій, правозахисних груп та експертів з метою розробки збалансованого та ефективного законодавчого рішення щодо реформування СБУ.

Крім законодавчих проблем, існують проблеми і у кадровому забезпеченні СБУ. Серед них особливо виділяються складності у привабливості та утриманні

кваліфікованих кадрів через низьку привабливість у професійному середовищі, відсутність перспектив кар'єрного зростання та недостатню заробітну плату. Також демографічний склад персоналу зазнає змін, зокрема, відбувається старіння кадрів та відсутність молодих фахівців з сучасними навичками та ідеями, що ускладнює адаптацію СБУ до сучасних викликів та загроз. Крім того, кадрові рішення часто піддавалися політичному впливу, що може нашкодити професійному розвитку та ефективності СБУ. Режим Януковича відіграв важливу роль у кадрових проблемах СБУ, спостерігаючи невдалі спроби реформування та модернізації служби безпеки. Під час його правління виникли проблеми через політичне втручання та корупцію в процесі кадрового призначення, а також через звільнення працівників, що виступали проти російської агресії та втручання в українські справи. Ці фактори вплинули на ефективність управлінські стратегії та внутрішні процеси у СБУ. Особливо під час президентства Віктора Януковича вплив СБУ був використаний для політичних цілей, зокрема для придушення опозиції та залякування критиків режиму. Можна додати, що його правління було періодом великого корупційного тиску та політичної репресії. Під час його уряду було заповнено багато ключових посад української влади людьми, які були лояльними до Москви. Це сприяло виникненню ситуації, коли важливі державні інституції, включаючи СБУ, перетворилися на інструменти політичного впливу та репресій. Під час президентства Януковича СБУ використовувалася для забезпечення стабільності його режиму та агентство залякувало критиків президента, навіть заарештовуючи активістів і блогерів за критичні висловлювання щодо політики режиму. Такий підхід дедалі більше сприяв політичній нестабільності та загостренню суспільно-політичних суперечностей у країні.

По-друге, вплив зовнішніх факторів, зокрема російського впливу та корупції, призвів до порушення прозорості та ефективності роботи СБУ. Факти зради державних інтересів, зловживання владою та спроби викрадення державних таємниць створили серйозні внутрішні конфлікти та порушення. Як

зазначав в одному із інтерв'ю секретар РНБО Данілов, що відбувається активізація мережі «сплячих шпигунів» росії в Україні, включаючи проникнення до українських державних установ, включаючи СБУ. Це свідчить про недостатню ефективність контррозвідувальних заходів та слабкість внутрішнього контролю в СБУ. Крім того, розкриття перехоплених розмов екс-керівника Головного управління СБУ в Автономній Республіці Крим О. Кулініча та виявлення дій колишнього заступника секретаря РНБО В. Сівковича, спрямованих на організацію політичних втручань та дестабілізацію суспільства, свідчать про серйозні системні проблеми в управлінні спецслужби. Також варто врахувати, що СБУ залишилася практично незмінною спадкоємицею радянського КДБ, не зазнавши суттєвих реформ з моменту свого створення в 1992 році. Це створило сприятливі умови для корупційних та кримінальних скандалів всередині організації, а також збільшило чисельність персоналу за рахунок надмірного апарату. СБУ, як і раніше, продовжує використовувати свої повноваження для політичних маніпуляцій та тиску на бізнесове середовище, що підірває довіру громадян до державних інституцій.

Для підвищення ефективності управлінської стратегії та внутрішніх процесів в СБУ потрібно прийняти ряд заходів. Насамперед підвищення кваліфікації працівників через систематичне навчання та оновлення знань у сферах протидії тероризму, кіберзлочинності та інших загроз. Також важливо забезпечити прозорість та відкритість у діяльності СБУ, впровадивши механізми внутрішнього та зовнішнього контролю, а також активно взаємодіючи з громадськістю та журналістами.

Для успішної реформи та забезпечення національної безпеки важливо вирішити ці проблеми шляхом комплексних заходів, включаючи ретельний відбір та підготовку кадрів, забезпечення адекватного фінансування для оновлення технічної бази та уникнення політизації кадрової політики. Тільки забезпечивши високий рівень професійної компетентності та ефективно управління персоналом, СБУ зможе ефективно виконувати свої завдання забезпечення національної безпеки та захисту інтересів країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бережанський І. Чистки в СБУ і прокуратурі лише почалися: внутрішня безпека і контррозвідка отримали доступи до нових матеріалів. 2022. URL: <https://tsn.ua/exclusive/chistki-v-sbu-i-prokuratori-lishe-pochalisya-vnutrishnya-bezpeka-i-kontrozvidka-otrimali-dostupi-do-novih-materialiv-2114488.html>
2. Белов О., Анікін Д., Власюк О. Біла книга 2008. Служба безпеки України. *Інститут оперативної діяльності та державної безпеки*. Київ. 2009. 79 с.
3. Богдан Д. Проблемні питання реформування Служби Безпеки України. *Право і суспільство*. Київ. 2018. С. 7-13.
4. Величко Л. За фасадом Володимирської. Як влаштована Служба безпеки України і чому не допоможе реформа. 2021. URL: https://project.liga.net/projects/ssu_ukraine/.
5. Висоцький С. Велике чищення. Хто контролює СБУ при новій владі. 2010. URL: <https://news.pn/uk/criminal/23513>.
6. Волошина А. СБУ ліквідувала ботоферму з «розгону» кремлівської пропаганди в ЄС. 2022. URL: <https://myrotvorets.news/sbu-likvidovala-botofermu-z-rozghonu/>.
7. Волошина А. Три млн грн хабара: СБУ очищає власні ряди. 2019. URL: <https://myrotvorets.news/3-mln-hrn-khabara-sbu-ochyshchaie-vlasni-riady/>.
8. Вронська Т. На сторожі незалежності держави: 10 років Службі безпеки. Київ, 2002. 168 с.
9. Гункевич О. «Вплив неопатримонального характеру політичного режиму в Україні на спроможність СБУ. Київ. 2021. 37 с.
10. Демчук В. Правовий статус Служби безпеки України в контексті процесу її реформування. *«Право»*. Харків. 2016. С. 120-123.
11. Денисенко В. Служба безпеки України у владній вертикалі 2010–2014 рр. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. Запоріжжя. 2021. С. 78-87.

12. Доронін І. «Демілітаризація» спецслужб України та правові проблеми організації влади. *Право і суспільство*. Київ. 2019. С. 119-125.
13. Каглинський О. Правові засади діяльності Служби безпеки України як суб'єкта сфери безпеки і оборони. *Нове українське право*. Київ. 2022. С. 68-74.
14. Кондрашова Н. Актуальні питання виявлення Службою безпеки України загроз економічній безпеці держави. *«Право»*. Харків. 2019. С. 277-279.
15. Копотун І., Коропатнік І. Служба безпеки України. Історія, сучасний стан, основні нормативні акти, коментарі і роз'яснення. *Видавничий дім «Професіонал»*. Київ. 2022. 560 с.
16. Кравченко В. Шокуюча зрада: як ФСБ РФ призначила своїх агентів у керівництво СБУ – розбір Бутусова. 2023. URL: <https://myrotvorets.news/shokuiucha-zrada-yak-fsb-rf-pryznachyla-svo/>.
17. Макалюк Б. Зрадники України: що мотивує російських завербованих агентів допомагати ворогу та як працює СБУ над їх викриттям. 2024. URL: <https://vikna.tv/dlia-tebe/vijna-v-ukrayini/zradnyky-ukrayiny-yak-sbu-praczuuye-nad-vykryttyam-zaverbovanih-agentiv/>.
18. Марченко А. Пропаганда як загроза міжнародній безпеці (на прикладі росії). Київ. 2022. 89 с.
19. Матюхіна Н. Служба безпеки України як складова сектору безпеки: окремі умови та шляхи реформування. Харків. 2012. С. 59-69.
20. Найвище керівництво СБУ було агентами рф, - Юрій Бутусов. 2022. URL: https://bastion.tv/najvishe-kerivnictvo-sbu-bulo-agentami-rf-yurij-butusov_n50464.
21. Наконечна І., Лясковський М. Законодавчий генезис реформування Служби безпеки України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Київ. 2021. С. 136-139.
22. Нападистий О. Проблеми законодавчого регулювання правового статусу Служби безпеки України. *Держава і право*. Київ. 2011. С. 571-575.

23. Офіційний сайт СБУ: Антитерористичний центр при СБУ. URL: <https://ssu.gov.ua/antyterorystychnyi-tsentr-pry-ssu>
24. Офіційний сайт СБУ: Боротьба з тероризмом. URL: <https://ssu.gov.ua/borotba-z-teroryzom>.
25. Офіційний сайт СБУ: Досудове розслідування. URL: <https://ssu.gov.ua/dosudove-rozsliduvannya>.
26. Офіційний сайт СБУ: Запобігання корупції. URL: <https://ssu.gov.ua/zapobihannia-koruptsii>.
27. Офіційний сайт СБУ: Захист інформаційного та кіберпростору. URL: <https://ssu.gov.ua/zabezpechennia-informatsiinoi-bezpeky>.
28. Офіційний сайт СБУ: Захист національної державності. URL: <https://ssu.gov.ua/zakhyst-natsionalnoi-derzhavnosti>.
29. Офіційний сайт СБУ: Контррозвідка. URL: <https://ssu.gov.ua/kontrrozvidka>.
30. Офіційний сайт СБУ: Охорона державної таємниці. URL: <https://ssu.gov.ua/okhorona-derzhavnoi-taiemnytsi>.
31. Офіційний сайт СБУ: Ситуаційний центр забезпечення кібербезпеки Служби безпеки України. URL: <https://ssu.gov.ua/sytuatsiinyi-tsentr-zabezpechennia-kiberbezpeky>.
32. Пономаренко Г. Функції та повноваження СБУ щодо забезпечення національної безпеки від внутрішніх загроз. *Право і безпека*. Харків. 2007. С. 80-83.
33. Про Службу безпеки України: Проект Закону України від 16.07.2009 № 4839. <https://ips.ligazakon.net/document/JF3QF00A>.
34. Публічний звіт Служби Безпеки України за 2022 рік. URL: <https://ssu.gov.ua/uploads/documents/2023/04/24/ssu-report-2022-web.pdf>.
35. Резнікова О., Місюра А. Щодо імплементації положень Закону України «Про національну безпеку України» у частині реформування Служби безпеки України. Київ. 2018. 17 с.

36. Рейд у Крим і блекаут у Курській області: СБУ і ГУР провели нові операції в тилу росіян. 2023. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/2693/reid-u-krim-i-blekaut-u-kurskii-oblasti-sbu-i-gur-proveli-novi-operacii-v-tilu-rosiyan>.
37. Резнік О. Роль Служби безпеки України як правоохороного органу в захисті фінансової системи держави. *Національний юридичний журнал: Теорія та практика*. Суми. 2016. С. 77-79.
38. Ромахло Є. Герої України, чиї імена не можна називати: як працюють спецслужби після 24 лютого – інтерв'ю з речником СБУ. 2023. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20230325-geroyi-ukrayiny-chyyi-imena-ne-mozhna-nazyvaty-yak-praczyuyut-speczsluzhby-pislya-24-lyutogo-intervyu-z-rechnikom-sbu/>.
39. Савченко А., Віхляєв М. Девоєнізація СБУ: реформаційний крок на шляху до євроінтеграції. 2016. *Науковий юридичний журнал «Правові новели»*. Запоріжжя. 2016. С. 115-118.
40. Служба безпеки України (історія СБУ, функціями та завданнями). 2009. URL: <https://mil.in.ua/uk/articles/sluzhba-bezpeky-ukrayiny/>.
41. Служба національної безпеки України: що треба знати про захисників суверенітету. 2023. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/2614/sluzba-nacionalnoi-bezpeki-ukraini-shho-treba-znati-pro-zaxisnikiv-suverenitetu>.
42. Степановський В. Діяльність Служби безпеки України як суб'єкта забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. Суми. 2023. С. 298-302.
43. Телеграм бот [@stop_russian_war_bot](https://t.me/stop_russian_war_bot).
44. Ткач О., Сорокін В. До проблеми реформування СБУ в контексті євроінтеграції. Київ. 2016. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/85>.
45. Трофименко Р. Нариси до питання модернізації СБУ. *«Право»*. Харків. 2019. С. 53-57.

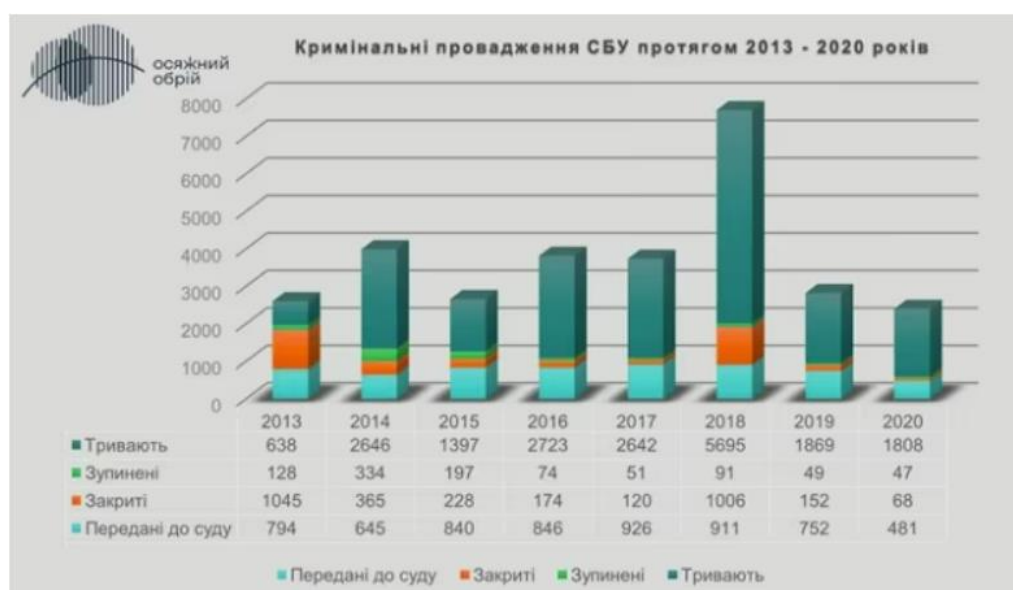
46. Устінова О. П'ять проблем закону про СБУ: що треба змінити, щоби не знищити реформу. 2021. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/11/17/7130383/>.
47. Усунути недоліки законопроекту щодо Служби безпеки України – заява громадських організацій. 2021. URL: <https://dslua.org/publications/usunuty-nedoliky-zakonoproiektu-shchodo-sluzhby-bezpeky-ukrainy-zaiava-hromadskykh-orhanizatsiy/>.
48. Фурман І. Завдання Служби безпеки України у сфері запобігання тероризму. Адміністративне право та адміністративна діяльність. Київ. 2012. С. 123-127.
49. Цокур В. СБУ не повинна розслідувати злочини. Статистика за 8 років. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/11/10/7272981/>.
50. Цокур В. Служба в СБУ: потрібен апгрейд. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/01/28/7238699/>.
51. Цокур В. Як слід реформувати СБУ. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/09/29/7268104/>.
52. Швайка М. Місце і значення Служби безпеки України в реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. Запоріжжя. 2023. С. 282-286.
53. Шварц Д. Данілов уточнив заяву про російських шпигунів в СБУ. 2023. URL: <https://www.dw.com/uk/danilov-utocniv-zaavu-pro-aktivizaciu-rosijskih-spiguniv-v-sbu/a-67565548>.
54. Що не так з підготовкою кадрів у СБУ? 2021. URL: <https://antidot.info/analytics/shcho-ne-tak-z-pidhotovkoiu-kadriv-u-sbu/>.
55. Як Україна разом з ЦРУ веде війну проти росії? 2023. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/2791/yak-ukraina-razom-z-cru-vede-viinu-proti-rosii>.
56. Continuous in-service training of the Security Service of Ukraine's staff as constituent element of victory. 2023. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/>

[/continuous-in-service-training-of-the-security-service-of-ukraine-s-staff-as-constituent-element-of-victory.](#)

57. Exclusive: How a defend-forward operation gave Ukraine’s SBU an edge over Russia. 2023. URL: [https://therecord.media/illia-vitiuk-interview-ukraine-sbu-defend-forward.](https://therecord.media/illia-vitiuk-interview-ukraine-sbu-defend-forward)
58. Fluri Ph., Polyakov L. Intelligence and Security Services Reform and Oversight in Ukraine – An Interim Report. *Connections: The Quarterly Journal*. 2021. C. 51-59.
59. (in)Security Service of Ukraine puts pressure on business for its own benefit – Investigation. 2017. URL: [https://antac.org.ua/en/news/in-security-service-of-ukraine-puts-pressure-on-business-for-its-own-benefit-novoe-vremya/.](https://antac.org.ua/en/news/in-security-service-of-ukraine-puts-pressure-on-business-for-its-own-benefit-novoe-vremya/)
60. Kostenko R. Parliamentary oversight of intelligence services: why and how it should be strengthened. 2021. URL: [https://nako.org.ua/en/media/naglyad-parlamentu-zi-specsluzbami-comu-i-yak-iogo-treba-posilyuvati.](https://nako.org.ua/en/media/naglyad-parlamentu-zi-specsluzbami-comu-i-yak-iogo-treba-posilyuvati)
61. Security Service of Ukraine and Human Rights. 2014. URL: [https://khpg.org/en/1398076556.](https://khpg.org/en/1398076556)
62. Smith J. Ukrainian SBU: Protectors of the Homeland. 2024. URL: [https://greydynamics.com/ukrainian-sbu-protectors-of-the-homeland/#25_Russian_Invasion_and_Reformation.](https://greydynamics.com/ukrainian-sbu-protectors-of-the-homeland/#25_Russian_Invasion_and_Reformation)
63. The Security Committee finalized text of the “SBU reform”: key amendments are postponed until the new draft law. 2021. URL: [https://antac.org.ua/en/news/finalized-text-of-sbu-reform/.](https://antac.org.ua/en/news/finalized-text-of-sbu-reform/)

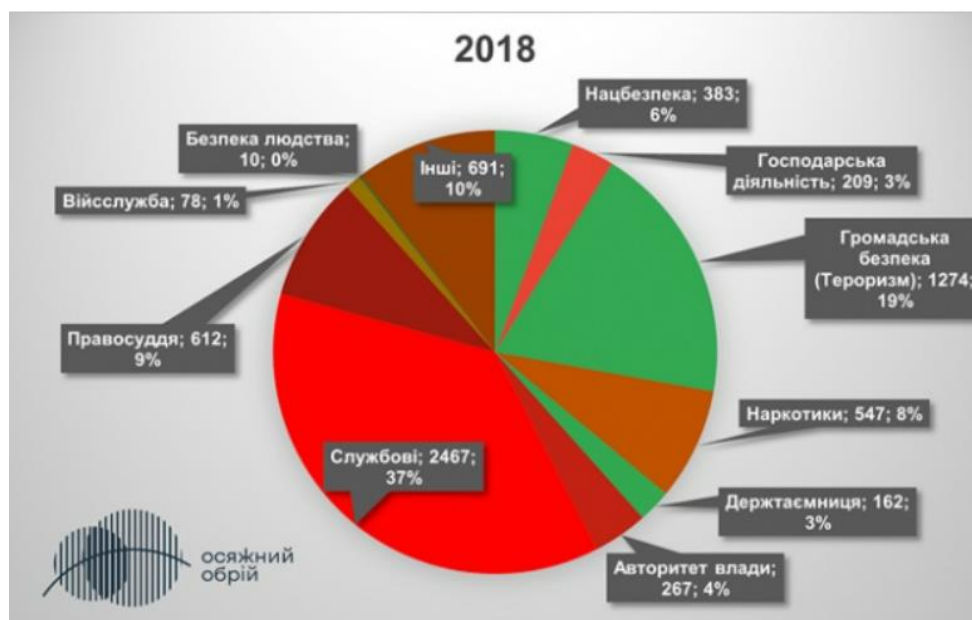
ДОДАТКИ

Додаток А

1. Кримінальні провадження СБУ протягом 2013 – 2020 років. Джерело: Цокур В. СБУ не повинна розслідувати злочини. Статистика за 8 років. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/11/10/7272981/>.

Додаток Б

2. Напрямки діяльності СБУ у 2018 році. Джерело: Цокур В. СБУ не повинна розслідувати злочини. Статистика за 8 років. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/11/10/7272981/>.

3. Поділ справ СБУ за ознакою підслідності протягом 2013 – 2020 рр. Джерело: Цокур В. СБУ не повинна розслідувати злочини. Статистика за 8 років. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/11/10/7272981/>.

4. Формальна належність розслідуваних СБУ справ до сфери державної безпеки протягом 2013 – 2020 років. Джерело: Цокур В. СБУ не повинна розслідувати злочини. Статистика за 8 років. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/11/10/7272981/>.